

1. KISIM	1
İMAM MALİK'İN	1
HAYATI VE ÇAĞI 90 HİCRİ - 708 MİLADI	1
11-Doğumu ve Nesebi:	1
12- İmam Mâlik'in Medine-î Münevvere'de Doğması:	2
13- Nesebi, Yemenli Bir Arap Kabilesine Mensup Olduğu, Araplığın Müdafaası: ...	3
14- Ataların Ne Zaman Medine'ye Geldiği Sahabi Olup Olmadığı:	4
15 - İmam Mâlik'in Medine'de Yetiştirilmesi, İlimle Şöhret Bulan Bir Aileden Olduğu:	5
16- İlim Yurdu Medine-i Münevvere'nin O'nun Yetiştirilmesinde Tesiri:	6
17- Kur'an'a Ezberlemesi ve Rabi'da Okumaya Başlaması:	7
18- İbni Hüzmüze'de Okuması ve Onun Tesirinde Kalması :	7
19- İbni Hüzmüze'den Neler Öğrendi?Kaç Yıl Onda Okudu:	8
20- İbni Hüzmüze'den İki Nev'i İlim Tahsili ve Münakaşadan Hoşlanmadığı:	9
21- İbni Ömer'in Azadlığı Nafi'den Ders Okuması, İlim Tahsilinde Katlandıkları:	10
22- Hadis Alimi İbni Şahab, Zührî'den Ders Alması, Hadis Bellemekteki Dikkati:	11
23- Hadis-i Şeriflere Gösterdiği Saygı ve Okumadaki Dikkati:	12
24- İlim Tahsilindeki Tutumu, O zaman ki Sözlü ve Yazılı Tahsil Yolu:	12
25- Hangi İlimleri Tahsil Ettiği, Bunların Beyanı:	13
26- Ders Okutmak Ve Fetva İçin Mescidde Oturması Ve Ona Göre Dersin Önemi:	15
.....	15
27- Kaç Yaşında Ders Okutmaya Başladı?:	15
28- 17 Yaşında Ders Okutmaya Başladığı İddiasının Münakaşası:	16
29- 17 Yaşında Derse Başladığı İddiası:	17
30- Derse Başladığı Zaman Yetişmiş Bir Alimdi:	18
31- Mescid'de Hz. Ömer'in Yerinde Meskende İbni Mes'ud'un Evinde Oturdu: ...	19
32- Önce Mescid-î Nebevî'de Hastalanınca Evinde Ders Okuması ;	20
33- Geçimim Baba Sanatı ile Değil, Ticaretle Sağlandı:	20
34- Halifelerden Hediye Ve İhsan Kabul Eder, Başkasından Almazdı:	21
35- İlk Zamanlarda Darlık İçindeki Hayatı:	22
36- Darlıktan Sonra Varlık İçinde Ömür Sürmesi:	23
37- Yediğine, Giydiğine, Evine Dikkat Etmek, İnsana Şeref Kazandırır:	24
38- Evinde Ders Vermesi:	25
39- Dersinde Gösterdiği Vakar Ve Ciddilik:	25
40- Dersindeki Heybet ve Tesiri:	26
41- Dersini Nasıl Okurdu?:	26
42- Hadis ve Fetva İçin Evine Koşanlar:	27
43- Evindeki Dersine Sıra İle Kabul Etmesi:	27
44- İki Hususun Açıklanması: Takdiri meseleler ve Fetvaların Yazılması:	28

1. KISIM

İMAM MALİK'İN

HAYATI VE ÇAĞI 90 HİCRİ - 708 MİLADI

11-Doğumu ve Nesebi:

Alimler, Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) doğduğu yıl üzerinde İhtilafa düştüler. Bazıları Hicri 90 Miladi 708 yılında doğduğunu söylerken bazıları 93, bir kısmı da 94,95,96 hatta 98 yıl dediler.^{1[1]} Çoğu 93 yılında doğduğunu kabul etmektedir. İmam Mâlik'in kendisinden: Ben 93 yılında doğdum^{2[2]} dediği rivayet olunmaktadır. Biz de meşhur olan bu tarihi almaktayız.

Siyer, Menâkıb kitapları yazanlar kaydettiklerine göre, anasını 3 yıl karnında taşımış, iki yıl diyenler de var. Meşhur olan 3 yıldır. Anlaşıldığına göre bu rivayetin aslı Vâkidi'nin şu haberine dayanmaktadır: «Mâlik İbni Enes şöyle derken duydum: Bazen gebelik müddeti 3 yıl olabilir, bazı kimseler 3 yıl ana karnında durmuştur, kendini kastediyor.»^{3[3]}

Bu rivayet, İmam Mâlik'in hayatını acayip ve garip şeylerle doldurmak isteyenlere bir nevi malzeme oldu, onu insanlar üstünde, mümtaz bir sınıf göstermek için doğumunu bile farklı yaptılar. Her doğan çocuk normal olarak 9 ayda doğarken o, hergün doğanlar gibi değil, üç yılda dünyaya gelmiş oldu, böylece doğumu bile menkıbeyle başladı, bundan sonra hayatı hep menkıbelerle doldu.

İmam Mâlik'in fıkhî görüşüne göre, çocuğun ana karnında kalma müddetinin en uzun süresi 3 yıl olabilir. Bu görüşü, bazı annelerin haberlerinden veya Selef-i Salih'ten bazı kadınlara nisbet olunan sözlerden almaz. Biz bunu kabul edemeyiz. Çünkü bugün tıbbın kabul ettiği şey, çocuğun hamile müddeti 9 ay olmalıdır, bir yıldan fazla da kalmaz. Gözetim ve araştırma bunu göstermektedir, çocuk normal olarak 9 aydan fazla kalmaz.

İmam Mâlik'in böyle bir zanda olduğu rivayeti yaygın ise de, bize düşen onu reddedip çürütmek ve anasının onu, diğer analar gibi doğurmuş olduğunu söylemektir. Bunun böyle olmasında onun mevkiini küçültmek ve imam sayılmasına noksanlık getirmek yoktur. Büyük olmak için 3 yılda doğmak gerekmez, bunda tarihen sabit olmuş bir hususu çığnemek de yok. Onun doğum tarihinde, yukarıda geçtiği üzere, bunca çok ihtilafa düşenlerden bu rivayeti

^{1[1]} Bak: İbni Abdilber: İntika, Süyuti: Tezyinül-Memalik, İbn Hallikan: Vefeyatul-A'yan, İbni Ferhun: Ed-Dibac, Kadı İyad: Tertibül-Medarik.

^{2[2]} Süyuti, Tezyinül-Memalik, s.7

^{3[3]} Ayn Kaynak, S. 6

kabul edemeyiz, tıb, cârî âdet ye her yönden sabit ve belli bir şey hususunda akla uymayan bu şaz rivayet alınamaz.

12- İmam Mâlik'in Medine-î Münevvere'de Doğması:

İmam Mâlik, Medine-i Münevvere'de doğdu, orada Sahabe ve Tâbi'nin eserlerini gördüğü gibi, Hz. Peygamberin Kabir-i Şerifini, Ravza-i Mutahharay ve büyük makamları gördü: Gözlerini hayat ışığında açtığı zaman baktı ki, Medine-i Münevvere kutsal bir şehirdir, orası iim beşiği, nûr ocağı ve irfan kaynağıdır. Onun içine Medine'nin kutsallığı yerleşti ve ölünceye kadar bu böyle devam etti. Onun düşünüşünde, fikhında ve hayatında bunun tesiri görülür, Medine'de bineğe binmez, Peygamberin ayak bastığı yere hayvan ayağı bastırmazdı. Medine hal ının bulunduğu halin onun icthadlarında tesiri vardır, yerinde inşaallah beyan edeceğimiz üzere, Medine halkının ameli önün hüküm çıkarma asıllarından bir asıl kaide olmuştur.

13- Nesebi, Yemenli Bir Arap Kabilesine Mensup Olduğu, Araplığın Müdafaas :

İmam Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) nesebi: Yemen kabilelerinden bir kabileye mensuptur ki, silsilesi şöyledir: Mâlik Ebû Enes b. Mâlik b. Ebi Amir Esbahî Yemenî. Anasının adı Afiye Binti Şureyk Ezdiyedir. Anası ve babas her ikisi de Yemenli Araptırlar, asla köle olmamışlardır. Fakat onların ikisi için de bir söylenti vardır ki, onları biraz olsun açıklığa kavuşturmadan bırakmayacağız. **1-** Şöyle bir rivayet var, Güya anası vaktiyle cârîye imiş, adı da Tuleyha imiş. Ubeydullah b. Ma'merin cariyesi imiş. Bu rivayeti Kadı İyad, Tertibül-Medârik'de söyler ve ona dokunmaz. Fakat öyle bir ibare ile zikreder ki, bu meşhur bir rivayet olmayıp, meşhur olan birinci, yani anasının Yemenli ve Ezd kabilesinden olduğudur. Bizim tercihimiz de budur. Çünkü biz meşhur olan rivayeti bırakıp da meşhur olmayanı, alamayız, meğer ki onu tercih ettirecek sebep ola veyahut bir delil buluna.

2- Bazı siyer yazarları İmam Mâlik'in ve ailesinin Arap olmadığını iddia ederler. Güya büyük atas Ebû Amir, Beni Teym kölelerinden imiş. Ebu Bekris-S>dd k (Allah ondan razı olsun) bu ailedendir. Bu iddiaya göre Mâlik Velâ bakım ndan Kureyş'e mensup oluyor. Amcası Nâfi'in zikri Buhâri de geçmektedir ve Arabın gayriden sayılmaktadır. Buhâri de Savm bölümünde şöyle denir: İbni Şahab Zühriden, o der ki, Teym Mevalisinden İbni Ebi Enes bana anlattı, ona babası şunu söylemiş: Ebû Hüreyre'yi şöyle derken işittim: Resulü Ekrem (ona salat ve selam olsun) buyurdu ki: Ramazan ayı girince gök kapılar açılır, cehennem kapıları kapanır, şeytanlarda bağlanır.» İbni Hacer Fethul-Bâri'de der ki, bu İbni Ebi Enes, Malik'in amcası olan Nâfidir (C.17 s. 80). Bu kayıt gösteriyor ki, İmam Mâlik'in hocası olan İbni Şahab Zühri Maliki beni Teym kölelerinden saymaktadır. Çünkü amcasını onlardan saymıştır. İmam (Allah ondan razı olsun) bunu inkar etmiştir, kendisinin öz Arap olduğunu, azadlı kölelerden olmadığını

söylemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu kölelerden olma mes'elesini siyer yazarı İbni İshak Vak'dl yaydı, onun için Mâlik onun rivayetlerini muteber tutmad , onun doğruluğunu kabul etmedi. Çünkü Mâlik'in koyduğu ilkelere göre: İnsanlar hakkındaki sözlerinde yalan söyleyenin rivayeti kabul olunmaz, ilim hususunda yalan söylemese de bu böyledir. Her ne olursa olsun bu iddia beldir, çünkü aslı yoktur. Zira Mâlik'in anası ile Abdurrahman .b. Osman b. Abdullah arasında sadakat ve and vardır, vela değil. Hilf yani ahd ve and her Araplar arasında olur. Velâe ise Arap ile Mevlâ arasında olur. Bu ahd ve andın hikayesi de şöyledir: İmam Mâlik'in atası olan Mâlik'e Teym'den Abdurrahman dostluk ve and teklif etmiş; bizim kanımız, senin kanın, bizim sulhumuz da senin sulhun olsun demiş, o da bunu kabul etmiş, böylece kavga ve barış zamanlarında birbirlerine yardım yapma dostluğu korunmuş, birbirlerinin yardım müttefiki olmuşlardır, başka bir şey değil.

Kendi neseplerini beyan konusunda, Mâlik'in amcası Ebû Süheyl Nâfi şöyle demiştir: «Biz Ziesbah'tan bir kabileyiz. Atamız Medine'ye gelmiş ve Teym kabilesinden evlenmiş, onlarla birlik idi, biz onlara nisbet olunduk.» Bu da göstermektedir ki, dostluk ve and, Ebû Amir ile oldu, oğlu Mâlik ile değil. Her ne olursa olsun, bu sözlerden anlaşıldığına göre yapılan bu dostluk ve and, iki kabileyi birbirine bağlayan alâkanın tabii bir neticesidir ki, bu alâka da dünürlük; sıhriyet alâkasıdır. Bunun semeresi olarak da aralarında yardımlaşma andı yapılarak bu bağ pekiştirildi.

14- Atalarının Ne Zaman Medine'ye Geldiği Sahabi Olup Olmadığı:

Teym oğulları ile önce dünürlük kurup sonra da bunu yardımlaşma andı ile perçinleştirmiş olan Mâlik'in büyük atası Ebû Amir, ne zaman, hangi tarihte Medine'ye gelip kondu? Bazı tarihçiler onun Hz. Peygamberin HayaV saadetlerinde Medine'ye geldiğini, Bedir savaşından sonra Medine'ye yerleştiğini söylerler ve Bedir'den sonra bütün gazalarda Hz. Peygamber ile beraber bulunduğunu yazarlar. Kadı Bekir b. Alâü Kuşeyri der ki: «Mâlik'in dedesi Ebû Amir (Allah ona rahmet eylesin) Hz. Peygamberin ashabından olup Bedir'den başka bütün gazalarda bulundu. Oğlu Mâlik de Tâbi'inden olup kendisi Ebû Enes'tir ve İmam Mâlik'in dedesidir. Hz. Ömer'den, Talha'dan Hz. Aişe'den Ebû Hüreyre'den Hassan İbni Sâbit'den (Allah onların cümlesinden razı olsun) hadis rivayet etmiştir, o zat, Hz. Osman (Allah ondan razı olsun) şehid edildiği zaman, geceleyin onu Medine mezarlığına götürüp gizlice defneden dört şerefli zatın biridir.»^{4[4]}

İmam Mâlik'in menakıbını yazanların çoğunun anlattıkları budur. Bazıları bunu, diğer rivayetleri hiç zikretmeden söyler, bazıları hem bunu ve hem de diğer rivayeti zikreder ki, ona göre, Mâlik'in atası olan Ebû Amir, Medine'ye Hz. Resulü Ekrem'in (Ona salat ve selam olsun) irtihallerinden sonra Medine-i Münevvere'ye gelmiştir. Buna göre O Muhadremi sayılıp sahabi değildir, çünkü

^{4[4]} Tezyinül-Memâlik, Dıbac, Zurkani'nin Muvatta' şerhi mukaddemesi.

Hız. Peygamberle buluşmasından, ancak Hız. Peygamberin asr- saadetinde yaşadığı için muha-dara sayılır. Hız. Peygamberin ashabı ile görüştüğü, onlardan ders aldığı için Tâbi'idir.

İbni Abdülber, İntikâ kitabında onun sahabi olduğunu söylemez ve onun Medine'ye geldiğini de kaydetmez, Medine'ye gelen, Ebû Amir'in oğlu Malik olduğunu söyler. Buna göre elimizde üç rivayet oluyor: Birisi: Ebû Amir Hız. Peygamberin Asr-ı saadetinde yaşadı ve Bedir'den başka bütün gazalarda bulundu. İkincisi: O Medine'ye Hız. Peygamberin Refik-Alâya irtihallerinden sonra geldi ve Teym oğulları ile dünür oldu. Üçüncüsü: Bu aileden Medine'ye ilk gelen kişi, Ebû Amir'in oğlu Mâlik'tir, Ebû Amir'in kendisi değildir. Biz ikinci rivayeti seçiyoruz. Çünkü o, imam Mâlik'in amcası Nâfi'den rivayet olunana uygun düşmektedir, o ailesini herkesten elbet daha iyi bilir. O, dedesinin Medine'ye geldiğini, Teym oğullarıyla evlilik bağı kurduğunu söylüyor. Onun sahabi olduğu, Mâlikiler arasında her ne kadar yaygın ise de muhakkak hadisciler bunu kabul etmemektedir. Süyûti, «Tezyin-i Memâlik» eserinde bu konuda şöyle demektedir: «Hafız Şemseddin Zeheb'i, Tecrîd in de der ki: Onu sahabiler arasında zikredeni görmedim. Hafız İbni Hacer, İsbâbe'sinde Zehebi'nin bu sözünü nakledip ona bir ilave de yapmad.»^{5[5]}

15 - İmam Mâlik'in Medine'de Yetişmesi, İlimle Şöhret Bulan Bir Aileden Olduğu:

İmam Mâlik, Medine-i Münevvere de yetişti, ailesi Hadis ve Eser ilmiyle meşguldü. Bu hanedan kendini hadise vermişti. Hadis öğrenirler, sahabenin eserlerini, haberlerini ve fetvaların toplarlardı. Atas Mâlik b. Ebû Amir, Tâbi'inin ulularından ve alimlerindendi. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Hız. Ömer b. Hattab'dan Osman b. Affan'dan, Talha b. Abdullah'dan, mü'minlerin anası Hız. Aişe'den, hadis-i şerif rivayet etmiştir. Oğullarından: İmam Mâlik'in babası olan Enes, Rabl Ebû Süheyl künyesini taşıyan Nâfi' ondan rivayet etmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, rivayet işine en çok önem veren bu Nâfi'dir. O, Hadis Alimi İbni Şâhab Zühri'nin hocalarından sayılır ve onunla hemen hemen aynı yaşadadır ve Zühri'den sonra ölmüştür. Buharı şerhi Fethul-Bârî'de şöyle denir: «Ebû Süheyl Nâfi' b. Ebû Enes Mâlik b. Ebû Amir, İsmail b. Ca'fer'in hocasıdır. O Zühri'nin en küçük üstadlarından olup Zühri'nin talebesi ona yetişmiştir. İsmail b. Ca'fer gibi o da ondan küçüktür. Ebû Süheyl, Zühri'den sonra öldü.»^{6[6]}

Öyle görülüyor ki, Mâlik'in babası Enes'in hadisle meşguliyeti o kadar çok değildi. Mâlik'in ondan rivayeti bilinmiyor, eğer onun hadisle meşguliyeti olsaydı, ulema arasında ondan ilk rivayet eden oğlu olurdu. Bazı kitaplarda şöyle birşey nakl olunur:

^{5[5]} Süyuti, Tezyinül-Memâlik, S. 4, Zürkâ ->. Muvatta Mukaddemesi, C 1, S. 3

^{6[6]} Fethul-Bari, C. IV, S. 80

Mâlik babasından, o da dedesinden, o da Ömer. Haîtab'dan o da Resulü Ekrem'den (Ona salaî ve selam olsun) şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber buyurmuştur ki: «Üç şey vardır ki, cesed onunla ferahlar, hoşlanır: Güzel koku, yumuşak giyecek, bal içmek.» Fakat hadis âlimlerinin muhakkakları diyor ki: Bu haberin İmam Mâlikten rivayeti sahih değildir, bu zayıftır.^{7[7]} Bu haberi Hatib Bağdadi nakletmiştir ve onun sözünden anlaşıldığına göre, Mâlik babasından bundan başka birşey rivayet etmiş değildir.^{8[8]}

Madem ki, İmam Mâlik, kendisine nisbetinde şüphe olunan haberden başka babasından birşey rivayet etmiş değildir, bunun manası, , ondan birşey rivayet etmedi demek olur. Ondan rivayet etmeyince de, onun oğluna üstad olacak derecede hadis ilminde yeri olan biri olmadığı anlaşılıyor. Öyleyse hadis ilmiyle meşgul olanlardan değildi demek olur.

İlim hususunda babasının hali ne olursa olsun, amcaları ve ataları arasında ona yetecek şeref verenler var. Onlar ilimle ün salmış bir aite oluşturmak bakımından ona yeterler. İmam Mâlik'ten önce kardeşleri ilme yöneldiler. Kardeşi Nadr ilim halkalarına devam edip ulemadan ilim alırdı. Hatta İmam Mâlik derse devam etmeğe başladığı zaman, ondan önce kardeşi şöhret bulunduğundan, Nadr'ın kardeşi diye taşınırdı. İmam Mâlik'in namı hocaları arasında yaygınca bu defa o, kardeşinden daha meşhur oldu ve artık kardeşi Nadr, Mâlik'in kardeşi diye bilinmeğe başladı.

16- İlim Yurdu Medine-i Münevvere'nin O'nun Yetişmesinde Tesiri:

İmam Mâlik'in ailesi işte bu! Böyle bir aile içinde yetişmiş kimse, eğer kendisinde isti'dât ve kabiliyet varsa, elbette hadis ve fıkıh ilmini elde etmeğe yönelir. Çünkü genç mevhibelerini, yeteneklerini, arzularını, ailesinden alır. Onların tutumuna göre yönelir, o ailenin havas içinde, mevhibeleri, isti'datlan gelişir, seçeneklerine yön verir. İmam Mâlik'in yaşadığı o ülkede umumî çevre, mübarek göğünün altında barındığı, toprağının üstünde dolaştığı o belde, ilim ve İrfan yatağı olup güzel hasletleri, hak vergisi mevhibeleri geliştiren bir yerdir. Orası Peygamber Aleyhisselam'ın şehridir, o, oraya hicret edip orada barındı. Orası dinin yurdudur, nûr kaynağıdır, ilk İslam hükümünün yerleştiği, İslam Hükümetinin kurulduğu yerdir. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde İslam merkezidir! Hz. Ömer devri, İslam fikir düşüncesinin çiçek açıp ışıklarını yaymağa başladığı ilk çadır.Kur'an ve hadislerden Peygamberin irşadları doğrultusunda, en parlak medeniyetleri kurmaya yarayacak hükümler alındı, İslam nurlu hakimiyetini yeryüzüne yaymaya başladı. Hakkın sesi yükseldi. Allah'ın kelimesi üstün oldu.

Emevîler çağında Medine-i Münevvere dinin yatağı, ulema merkezi olmakta devam etti,"sahabiler bile Medine'den ilim alırlardı. Rivayet olunuyor ki, Abdullah İbni Mes'uda Irak'da iken mes'ele sorulur, o da fetvasını verirdi.

^{7[7]} Süyuti, Tezyinüi-Memâlik, S.5.

^{8[8]} Süyuti, Tezyinüi-Memâlik, S. 5.

Medine'ye geldiğinde verdiği fetvaya muhalif olanları görünce hemen Irak'a döner, yükünü indirmeden yol yorgunluğunu gidermeden fetva verdiği kimseyi bulur, ona doğrusunu söylerdi. Abdullah İbni Ömer daima müracaat olunan, istişare yapılan bir zattı. İktidar kavgası yapan Abdullah İbni Zübeyr ile Abdülmelik b.* Mervan, İbni Ömer'le istişare yaparlar, ona sorarlardı. O da onlara şöyle yazardı: «Siz eğer meşveret yapmak diliyorsanız, hicret yurdu olan Medine'ye başvurun, sünnete bakın!» Medine'nin yeri böyle yüksekti.

İmam Mâlik'in yetiştiği yıllarda Medine-i Münevvere bu yüksek mevkiini koruyordu. Adil Halife Ömer b. Abdülazîz (Allah ondan razı olsun) İslam merkezlerine yazarak onlara sünnet ve fikhî öğretir, Medine halk na da müracaat ederek onlara geçmiş şeyleri onların nelerle amel ettiklerini sorardı. Ebû Bekir b. Hazm'e sünnetleri toplay p kendisine göndermesini yazdı. İbni Hazm bu dediklerini yaptı, yazdı, fakat göndermeden önce vefat etti.^{9[9]}

İşte İmam Mâlik'in gençliğinde Medine'nin manzarası: Sünnet ve Hadis yatağı, fetva ve eserler yurdu. Ashab'ın ulemasının öncüleri, ilk kafilesi burada toplanmış, onlardan sonra onların talebeleri, derken İmam Mâlik geldi ve buradallım, hadis ve fetvalardan oluşan zengin bir miras serveti buldu. Onların sayesinde kabiliyetleri gelişti, çiçek açtı, meyvelerini topladı, her tarafa büyük nam sald .

17- Kur'an'a Ezberlemesi ve Rabi'da Okumaya Başlaması:

Bu, hususi ve umumi muhit içinde yetişen Mâlik (Allah ondan razı olsun) çocuklarını dini terbiye ife yetiştiren İslam ailelerinin çoğunda olduğu gibi, daha küçük yaşta iken Kur'an- Kerim'i ezberledi, Resûlül-lah'ın şehrinde de ailelerin yaptığı budur, çünkü, henüz, asırların hayırlısı olan birinci asırda idiler. Hz.Peygamber o zamanın hayırlı olduğunu haber vermişti.

İmam Mâlik, Kur'an- Kerim'i ezberledikten sonra hadis-i şerifleri ezberlemeye başladı. Muhiti onu buna teşvik ediyordu. Adeta Medine-i Münevvere'de ona bu işareti ve bu cesareti telkin ediyordu. Onun için ailesine, ütema meclislerine giderek ilim yazıp okumay teklif etti. Anasına bu öğrenme arzusunu açtı, anası ona en güzel elbiselerini giydirdi, sarık sardı ve sonra- Haydi şimdi git ve yaz! dedi. Ona: Rabia'ya git, onun edebinden önce ilmini öğren! dedi.^{10[10]}

Anlaşıldığına göre, anasının bu teşviki üzerine, ilk defa Rabia'nın ders halkasına oturdu ve ondan Rey fikhini gücüne göre, okumaya başladı. Ö zaman dahakörpecik bir gençti. Hattabazı çağdaşları şöyle demiştir: Mâlik'i, Rabia'nın ders halkasında gördüm, kulağında küpesi vardı. Bu da onun .daha küçük yaşta ilme devam etmeye başladığını gösterir. Daha küçüklüğünden beri yazdıklarını ezberlemeye son derece meraklıydı. Ders dinleyip yazdıktan sonra ağaçların gölgesine çekilir, orada dersini tekrarlardı. Bir defa onu bu halinde kız kardeşi

^{9[9]} Kadı İyâd Tertibü Medârik, Dârükütübi Mısrıye, No. 9673, Tarih I. cüzün birinci bölümü, S. 32

^{10[10]} Kadı İyâd, Medârik; S. 115, Dibas, S. 20, Bu Rabia, Rabiâtür-Reydir

gördü ve babasına söyledi. Babas da ona: - Kızım, o Hz. Peygamberin (Ona salat ve selam olsun) hadis-i şeriflerini ezberliyor, dedi.

18- İbni Hüzmüze'de Okuması ve Onun Tesirinde Kalması:

İlmi, muhtelif âlimlerin meclisinde öğrenmek, yetişmekte olan gence İlmî meleke kazandırmaz. Onların arasından birini seçip behe-mahal ona devam etmesi, böylece belli bir süre özellikle ondan ders alarak tahsilini tamamlaması ve şahsiyetini kazanması gerekir, tâki onda tahsilini kazandıktan sonra serbestçe, kendi başına çalışabilir hâle gelsin, kazandığı ilmi hazırlık ve müktesebatı, fikir istiklaline kavuşabilsin.

Ebû Hanîfe'ye; nasıl okuyup öğrendiği sorulduğunda şöyle demiştir:

— Ben ilim ve fıkıh ocağında idim. Onların ehlinin Önüne oturdum, fakihlerden birtakihine dersine devam ettim. İmam Mâlik gerçekten ilim ve fıkıh ocağında bulunuyordu. Daha küçük yaşta, körpecik iken ulema meclislerine devam ettim. Fakat, acaba fukuha arasından birini geçip belli bir fakihle, muayyen bir alime devam etti mi? İlmî varlığını kazanmak için bu iş mutlaka yapılmalıdır. Belli bir alime devam etmesi ise, onun başka alimlerden ders almasına da engel olmaz.

Kendisi, zamanındaki ulemadan birine özellikle devam ettiğini söyler. Medârik'de şöyle yazılıdır: «Benim İbni Şâhab Zühri adında bir kardeşim vardı. Bir gün babamız bize bir mesele sordu. Kardeşim doğru cevap verdi, ben cevapta yanıldım. Bunun üzerine babam bana şöyle dedi:

«— Güvercinlerle oynamak, seni ilim öğrenmekten alıkoydu.» Buna canım sıkıldı. İbni Hüzmüz'e devama başladım. Yedi (bazı rivayetlerde sekiz) yıl yalnız ondan okudum, başkalarını bu işe hiç karıştırmadım. Yanıma hurma alırdım, ben ve çocukları onları yerdik. Çocuklara tenbih ederdim, eğer birisi hocaya soracak olursa, meşgul deyince derdim. Bir gün Hüzmüz cariyesine: «Kapıda kim var?» diye sorar. Cariye de kapıda Mâlik'i gördü ve bakıp döndü: «Kapıda o kumral genç var,» dedi.. Mâlik'in, İbni Hüzmüz'ün kapısında oturduğu yerde taşların soğuşundan korunmak için içi doldurulmuş bir minderi vardı. Taşların soğuşundan korunmak için, mescitte de onun üzerine otururdu. İbni Hüzmüz'ün ders halkası oradaydı.^{11[11]}

soğuşundan korunmak için, Hüzmüz'ün ders halkası oradaydı.

19- İbni Hüzmüz'den Neler Öğrendi?Kaç Yıl Onda Okudu:

Bu haber üç şeye delâlet eder:

1 - İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun) ilmi hayatının başlangıcında, kendisine sorular sorulup cevap vermeye başlayacak ilim yolunu çizmeye koyulduğunda, ilim ocağı Medine'de özellikle bir alimden okumaya başladı ve uzun süre ona devam etti. Ondan ders aldığı bu uzun süre içinde diğer alimlerin semtine

^{11[11]} Kadı Medrik;1Kısım S.117 İbn Ferhun Dibac'da aynı nakleder.

uğramadı. Bunu kendisi söyler, bu ilim öğrenmeye ilk başladığı zaman değil, İlimden anlamaya, kendisine sorular sorulup doğru-yaniş cevaplar verecek yaşa geldiği zaman oldu. Bu da on yaşından küçük iken olmaz.

2- İbni Hürmüz'ün dersine devamı yedi yıl, diğer bir rivayette ise sekiz yıl deniyor. Öyle anlaşılıyor ki, bu müddet Mâlik'in İbni Hürmüz'den başkasından ders almadığı müddettir. Bu müddeden sonra diğer ulema ile buluşur, onlardan da ders alırdı. Ancak onlardan ders alması, İbni Hürmüz'e olduğu gibi, yalnız onlara münhasır kalmazdı. Hepsinden okurdu. Böylece iki rivayetin arasını bulmak mümkün. İbni Hürmüz ile daha uzun süre görüşüp ders aldığı rivayetleri de var. Kendisinden şöyle rivayet olunuyor: «Onüç yıl oturup İbni Hürmüz'den ders okudum.» (16 yıl rivayeti de var). Ondan öğrendiklerimi, başka bir kimseden almadım. O ehli nevaya, sapıklara cevap vermekte, insanlar ne ihtilaf ettikleri şeyleri çözmekte en bilgili idi.»^{12[12]}

Onun şöyle dediği rivayet olunur: «Bir insan, öğrenmek için bir adama otuz yıl gelip gitmeli. »Bununla kendisiyle İbni Hürmüz'ü kastedtiğini zannederiz. İbni Hürmüz, hadiste onun adını zikretmemeye ondan and almıştır.

Bu rivayetlerin arasını şöyle buluyoruz: Yedi ve sekiz yıllık ders okuduğunu anlatan birinci rivayetindeki müddet, başkalarından ders okumayıp ancak ondan okuduğu müddettir. İkinci rivayetteki 13 yıl ders okuma ise, bu müddet zarfında İbni Hürmüz'e devam etmekle beraber, başkalarından ders aldığı yıllardır.

Üçüncü müddeti, yani 30 yılı kabul edemeyiz. Zira Mâlik 30 yaşına gelmeden önce İbni Hürmüz ölmüştür, çünkü o, 117 yılında vefat etti, böylece İbni Hürmüz'e talebeliği hakkındaki rivayetlerin arasını bulup birleştirmek mümkündür. Bu, rivayetlerin metinleri arasındaki ibarelerin işaretlerinden alınarak yapılmalıdır. Yetişip olgunlaşmak ve fikir istiklâli ile ilimden çok nasibini almak isteyen uyması gereken nizamın icabı da budur. Önce alimlerden birine muntazaman devam eder, sonra başkalarından da ilim istifade eder ve aynı zamanda özel üstadıyla de zaman zaman görüşür, böylece olgunlaşır.

3- İmam Mâlik üstadı İbni Hürmüz'den aldıklarının tamamıyla tesiri altında kalmış denebilir, onun eğilimlerine yön veren, yol gösteren odur. Mâlik alimler arasında kendine iyi örnek olacakları seçerdi. Bazı rivayetlerde geçtiği üzere İmam Mâlik Lâedrî-bilmen sözünü çok kullanırdı, bilmediği bir şey sorulunca hiç çekinmeden onunla cevap verirdi. Bu hususta da üstadı İbni Hürmüz'e uymuş olurdu. Medârik'de şöyle denir; «Mâlik derdi ki, İbni Hürmüz'ü şöyle derken işittim: Alim olan kimse, yanında olanlara, öğrencilerine lâedrî-bilmem sözünü miras bırakmal, onlar ne elinde bu bir esas olmalı. Birisine bilmediği bir şey sorulunca: Lâedrî demesini bilmeli.. İbni Vehb der ki, Mâlik kendisine sorulan şeylerin çoğunda: Lâedrî derdi.»

^{12[12]} Kad , Medârik, I. Bölüm, S. 71 32

Bütün bunlardan görülüyor ki, İmam Mâlik, büyük üstadı İbni Züh-rVnin yanında yetişirken: Küçükken, gençken, aklen yetişmiş bir delikanlı iken ne kadar onun tesirinde kalmıştır,

20- İbni Hürmüz'den İki Nev'i İlim Tahsili ve Münakaşadan Hoşlanmadığı:

Kendisine ve fikrine bu derece tesiri olup onu istediği tarafa yönelten bu büyük alimden, İmam Mâlik'in aldığı ilim nedir? İmam Mâlik bunu açık bir surette sözle beyan etmemiştir, hatta hadislerin isnadında bile tavsiyesi üzere, onu sık sık anmaz. Çünkü İbni Hürmüz takvasından ve zühdünden dolayı, belki Hz. Peygamberin hadisleriyle bilmeyerek yanlış birşey karıştırdım korkusu ile, onun adını zikretmemesini tavsiye etmişti.

Mâlik'in sarih sözlerinden almaktan aciz kaldığımız biz, onun sözlerinin işaretlerinden almış bulunuyoruz. Yukarıda naklettiğimiz rivayetler arasında Mâlik'in şöyle bir sözü geçer: «O, ehli hevâya, sapıklara reddetmede ve ihtilaflar mes'eleleri çözmeye insanların en bilgisiydi. Bu sözden anlıyoruz ki, İmam Mâlik; üstadından fetva ve fıkha dair ihtilaflar çözmeyi, ehli hevâye red hususundaki bilgileri öğrenip alıyordu. İlimin tamamını insanlar arasında yaymamış olmanın bir sırrı da budur. Çünkü Mâlik, talebesine hadis ve fıkıh meselelerinden fetva öğretiyor, bu iki ilmin dışına çıkmıyordu.

İmam Mâlik cedel; münakaşayı sevmiyordu. Mutezile, Cebriye Mürcie, Hariciler zihinleri şaşırtıcı, akılları ihtilafa düşürücü bir takım meseleler ortaya çıkarmışlardı. Mâlik bunlara dalmazdı. Sebebine gelince onları n dediklerini bilmediğinden değil, onları pekala bilirdi. Fakat baktı ki, bunlarla münakaşaya dalmak, kişiyi selamet sahiline çıkarmıyor, bir gayeye ulaştırmıyor.

Medârik'de şöyle denir: Mutezile'den birisi haber veriyor: «İmam Mâlik İbni Enes'e geldim, insanlar n önünde ona kadere dair bir mes'ele sordum. Bana susmamı işaret etti. Meclis dağılıp تنها kalınca bana: «Şimdi sor» dedi. Çünkü kader meselesini halkın içinde kurcalamay sevmeydi. Mutezili öyle diyor; ona kadere dair ne sordumsa hepsi ne de cevap vermiş ve onların mezhebinin batı! olduğuna deliller göstermiş.^{13[13]}

Bundan da görülüyor ki, İmam Mâlik, dersinde her bildiğini söylemiyor, ancak bildiklerinin en iyisini, insanlar için hayırlı gördüğünü anlatıyordu. İnsanlara diii bilgisi veriyordu.

21- İbni Ömer'in Azadlısı Nafi'den Ders Okuması, İlim Tahsilinde Katlandıkları :

O çağda Medine-i Münevvere gerçekten bir ilim ocağı, ulema yatağı idi, Mâlik'in zamanında Tâbi'inden bir çoklar oradayd . Genç Mâlik onlarda ilim susuzluğunu giderecek, tükenmez bir kaynak, tatlı bir pınar bulmuştu, hiç bulunmayan, temiz bir su gibi berrak bir kaynak. Onlardan biri olan İbni

^{13[13]} Kad Metrik, C.1, Bölüm, i, S. 71

Hürmüz'e, yıllarca başkasına bakmadan devam etti. Fıkıh meselelerine, ehli hevaye red konularını ondan öğrendi. Böylece cidal ve münakaşaya kaçmaksızın hakikat arama arzusu onda gelişti. Ondan sonra da diğer ilim kaynaklarından almaya koyuldu, fakat ilk kaynağından içmeye, İbni Hürmüz'den almaya da devam etti.

Abdullah İbni Ömer'in azadlısı Nâfi'den de (Allah ondan razı olsun) aradığını buldu. Ondan da çok ilim aldı. İbni Hürmüz'ün dersine hep devamı da ihmal etmedi.

Malik (Allah ondan razı olsun) şöyle demektedir: «Öğle, ortası Nâfi'e gelirdim, güneşin sıcağından beni ağaçlar bile korumazdı. Onun evinden çıkmasını beklerdim. Çıktığı zaman, onu görmemiş gibi yapar, biraz beklerdim. Sonra yanına gelir, selam verirdim. Sonra ayrılırdım. Mescide girip derse başlayınca yanına gelir : Şu meselelerde İbni Ömer ne derdi? diye sorardı m. O da bana cevap verirdi, sonra ayrılırdı m. O hiddetli bir zattı.»^{14[14]}

Bu haber, İmam Mâlik'in ilim tahsili uğrunda nelere katlandığını göstermeğe yeter, o sıcak ülkede, öğle vakti kalkıp Nâfi'nin evine gidiyor, o zaman Medine'nin dışındaki Baki'de oturuyordu. Onun evinden çıkmasını bekliyor, sonra onun ardınca mescide geliyor, Nâfi yerine oturup dinlenince ona hadis ve fıkıh meseleleri soruyor. Mâlik, Nâfi'den bir çok hadis aldı, İbni Ömer'in fetvalarını öğrendi. İbni Ömer meşhur fakihlerden olup fıkıhta, Hadis ve Eser ilminde üstün yeri vardır. Hadis Şeriflerin ışığı altında hüküm vermekte mahirdi.

22- Hadis Alimi İbni Şahab, Zührî'den Ders Alması, Hadis Bellemekteki Dikkati:

İmam Mâlik, Nâfi'den sonra hadis alimi İbni Şahab Zührî'den ders almıştır. Ondan okumaya, hadis şerifleri büyük dikkatle ezberlemekle başladı., hem iyice anlıyor, hem güzelce ezberliyordu. Kendisinden şöyle rivayet olunur: «Zührî bize geldi. Rabia yanımızda olduğu halde ona gittik bize 40 kadar hadis-i şerif rivayet edip anlattı. Ertesi gün yanına vardığımızda; yazdıklarınıza bakın ki, size hadis rivayet edeyim, dün anlattıklarınıza baktığınız mı, bellediniz mi?» diye sordu. Rabia da: «Dün rivayet ettiklerini sana tekrarlayacak işte bu,» dedi. Zührî: «Kim o?» diye sordu. Rabia'da: «İbni Ebi Amir (yani Mâlik)» dedi. O da antet bakalım dedi. Ben de dünkü 40 hadisi tekrarladım. Bunun üzerine Zührî: «Benden başka bunları ezberleyecek kimse kalmadığını sanırdım,» dedi. Bu rivayet gösteriyor ki, Mâlik ilmi kudreti arttıktan, zamt ve ezberlemekte meşhur olduktan sonra İbni Şahab ile görüşmüştür. Şöhreti o derecedeki, üstadı Rabia, onların topluluğuna yazmay ihmallerinden dolayı yönetilen itham reddetmesi için Mâlik'i öne sürüyor, o da gerekeni yapıyor, hatta üstad Rabia ile birlikte Zührî'nin dersine gidiyor, ve derste bir arkadaş gibi onun yanına oturuyor.

İmam Mâlik Zührî'nin rivayet ettiklerinden faydalanmaya çok meraklı idi. Ondan önce de İbni Hürmüz'ün ilminden, Nâfi'nin ilim ve rivayetlerinden ayrı

^{14[14]} İbni Ferhun Dİbac, S. 117.

merakla faydalanmıştı. Yukarıda geçtiği gibi evine gider, çıkmasını bekler, cariye haber verirdi. Nasıl ki sığağa bakmadan Nâfi'nin Bakîdeki evine gider, güneş altında onun çıkmasını bekler, sonra mescide gidip ders dinlerdi, bazen onu kalabalığın gürültüsünden uzak, sakin bir havada ders dinlemek ümidiyle تنها bulmak için bayramda bile gittiği olurdu. Onun şunu anlattığı rivayet olunur: Bayram gelmişti, kendi kendime: Bugün İbni Şahab boştur, dedim, namazgahtan yollandım, varıp kapı önüne oturdum, onun cariyesine: «Bak kapıda kim var diye seslendiğini duydum. Cârîye baktı ve «Efendim o kula Mâlik!» dediğini işittim. O da: «Getir, gelsin» dedi. İçeri girdim. Bana: «Bakıyorum henüz evine dönmemişsin» dedi. «Evet öyle» dedim. «Birşey yedin mi?» diye sordu. «Hayır» dedim. «Öyleyse birşey-ler ye» dedi. «Buna gerek yok» dedim. «Öyleyse ne istiyorsun?» dedi.

«Bana hadis rivayet et» dedim. «Haydi öyleyse, hazırlan,» dedi. Defterlerimi çıkardım. 40 hadis-i şerif rivayet etti. «Daha fazla söyle» dedim. «Yeter dedi. Eğer bunları belleyip rivayet edersen, sen hafızlardan sayılırsın» dedi. «Belledim bile» dedim. Elimden yazılar çekip aldım ve sonra «Hadisi anlat bakalım,» dedi. Ben de hepsini ezbere okudum. Sonra defterleri bana verdi ve: «Kalk, sen ilim hazinelerindensin!» dedi. Söylediğine göre, İbni Şahab Zührî'nin hadislerini bellemeye o kadar çok meraklı idi ki, hadis dinlemeye oturduğu zaman, yanında bir iplik bulundururdu, o Resûlullah'tan bir hadis-i şerif rivayet etti mi, hemen düğüm atardı, böylece düğüm sayısı na göre kontrol yapar, rivayet olunan hadislerin hafızasında kalanların sayısını bilmiş olurdu. Medarik de şu var: İbni Şahab derse oturdu mu, 30 hadis şerif rivayet ederdi. Bir gün yine hadis rivayet etti, ben de düğüm attım. Fakat bir hadis-i şerifi unuttum. Zührî'ye rastladım ve ona o Hadisi sordum. «Derste değil miydin» dedi. «Evet dersdeydim,» dedim. «Öyleyse neden bellemedin?» dedi. «Tam 30 hadis, ancak bir tanesi aklımdan çıkmış» dedim. Bunun üzerine Zührî: «İnsanların bellemesi kalmadıkça, hafızaya denilen şey gitti, ben bellediğim bir şeyi asla unutmam, sende olanları söyle» dedi. O unuttuğumu bana söyledi, ben de dönüp gittim.^{15[15]}

23- Hadis-i Şeriflere Gösterdiği Saygı ve Okumadaki Dikkati:

Gençliğinden itibaren İmam Mâlik, Hz. Peygamberin hadis-i şeriflerine gereken hürmette son derece dikkatli olurdu. Onları doğru bellemek için saygılı olmakla beraber huzur ve sükûn içinde dinlemeye çok önem verirdi. Onun için ayakta iken dinlemez, sıkıntılı, üzüntülü, kararsız bir halde iken hadis dersi almazdı. Onlarda bir yanlışlığa düşmekten korkardı.

Medârik'de şöyle denir: «Mâlik'e, Amr b. Dinar'dan hadis dinledin mi?» diye soruldu. Cevap verdi: «Onu hadis rivayet ederken gördüm, insanlar ayakta durmuşlar, yazıyorlardı. Resulü Ekrem'in (Ona salat ve selam olsun) hadis-i şeriflerini ayakta yazmayı hoş görmedim.»

^{15[15]} Kad , Medârik, S. 121

Mâlik Ebû Zinad'a uğradı, hadis naklediyordu. Dersine oturmadı, sonra Mâlik'e rastlad› ve ona: «Benim dersime oturmaktan seni al koyan nedir?» diye sordu. O da: «Yer dard. Ben ayakta iken Hz. Peygamberin hadislerinin rivayet olunmasını istemedim,» dedi. Bu olayın Ebû Hâzim ile geçtiği de söylenir.

24- İlim Tahsilindeki Tutumu, O zaman ki Sözlü ve Yazılı Tahsil Yolu:

Bunlar, İmam Mâlik'in tahsiline dair haberlerden bazı seçmeler. Burada onun üstadlarının hepsini, hangi hocasından ne aldığını Hadis adamlarından kiminle görüşüğünü sayıp sıralamak niyetinde değiliz. Çünkü bunun yeri, onun İlminin kaynaklarından bahsederken gelecektir. Fakat burada, bu haberlerden bazılarına işaret ettiği, bazısını açıkça söylediği üç şeyi belirtmemiz gerekiyor ki, onlarda şunlardır:

1- O zaman ilim, kişilerin ağzından duymak yoluyla, sözlü olarak öğreniliyordu, yazılı kitaplardan değil. Onun için talebenin zihni gelişip parlardı. Çünkü bütün güvendikleri kafalarına idi. İşleyen demir parıldar. İşittikleri birşey kaçmasın diye titrerlerdi. Bakıyorsun, İmam Mâlik Hadislerin sayısını iplere düğüm atarak tesbit ediyor, bir hadis zihninden kaçt› m›, onu tekrar dinliyor, hocanın sert azarlaması, çıkışması ona asla engel olmuyor. Birden 40 kadar hadis dinliyor, ancak bir kaç› akl›ndan gidiyor, 40 tanesi kalıyor, 30 hadis dinliyor, ancak biri hafızasından kaçıyor. Bu onda hafızanın kuvvetini göstermektedir. İbni Şahab onu ilim-hazinesi, bilgi kabı olarak niteliyor. Aynı zamanda bu onların hafızaya verdikleri önemi, bellemeye verdikleri merakı da göstermektedir. Onların kalpleri böyle temiz, gönül vergileri kuvvetliydi.

2- Alimler, artık ilmi yazmaya, kaydetmeye başlamışlardır. Fakat yazılana, çizilene değil de, yine hafızalara itimad devam etmektedir. İşte İbni Şahab Zührî işittiklerini unutmalarından korktuğu için talebelerini duyduklar›n yazmaya teşvik ediyor. İşte İmam Mâlik, ona gidiyor, elinde yazdığı defterler var, duyduklar›nı onlara yazıyor. Bu onu diğer yandan işittiklerini ezberlemekten de alıkoymuyor. İbni Şahab Zührî, Mâlik'in elinden yazılı defterleri alıyor, ona anlattıklar›ndan onu deniyor, onları noksansız, tamamıyla ezberlemiş buluyor ve «sen ilim kab›s›n›» diyor.

3- İmam Mâlik ilim tahsiline kendini vermişti, ciddi bir şekilde heves ve sabır ile ilme sarılmıştı. Şiddetli sıcak, kavurucu hava onu evinden çıkıp, alimlerin evlerinden çökerek mescide ders vermeye gelmelerini beklemesine mani olmazdı. Hatta bazıları›n› onu azarlamasına bile aldırmaz, ilim yolunda her şeye katlanırdı. Sükûn içinde akıllıca ve yumuşak davranarak, elinden geldikçe onları kızdırmamaya çalışırdı. Bütün vaktini ulema ile görüşmeye ayırmıştı. Akşam, sabah onlardan ders okurdu. Bakarsın, İbni Hürmüze sabahın erken saatlerinden geceye kadar devam ediyor. İlim için fırsat buldumu, istirahat vakti demez, gecikmeden derse gider, hiç fırsat kaçırılmazdı. Bakıyorsun, bayram sabah namazdan sonra evine gitmeden önce, İbni Şahab Zührî'nin evine gidiyor, çünkü bu vakitte İbni Şahab evinde insanların gürültücünden uzak, huzur

içindedir, ondan daha iyi, güzelce ders dinler ve daha çok istifade eder, o bunu düşünür.

İlim elde etme uğrunda hiçbir gayreti esirgemediği gibi bu yolda malını da asla esirgenmez. İbni Kasım diyor ki: «İlim tahsili İmam Mâlik'i evinin tavanın söküp satmaya kadar götürdü. Odunları satıp okudu, sonra dünya kucak açıp ona yöneldi.»^{16[16]}

25- Hangi İlimleri Tahsil Ettiği, Bunların Beyanı:

Bir ilim öğrencisi olarak Mâlik'in hayatından sözetmeyi bırakmadan önce, kısaca da olsa onun öğrenmeye önem verdiği ilimleri zikrederim; yukarıda naklettiğimiz haberler bunlara işaret etmiştir.

O ilmi dört cihetten elde etmeye çalıştı ki, bunların hepsi de fakih bir alimi oluşturmada birleşir: O bir yandan gereği gibi âsâr ilmi bîîr, diğer yandan Rey fikhını öğrenir. Çağının ruhunu kavrar, etrafında cereyan edenleri tanır. İnsanların bilmesinde hayır gördüğü ilimleri onlara öğretip aralarında yaymaya çalışır.

1- O çağındaki ehli neveya, sapık cereyana kapılanlara reddetmeyi, insanlar arasında ihtilaflar, fıkıh ve fıkıh dışında kalan mezhepler arasındaki ayrılıkları öğrendi. Kendisinin haber verdiği üzere bunları İbni Hüzmü'den aldı. Ondan çok şey öğrendi, fakat bunların hepsini halk arasında yaymadı. Ancak bilmeleri zaruri olanları söyledi. Bu suretle o ilmi adeta ikiye bölüyor: Umum halka, bütün insanlara verilecek ilim, bu tek bir kişiye mahsus değil, bunda kimseye bir zarar yok. Herkesin aklını onu" alır ve kabul eder. Herkes onu kolayca sindirir ve faydalanır.

Diğer kısım ise, onu ancak havas -seçkin kişiler- kavrar, onu avamın ağına anlatmak olmaz, çünkü bazı kişilere o, fayda yerine zarar getirir.

Mesela ehli neveya red ilmi böyledir. Olabilir ki, çok defa bazı akıllılar onu zorlanırlar, belki de yanlış anlaşırlar, kaç yapayım derkez göz çıkarmış olurlar. Belki de onların sapık sözlerini ve onlara cevabı konuşa konuşa bu sapık sözlere kendini kaptırır, onların durumuna düşer. Böylece fayda umulurken zarar gelir. Bu sebeple İbni Hüzmü'den öğrendiklerinin hepsini yaymadı, bunu kendi söyler.

2- Ashabın fetvalarını, Tâbi'nin fetvalarını öğrendi. Hz. Ömer'in ve oğlu Abdullah İbni Ömer'in (Allah ondan razı olsun) Hz. Aişe'nin ve diğer sahabilerin fetvalarını bilirdi. Tâbi'ilerin ulularından Muhammed İbni Müseyyeb ve diğerlerinin fetvalarını öğrendi, bunlara erişmiş değildir, rivayet yoluyla öğrendi.

Dikkate şayanıdır ki, Ashabın ve Tâbi'nin büyüklerinin fikhı, Mâliki fikhının birçok ta'riflerinin kaynağı olmuştur.

3- Rey fikhını Rab atül-Rey diye tanıyan Rabia'dan okudu. Öyle anlaşılıyor ki, Rabia'dan öğrendiği bu Rey, tam manasıyla kıyas, illetleri ve her veçhile menatı değildi, belki bunun esas muhtelif na'islerle halkın mesalihini uygun hale

^{16[16]} Kad , Medârik , S. 115.

sokmak ve topluma fayda sağlamak yoludur. Onun için Medarik'de aynen şöyle denir: «İbni Vehb dedi ki, Mâlik'e soruldu: Rabia'nın ders meclisinde k yas yap yor muydunuz? Ve birbi-rinizle çok tartışıyor muydunuz.» «Vallah hayır,» dedin»^{17[17]}

Bu ifadeden anlıyoruz ki, İmam Mâlik çok kıyas yapan ve ona göre-meseleler ç karan fık'h Re'y'ini almıyordu. Böylece, Irak'da çok olan takdiri fıkha da girmiyordu. Bu takdiri fık'h zaten çok k yas yapmadan ve illet olmaya yarayan vasıfları almadan doğmuştu.

Bundan dolayı bizim tercihimiz şudur: Rabia'ya göre Rey fikhının esas, insanlar n mesalihidir, Mesâlih-i Mürsele'dir.

4-Herşeyden önce İmam Mâlik Hz. Peygamber Aleyhisselam'ın hadis-i şeriflerini öğrenmiştir. Hz.Peygamberden rivayet yapan râvileri araştırır, onların içinde mevsuk ve fakın olanları seçerdi. İnsanları anlamakta kuvvetli bir feraseti vardı. Onların akıl ve fıkıh derecelerini kavradı. Ondan şöyle dediği naklolunur; «Bu ilim dindir, onu kimden aldığınıza bakın, dikkat edin. Bu direklerin dibinde (Mescid-i Nebeviye İşaret etti) Resûlullah buyurdu diyen 70 kişiye yetiştim, onlardan birşey almadım. Halbuki onlardan birine Beytülmal verilse emniyette olurdu, öyle doğru kimselerdi, fakat bu İşin ehli değildiler.»^{18[18]} Mâlik'in emin ve mevsuk kimseleri nasıl tanıdığını, onun rivayetini ve ravilerini okurken, inşaallah beyan edeceğiz.

26- Ders Okutmak Ve Fetva İçin Mescidde Oturması Ve Ona Göre Dersin Önemi:

İmam Mâlik, âsâr ve fetvaları öğrenmeyi tamamladıktan sonra, Mescid-i Nebevi'de bir ders halkası kurarak ders okutmaya ve fık'h öğretmeye başladı. Şüphesiz ki, Tâbi'nin ve onlardan sonra gelenlerin meclislerine oturanlar, onlara İslam diyarının doğusundan, batısından nice kimseler gelirdi, elbet ilimden büyük bir nasib almış, hürmet ve vakar kazanmış zatlar olmalı ki, fakih öğrenmek, fetva sormak için gelenlerin itimadını kazanabilsinler, sözleri muteber tutulsun, güvene layık olsunlar, işte Mâlik ders okutmaya başladığı zaman böyle bir güvene lâyık görülecek mevki sahibi idi. O, bizzat kendisi, hocalarının onu bu işe ehil gördüklerinden emin olmak, bunu ikrar ve tasdik etmelerini istiyordu. Onun dilinden sık sık şu güzel ve parlak söz çıkıyordu: «İnsanların ehil görmediği bir işe kendisini ehil ve layık görende hayır yoktur.»^{19[19]}

Kendisinde ders okutmak arzusu uyandığı zamanki halini ve bu işi anlatmak amacıyla şöyle demektedir: «Her isteyen Mescid-i Nebevi'de hadis okutmak ve fetva için oturmak olmaz, bu konuda salah ve fazilet sahipleriyle istişare etmeli, nereye oturacağını sormalı, eğer onu bu işe ehil ve layık görürlerse oturmal ,

^{17[17]} Kad , Medârik, S. 127.

^{18[18]} İbni Abdülber, Intika, Süyuti, Tezyinül-Memâlik, Kad İlyad Kitabül-Medarik.

^{19[19]} Kad , Mecjârik, S. 127

benim, bu makama ehil, bu işe layık olduğuma ilim ehlerinden 70 üstad şehadet etmedikçe, ben bu makama oturmam.»^{20[20]}

Bir adam gelerek, Mâlik'e bir mesele sormak istedi. İbni Kasım ondan önce cevap verdi. Mâlik kızarak ona döndü ve şöyle dedi: «Ey Ebu Abdurrahman, ne de cesaretle fetva verdin! Ve bu sözü tekrarlardı durdu. Ben, kendimin bu işe layık olup olmadığımı sormadıkça fetva vermedim.» Kızgınlığı biraz yatışınca, ona: Kime sordun, dediler. «Züh-ri'ye ve Rabia'ya» cevabın verdi.

27- Kaç Yaşında Ders Okutmaya Başladı?:

Bu sahih haberler ve doğru sözler gösteriyor ki, İmam Mâlik bir kişiyi, ancak olgunlaştıktan sonra ders ve fetvaya layık ve ehil görüyordu ve bunu kendine de aynen uyguladı. Olgunlaşıp ilimde kemal sahibi olmadıkça ve içlerinde Zührî ve Rabiâ da dahif, 70 kadar üstadı onun bu işe layık olduğuna şehadet etmedikçe, ders ve fetvaya başlamad .

Derse başladığı zaman yaşı acaba kaçtı? Sahih rivayetlerde vatka dair bir şey yok. Mantık bize onun o zaman adamlık çağında olmasını söylemeyi gerektirir. Zira bir insan, o büyük ve din âlimlerinin aras nda fetva verecek bir mevkie ancak adamlık çağma geldikten sonra erişebilir. Akl ve zekas ne kadar üstün olursa olsun, genç bir çocuğun, Hz. Peygaberin Mescid-i Şerifinde, kendilerinden ilim aldığı, onların kaynaklarından su içtiği o büyük üstadların aras nda hadis ve fetva vermesine başlaması olamaz.

Fakat onun menakıbiru yazan Mâlikilerden bazı müteassıblar, onun 17 yaşında iken derse çıktığını söylemekten geri kalmıyorlar. Onlar bununla sanki onun ders ve fetva vermesinin de olağanüstü hallerle başladığını söylemek istiyorlar, nasıl ki hami müddeti ve doğuşu olağanüstü olduğunu iddia etmişler, anası onu üç sene karnında taşıdı sanmışlardı. Bu hususta Süfyan b. Uyeyne'ye nisbet olunan bir habere dayanmaktadırlar. O demiş ki: «Rabia'nın dersinde bir mesele geçmiş. Mâlik onu ona sormuş. Rabia da kızarak onu azarlamış. Mâlik de öfkeyle kalkmış. Öğle vakti yalnız oturmuş, onun yanına da bir cemaat oturmuş. Akşam namazını kılınca yanına 50 veya daha çok kimse toplanmış. Ertesi gün onun yanına birçok kimse toplanmış. O da artık ders vermeye başlamış, o zaman 17 yaşındaymış.»^{21[21]}

İmam Mâlik'in 17 yaşında iken ders okutmaya başladığı iddiası işte bu habere dayanmaktadır.

28- 17 Yaşında Ders Okutmaya Başladığı İddiasının Münakaşası:

Biz bu haberi kabul edemeyiz. Onu duyunca yüz çeviririz. Çünkü bu, o zaman Medine'de ders okutmanın durumuna uymaz; onun önem ve değeriyle barışmaz. Büyük âlimler Medine'de Hz.Peygamberin. kabri civar nda oturur, mücavir

^{20[20]} Kad , Medarik, S. 127

^{21[21]} Dibac, Medârik.

olarak bulunurlardı. İbni Şahab Zühri, Nâfi' ve diğerleri gibi büyük alimleri bırakıp bu genç çocuğun dersine oturmaları çok garip birşey olmaz mı? Meşhur alimler dururken ondan hadis dersi almaları yadırganmaz mı?

Bize göre pek çok doğru haberler vardır ki, onlar bu zanro geçmeyen haberi çürütmektedir. Şöyle ki:

1 - Buna göre İmam Mâlik'in ders okutmaya oturması, hocası Rabia'ya kızının onun dersinden öfkeyle ayrılması imiş. Halbuki sadık rivayetler diyor ki, o ders okutmaya başlamazdan önce üstadlarıyla istişare yaptı, özellikle Zühri ve Rabia'nın adını vererek, onlara sordu. Rabia'nın onun ders okutmasına izin verenlerin başında geliyor. Bu onun ders okutmaya başlamasına sebep, Rabia'ya kızarak ondan ayrılmasını 'göstermekle asla bağdaşmaz. Bize göre de, Rabia'yı terketmiş olabilir. Fakat ondan sonra derhal ders okutmaya başlamış değildir. Hem bu ayrılış Rabia onu azarladı diye değil, aralarındaki görüş ayrılıklarından dolayı olmuştur, bir de bu 17 yaşında iken değildir.

2- Sahih haberlere göre özellikle İbni Hüzmü'ün dersine devam 7 veya 8 yıldır. Diğer üstadlarına devamı ile birlikte ise daha çoktur. İbni Hüzmü'e devamına sebep olarak şu gösterilir: Babası ona bir mesele sormuş, yanlış cevap vermiş, kardeşi ise doğru cevap vermiş. Babası onu kendini oyuna vermekle ayıplamış. Bunun üzerine İbni Hüzmü'e Revama başlamış. Kendisine soru sorulup cevap veren kimsenin yaşı bından küçük olamaz ve yanlış cevap verdi diye on yaşından küçük çocuk ayıplanmaz. Yaşı haydi 10 diyelim, İbni Hüzmü'e de en azından (7 yıl devam etti, o takdirde İbni Hüzmü'e devamı sona erdiği zaman yaşı 17 olmuş oluyor. Halbuki özellikle sadece ona devamı bittikten sonra başkalarından da ders almıştır, ya onlardan ne zaman ders almış olabilir? O kendisi özel olarak sadece İbni Hüzmü'den 7 yıl ders aldığı söylüyor ve ondan öğrendiklerinin çoğunu insanlar arasında yaymadığı tasrih ediyor. Bedahat ve mantık, İbni Hüzmü'ün dersini bıraktıktan sonra da yani 17 yaşından sonra da ders okumaya devam ettiğini haykırılmaktadır, okuttuğunu değil!

3- Sahih rivayetler diyor ki, o 70 üstadıyla istişare yaptıktan sonra ancak ders okutmaya başladı. İnsafı olan bir kimse, yetmiş üstadın Mescid-i Nebevi'de 17 yaşında bir gencin Peygamberin hadislerini okutmasına, fetva dersi vermesine o zaman müsaade edeceklerini hiç zanneder mi? Meğer ki bu genç, mucize kabilinden olağanüstü bir hale sahip olsun. Belki de bu sözü yayanlar da böyle birşeyi kastediyorlar. Biz bunu kabul edemiyoruz. İmam Mâlik, ne vücutça, ne de akılca şevkaladelik bulunan bir kişi değildir. O da diğer insanlar gibi bir insandır. Anası onu, diğer analar nasıl doğurursa öyle doğurdu. Evet bizce o, üstün zekalı, dâhi bir alimdir, hafız çok kuvvetli, mevsuk, emin, faziletli bir alimdir. Çağında hicret yurdu olan medine-i Münevvere'nin takibsiz, şşsiz imamıdır.

4- Yine sahih rivayetlere göre o, İbni Şahab Zühri ile ilk görüştüğü sırada Rabia'nın dersinde idi. Zühri'den dinledikleri hadis-i şerifleri yazmadıklarından dolayı onları Zühri Levh edip çıkışınca o hadisleri ezber söylemeye Mâlik'i teşvik eden Rabia olmuştur. Şüphe yok ki, o vakit Mâlik henüz ders okutmaya

başlamış değildi. Çünkü o zaman henüz okutacak kadar hadis öğrenmiş değildi. İbni Şahab Zühri'den hadis dinlemiş, bellemiş değildi ki meşhur olup ders vermeye başlayabilirdi. O ancak Zühri'den hadis okuduktan sonra o kadar çok hadis öğrendi. Mâik'in bellediği hadisler az değildir, onların senesinde Zühri'de vardır. Bunların bir kısmını ondan bellemiştir. Çünkü onun İbni Şahab Zühri'ye sık sık geldiği belli birşey, hatta bayram günü bile geliyor. Hadis okutmak üzere ders halkası olan biri bunu yapmaz.

Sonra Zühri'yle ilk görüşürken madem ki Rabia ile beraber gittiler, Rabia o zaman hüccet olan bir alim, makul olan o zaman Mâik'in çocuk yaşta bir genç olmamasıdır. Yoksa Rabia gibi bir alimin genç bir çocuğu Zühri'ye takdim etmesi, her ikisini de küçümsemek olur. Ne Rabia ne de Mâik'ten bu beklenmez. Uygun olan ve kabule şayan görülen Mâik o zaman adamlarla beraber bulunacak bir yaşta olan bir gençti. Yoksa küçük yaşta olan, çocuk denebilecek bir genç değildi.

29- 17 Yaşında Derse Başladığı İddiası:

Doğru olduğunu sandıkları bu habere (yani 17 yaşında iken ders okutmaya başlamasına) başka bir haberi de kattılar. Medârik'de şöyle yazılı: «Eyüp Sahtiyani diyor ki, Nâfi' sağken Medine-i Münevvere'ye geldim. İmam Mâik'in o zaman ders halkası vardı. Musab der ki, Nâfi' sağken İmam Mâik'in, onun ders halkasından daha büyük ders halkası vardı, diğer bir rivayette ise, Rabia'nın halkasından büyüktü. Şü'be der ki, Nâfi'in ölümünden bir yıl sonra Medine-i Münevvere'ye geldim, İmam Mâik'in o zaman ders halkası vardı. Nâfi'in ölümü 117 yılındaydı.»

Kadı İyâd bunlara şunu ekliyor: «Bunların hepsi doğrudur. Daha önce geçtiği üzere İmam Mâik 17 yaşında ders okutmaya başladı. Doğumu ihtilâflı olsa da 93 yıl kabul edilir. Nâfi'nin ölümü ise, 20 küsur senesindedir.»^{22[22]}

Görülüyor ki Medarik sahibi bu haberin kabulünü, geçen haberin doğruluğuna bağlamaktadır, halbuki o çok söz taşır. Nâfi'in sağlığında ders okutmaya başladığı, onun ders halkasının Nâfi'den daha büyük olduğu şüphe taşıyan birşeydir. Zira Nâfi'nin ve Rabia'nın mı olduğu şüphelidir. Böylece o delil olmaktan düşer. Hem de bu iki kişinin ölüm tarihleri arasında fark büyüktür. Nâfi' 117, Rabia'da 136 yılında ölmüşlerdir.

Bu haberler ile birinci haber arasında kurulmak istenen bağlantı ne olursa olsun, onun Nâfi'in Ölümünden bir yıl sonra ders okutmaya başladığı iddiası, 17 yaşında iken derse başladı davasından daha kabule şayandır. Çünkü bu takdirde 25 yaşında iken ders okutmaya başlamış olur. Fakat bunu teyid eden bir sened yok.

30- Derse Başladığı Zaman Yetişmiş Bir Alimdi:

^{22[22]} Kad , Medarik, S. 127

Bu haberlerin eleştirilmesinden şu netice çıkıyor; 17 yaşında iken ders okutmaya başladığı iddiası, akia uygun, kabule şayan bir iddia değildir. O zamanki meşhur ve maruf olan adete uymaz. Herkesçe kabul edilen maruf ve sahih olan rivayetlerle bu bağdaşmaz.

Biz, okuyup öğrendikten sonra hangi yaşta öğretmeye, okutmaya başladığını kesin olarak bulamıyorsak da, ulema yetişip yaşça olgun-laşdıktan sonra ders vermeye başladığını söyleyebiliriz, yoksa daha körpe bir genç iken değil. Meşhur haberlere göre Rabia sağken o, ders okutmaya başlamıştır. Bu da ma'kul birşeydir. Bunda akıl kabul etmez birşey yok. Çünkü Rabia 136 yılında öldü. Mâlik de, tercih edilen kavle göre, 93 yılında doğdu. Demek Rabia vefat ettiği zaman Mâlik⁴³ yaşına gelmiştir, makul olan bundan önce derse başlamış olmasıdır. Şüphesiz ki bu yaşa gelmeden önce ders vermeye başlamıştır.

Sabit olan gerçek de bunu gerektirir. Çünkü İmam Mâlik, Rabia ölünceye kadar onun dersine devam etmedi. Belki onun bazı fetvalarını hoş görmeyerek onun dersinden ayrıldı. Fakat onun fazlın hiçbir zaman inkar etmedi, bundan dolayı, Leys b. Said'in Mâlik'e yazdığı risalede şunlar vardır: «Rabia'nın bazı geçmiş şeylere muhalefet ettiği şeylerden bir kısmı da: Bildiğin, hazır bulunduğun ve senin, Yahya b. Said'in, Abdullah b. Amr' n, Kesîr b. Ferkadin ve ondan daha yaşlı olan bir çok Rey sahibi Medinelilerin görüşünü işittiğim meselelerdir. Hatta bunlar seni, onun meclisini terketmek gibi hoşlanmadığın birşeye mecbur etmiştir, Rabia'yı kınadığınız bazı şeyler hakkında sen ve Abdülaziz ile müzakere etmiştim. Siz ikiniz benim kabul etmediğim şeylerde bana muvafakat ediyordunuz. Bununla beraber Rabia'da elhamdülillah çok hayır var, sağlam bir akıl sahibi, belîğ bir ifadesi var. İslâmi yaşayışı güzel, genel olarak bütün arkadaşlarına ve özellikle bize karşı şahiden bir muhabbeti var. Allah ona rahmet etsin, onu bağışlasın. Onu amelinden daha güzeli ile mükafatlandırın.»^{23[23]} Bu cümlelerden anlaşılıyor ki İmam Mâlik, Rabia ile aralarında çıkan ihtilaftan onun bazı tabiatına aykırı bazı görüşlerinden dolayı, onun meclisinden ayrıldı. Rabia sağken, Mâlik'in ders halkasındaki iddiasında yadırganacak bir şey yoktur. Madem ki ikisi arasında görüş ayrılığı başlamıştır, her ikisi de birbirine muhalif görüş sahibidir. Mâlik de, Rabia'nın sağlığında art k ders okutacak bir yaşa gelmiştir.

Aralarında görüş ayrılığı, ders vermeye başlayacağı zaman hocasını Rabiayla istişareden Mâlik'i alıkoymaz. Çünkü aralarındaki ihtilaf ikisinin dostluğuna asla mani değildir. Yukarıda gördüğümüz üzere, Leys b. Sa'd, Rabia'ya hoş görmediğini İmam Mâlik'e de hoş görmemektedir. Bununla beraber onu çok güzel övmekte, ona rahmet ve mağfiretle dua etmekte, onun umum kardeşlerine ve özellikle ona sevgisini anmaktadır.

Sözün kısası, İmam Mâlik, akılcı olgunlaştıktan, fikirce geliştikten sonra Mescid-i Nebevi'de ders okutmaya başladı. O zaman bazı üstadları da sağdı. Yalnız o vakit yaşı kaçtı, bu hususta kesin bir şey söylemek için elde delil yok.

^{23[23]} Mâlik'in ve Leys'in mektupları ileride aynen verilecektir.

31- Mescid'de Hz. Ömer'in Yerinde Meskende İbni Mes'ud'un Evinde Oturdu:

İmam Mâlik yaşça olgunlaşıp ilmen kemâle geldikten sonra Mescid-i Nebevi de, ders vermeye başladı. Hadis ilmine susayanları, Hz. Peygamberin (Ona salat ve selam olsun) hadis-i şerifleriyle sulayıp kandırıyordu. Mescid-i Şerifteki ders halkasının yeri, Hz. Ömer b. Hat-tab'ın hüküm, kaza ve meşveret için oturduğu yeri.^{24[24]} Mâlik'in bu yeri seçmesi Hz. Ömer'in tesirlerinde kalmasından, fetva ve hükümlerinde, Said b. Üseyyebin ve diğer tabiiilerin ondan rivayet ettikleri fetvaların tesiri altında kaldığı görülür. Bu hal güzel bir duygu eseridir. Ona dâima manevi yönden ona uyma kuvveti verir, bu meclisin diğer bir manevi değeri vardır. Burası mescitte Hz. Peygamber aleyhisselam'ın oturduğu yerdir. Oturduğu evde de böyle yaptı. Abdullah İbni Mes'ud Hazretlerinin oturduğu evde oturdu. Medârik'de şöyle denir: Mâlik İbni Enes'in Medine-i Münevvere'de oturduğu ev Abdullah İbni Mes'ud'un evi idi.»^{25[25]} Bununla Abdullah İbni Mes'ud'un izinde olduğunu gösterdi, nasıl ki aynı maksatla Hz. Ömer'in/Allah ondan razı olsun) mecliste oturduğu yerde oturup ders verirdi.

32- Önce Mescid-i Nebevî'de Hastalanınca Evinde Ders Okutması ;

İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun) Ashab-i Kefra'nın ve Tâbi'inin âsâr havasında yaşadı, Tâbi'inden, sahabelerin fetvalarını alıp öğrendi, onların içinden Rey sahiplerini daha beğenirdi. Hz. Ömer'in İbni Mes'ud'un ve diğer fakih sahabelerin haberlerini, eserlerini araştırdı, onları verdikleri hükümleri, yargıları öğrenip tanırdı. İncelemeleri de Bid'atçı yeni bir şey çıkarıcı değil, tâbi' olucular olmaya dikkat ederdi. , Onun görüşüne göre: Medine halkının amelleri, onları ehli hadis , denen ve âsâra uyan fakihin yolunu aydınlatıcı şeylerdir, onların ışığında hüküm çıkarır, onların hidayeti üzere yürür ve onların nurundan aydınlık alır.

Allah ona uzun ömür verdi, bereketli bir ömür sürdü, racih kavle göre 179 yılında vefat ettiği zaman 90 yaşına yaklaşmıştı. Talebeleri çoktu, fikhî her tarafa yayıldı, onun hakkındaki haberleri herkes duydu, insanlar hep onun ilminden bahseder oldu, namı her tarafta duyuldu. Biz burada şimdi onun hayatını, maruz kaldığı şeyleri anlatacağız.

İmam Mâlik hayatı boyunca hep Mescid-i Nebevi'de ders okutmadı, idrar hastalığına yakalanınca dersi eve aldı. Hastalığından bahsetmeyenlerin bazısı bunu idrar hastalığı diyor, fakat hastalığa yakalandığında ittifak var, bu yüzden evde ders vermeye başlamıştır. İlim, hadis, fetva ve ders vermekten vazgeçmedi ise de insanlar arasına çıkamaz olmuştu. Bu hal vefatına kadar böyle devam etti.

^{24[24]} Kadı İyad, Medârik, S. 108

^{25[25]} Kadı İyad, Medârik, S. 108

İbni Ferhun, Dâbac Muzehheb'de şöyle der: «Vakıdı demiştir ki, Mâlik Mescid-i Nebevi'ye gelir, namazlarda, Cumada, cenaze namazlarında hazır bulunurdu, hastalanı ziyaret eder, hukuku yerine getirirdi. Mescidde oturur, arkadaşları, talebesi etrafına toplanırdı. Sonra Mescidde oturmayı bıraktı. Namazları, meclisine dönerdi. Cenaze namazına gelmeyi bıraktı. Mescide namaza gelmez oldu. Cumaya da gelmezdi. Ta'ziye için kimseye gelemezdi. İnsanlar bunun hepsine katlandı, nihayet bu hal üzere vefat etti. Nice defa kendisine bu belki söylendi. Şöyle derdi: <<Her insan kendi özrünü konuşmaya muktedir olamaz>>^{26[26]}

Ravilerin çoğu onun 179 Hicri yılında vefat ettiğini söylerler. Kadı İyad sahih olan budur, cumhur bunun üzerindedir, diyor. Ne vakit öldüğünde de ihtilaf ettilerse de çoğu Rebiulahir ayının 14'cü gecesi vefat ettiğini söyler. Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun.

33- Geçimim Baba Sanatı ile Değil, Ticaretle Sağlardı:

Onun hayatından bahsederken sözü bitirmeden geçiminden, dersinden, devlet adamlarıyla, idarecilerle olan münasebetinden, onlara nasıl davrandığından, onlardan gördüklerinden biraz bahsetmek istiyoruz. Önce birinciden sözedelim. Söze İmam Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) gelirinden, geçim kaynağından bahsetmekle başlayalım. Menakıb ve Ehbar kitapları İmam Mâlik'in geçim kaynaklarından açık, vazih bir surette söz etmezler. Fakat kitaplar arasında serpilmiş haberler onun gelir kaynaklarını, geçimini, tam olarak değilse de, biraz olsun açmaktadır.

Ulema onun babasının ok, mızrak, yaptığını söylerler. Acaba oğlu da bu sanatı devam ettirdi mi? Zira bir çok ailelerde adet olduğu üzere oğul, baba sanatı üzerine yetişir, onun hünerini devam ettirir. Kitaplar onun bu sanatı işlediğini söylemiyor. Haberlerin gelişi, bundan başkasını gösterir. Çünkü rivayetlerin toplandığı nokta şudur: O daha küçüklüğünde ilme yönelmiştir. Bu ise ailesinde yeni birşey değildir. Çünkü dedesi, amcaları hadis ve eser ilminde yeri olan âlim ve ravilerdendirler. Mâlik madem ki, küçük yaşta ilme yönelmiştir, öyleyse baba sanatına sarılmadı demektir. Zira bu sanat, onun başladığı ilim tahsiline devamına engel olur. Her ne kadar ilim tahsiliyle bu sanat bir arada yürütmek ihtimali varsa da, bunu doğrulayacak birşey yoktur.

Menakıb kitaplarında görüyoruz ki, kardeşi Nadr kumaş ticaretiyle meşguldü. Mâlik de onunla beraber satar ve ticaret yapırdı.^{27[27]} Ticaretle ilim tahsilini bir arada yürütmeye bir engel yoktur. Çünkü vekilleri, onların adına bu işi yapar. Nadr'ın kendisi dahi ilimle, hadis-i şerif tahsiliyle meşguldü. Hatta başlangıçta Mâlik Nadr'ın kardeşi diye tanınırdı. Sonra Mâlik nam kazanınca, önce de geçtiği üzere bu kere Nadr'a: Mâlik'in kardeşi diye çağırılır, andırıldı.

^{26[26]} İbni Ferhun Dibac, Müzehheb, fi Ma'rifeti A'yan Mezheb S. 22

^{27[27]} Kadı İyad, Medâric S. 109

Bizim tercihimize göre İmam Mâlik ticaretle geçinirdi. Bazı haber kitapları buriu tasrih etmektedir. İbni Kasım şöyle demektedir:

«Mâlik'in 400 dinar› vard , onunla ticaret yapard , geçimi onunla idi.»^{28[28]}

34- Halifelerden Hediye Ve İhsan Kabul Eder, Başkasından Almazdı:

Böylece İmam Mâlik'in geçim kaynağını öğrenmiş oluyoruz. Geçim kaynağı ticaret olmakla beraber, ayn zamanda halifelerden hediye de kabul ederdi. Bunu almanın helal olduğunda çağdaşı Ebû Hanife gibi şüpheyeye düşmüş değildi. Çünkü o, Abbasi Halifelerinin hediyelerini kabul etmezdi, daha önce Emevilerden de hediye kabul etmemişti. Halife Ebû Cafer Mansur'a dostluğu ve sadakati, hediye göndermek suretiyle denenirdi. Eğer kabul ederse, bu ona bağlılığına delil sayılırdı. Eğer kabul etmezse, bu da, içinde meydana vurmadiğı birşey gizlediğini gösterirdi.

İmam Mâlik halifelerden mal kabul etmekten çekinenlerden değildi. Ancak onlardan başka idarecilerden hediye almaktan sak›n›rd . Sultandan hediye almak kendisine sorulduğunda şöyle dedi.: «Halifelerden alınır, bunda şek ve beis yok, fakat onlardan başkasından birşey almakta sakınca vardır.»

Belki onun görüşüne göre halifelerden başkaları Devlet malından bir şey aşırıyorlar, çalıyorlar, bundan dolayı onların verdikleri şeyleri ve hediyeleri kabul etmiyor.

Baz kimseler onun hediye kabul etmesini çok görüyordu. Veya bu hediyelerin bir kısmı çok görülüyordu. Hatta deniyor ki, Harun Reşid ona üçbin dinar ihsan etmiş ve:

— Ey Ebû Abdullah, üçbin dinar, bunu Emîr-ül-Mü'minin'den a ›yorsun? demiş. O da «âdil imam olunca, mürüvvet ehli insaf bu, bunda bir beis görmem,» demiş.

Bu gibi hediyeleri kabul ederdi, çünkü bu mürüvvet ehlinin bir insaf› ve ihsan , öyle anlaşılıyor ki, o bunları zaruret şevkiyle, hoşlanmasa da, yine kabul ediyordu. Haysiyetini korumak, ihtiyacını karşılamak İstiyordu. İçtimai durumu ona bunu gerektiriyordu. Zira yoksul talebelere bak›p onlar› bar›nd rmak, muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamak vardı. O halifelerin hediyelerini bu niyetle kabul ediyordu. Öyle anlaşılıyor ki, o bu güzel niyetle de olsa. bunda yine birşey görüyordu, onun için başkalar›n sultandan hediye almaktan nehyediyordu. Çünkü onlar n, onun gibi iyi niyeti olmayabilirdi, bundan korkard . Sultandan hediye almak çok sorulurdu. O da sorana: «Alma» derdi. «Sen al yorsun» deyince «Kendi günah›mla birde senin günah›n da mi bana yüklemek istiyorsun.» derdi. Bazen de «Beni kendi günah›mla bast›rmay› m seviyorsun?» derdi.^{29[29]}

^{28[28]} Ferhun Dibac Müzehheb, S. 19

^{29[29]} Kad ; Medârik.. S. 274

35- İlk Zamanlarda Darlık İçindeki Hayatı:

İlk zamanlarda çok güçlük ve sıkıntı içinde yaşardı. Hatta bazen kızı açlıktan ağlardı. Bu konuda şu rivayet olunur: «O bir defa Ebû Cafer Mansur'a halkın halini gözetmesini, yoklamasını tavsiye etti. O da vakıf olduğunu göstermek için ona şöyle dedi:

«— Kızın açlıktan ağladığı zaman, komşular duymasın diye, elde-ğirmeni taşıyı hareket ettirmelerini emreden sen değil misin?

Mâlik : «Bunu Allah'tan başka kimse bilmez» deyince: «Ben bunu biliyorum da, teb'am n halini mi bilmiyorum, san yorsun! Hiç bilmez olur muyum?» dedi.^{30[30]}

Öyle anlaşılıyor ki, bu güçlüğün, darlığın sebebi kendini ilim tahsiline verip geçim yolunu aramayı ihmal etmesidir. İbnî Kasım der ki: «Kendini ilim tahsiline vermesi, Mâlik'i evinin tavanını bozup ağaçlar n satmaya kadar zorlad». Fakat sonra dünya kucak aç p ona döndü,^{31[31]} yukarıda buna biraz işaret ettik.

Sözün kısası İmam Mâlik (Allah rahmet etsin) hayatında geçim darlığı ve yokluk da gördü, ferahlık ve bolluk da gördü. Her iki durumda da haline şükretti. Fakirlik ve yokluk günlerine dair, varlık ve bolluk zaman na ait nice haberler rivayet olunur. Bu konuda birbirine uymaz haberleri, darlık ve varlık olaylarını anlattıktan sonra Kadı İyad şöyle demektedir: «Anlattığımız bu muhtelif hikayeler, dünyadaki hali, bunlar hep dünya halinin kararsızlığından, zamanların değişmesindedir. Zira kişinin baştaki hali ile sonraki hali başka olur. İmam Mâlik (Allah rahmet etsin) 90 yılına kadar yaşadı. Zaman geldi, hadise, fetvada imam oldu. 70 yıl kadar sözü dinlendi. Her zaman kadir ve değeri arttı. Her gün şeref ve büyüklüğü yükseldi. Ölünceye kadar itibarı çoğaldı. Yıllarca tek adam sayıldı. Hiç rakipsiz dünya ve din riyasetini elde etti. Böyle çalkantılı bir ömür sürdü. Değişik hallerine dair olan haberlerdeki ihtilafta bir tearuz yoktur. Başarı Allah'tandır.»^{32[32]}

Namı duyulup itibarı arttıktan, Allah ona bol rızık kapılar n açtıktan, halifelerin ihsanları çoğaldıktan sonra belki de ticareti bırakmış, rızık kazanmak için çalışmaktan vazgeçmiştir. Allah ona lütuf ve kereminden ilme kendini verme yolunu açmış, kazanç peşinde koşmaktan onu müstağni kılmıştır.

36- Darlıktan Sonra Varlık İçinde Ömür Sürmesi:

İmam Mâlik, Allah Teâlâ ona nimetlerini ihsan edip zenginlik ve servet verdikten sonra fakirlikten kurtulup bolluk içinde rahat bir hayata kavuştu, müreffeh bir yaşayışa başladı. Yaşayışının her görünüşünde, yemesinde, giyinmesinde, evinde bu nimetlerin eseri görüldü, Şöyle derdi: «Kendisine

^{30[30]} Kad , Medsrik, S-110

^{31[31]} Fert un Dibac, S- 20

^{32[32]} Kad , Medârik. S. 111

Allah'ın ihsan ettiği nimetleri bir kişinin üzerinde görülmesi, ne sevimli şey, Özellikle ilim sahipleri için.» Ve yine şöyle derdi: «Kur'an okuyan zahîd kimsenin elbisesinin beyaz olmasın severim.»

İşaret ettiğimiz gibi yemesinde, giyinmesinde, evinde, her şeyde bu nimetlerin eseri görüldü, müreffeh bir hayat yaşamaya başladı .

Yemesine gelince: Beslenmeye dikkat ederdi, kuru, bayat şey yemezdi, adi şeyler istemezdi. En iyi ve âlâ şeyleri bulup almakta son derece titizlik gösterirdi, bol et yerd, fakat haddi de aşmazdı. Hicaz ülkesindeetin ucuzolduğuhaldehergüneteiki dirhemharcardı.^{33[33]} Bu düzen üzere gider, bundan şaşmazdı. Talebesinden biri şöyle demiş: «Eğer Mâlik yemek üzere hergün iki dirhemlik et almak için para bulamazsa, bunu tedarik için bazı eşyasını satmak gerekirse bunu da yapar, tahsisatı ete ayırmıştı.

Yemek zevki vardı, en iyisini seçerdi, muzı çok beğenirdi, severdi. Onun için şöyle derdi: «Onun kadar cennet yemişlerine benzeyen bir şey yoktur. Yaz kış ne zaman ararsan bulursun. Allah Teâfâ şöyle buyurmuştur: «Yemişi devamlı gölgesi koyu serin» Elbisesine de çok itina gösterirdi.. Beyaz seçerdi. Beyazdaki temiz renk insanın içine ferahlık verir, zihni açar. En iyi elbise giyerdi. Medârik'de şöyle denir: «Mâlik, Aden, Horasan ve Mısır malı fiyatı pahal elbise giyerdi.» Elbisesini seçmede olduğu gibi temizliğe de çok dikkat ederdi. Fıatı ne olursa olsun en iyisini, en güzelini ve en yakışanını seçerdi, temiz tutardı. Kardeşinin oğlu şöyle demiştir» «Malik'in elbisesinde asla mürekkep lekesi görmüş değilim.»

Evine gelince: Evinin eşyasına, döşeme ve görünüşüne dikkat eder, önem verirdi. Rahat olmasına bakardı. Evin sağında, solunda her tarafına yumuşak kumaştan eşya döşenmişti, Kureyş'den, Ensar'dan ve eşraftan gelenler onların üzerine oturlardı .

Giyimine, evine yiyeceğine, bütün yaşayışına böyle itina etmesi, içine rahatlık verir, gözü gönlü doyar, huzur ve ferahlığa kavuşurdu. Güzel kokuyu severdi. Talebesi Eşheb der ki:1} «Mâlik en iyi kokuları kullanırdı , misk ve saire.»

Bu müreffeh hayatta her türlü nimet vardı , bütün rahat imkanları sağlanmıştı, Gelir ve tahsisatından eline geçenleri, ticaret yaptığı zaman kazandıklarını, sultandan gelen hediyeleri, ihsanlar, bunların hepsini sarfederdi, bir ev bite almamış, kirada otururdu. İlk zamanda miras kalmış bir evi vardı, sonra onu sattı. Yukarıda geçtiği üzere ilim tahsil ederken geçimi için onun tavanlarının ağaçlarını satmıştı.

37- Yediğine, Giydiğine, Evine Dikkat Etmek, İnsana Şeref Kazandırır:

İşte o hayatının bir bölümünde, bu dünyada böyle müreffeh yaşadı. Birisi ç karda diyebilir ki: Bu, din adamların dünyaya nimetlerinden yü? çevirmeleri, debdebeye kapılmaları, dünya ziynetine önem vermeleri . gibi şeylerle nasıl

^{33[33]} Kadı İyad, Medârik, S. 106

barışır? Bu tarz hayat, onun gibi dindar bir adama yakışan dünya gösterişine, maddi süslere aldan-, mamak gibi şeylere uyması Bu türlü hayat, sultanların, ümerânın, saray adamlarının hayatıdır; âlimlerin ve din adamlarının hayatı değildir, onların hayattaki gayeleri manadır, madde değil, ruhtur, cisim değil!?

Bu ilk bakışta doğru gibi görünen bir sözdür fakat Malik'in hayatını inceleyen, onun içinde bulunduğu ve etrafını saran olayları gözönüne, alınca, anlarız ki, o bu tarz yaşayışla dünya zinetini, zevk ve saltanat sürmeyi kasetmedi, o ruh yüksekliği, gönül yüceliği ve huzur aradı, aşağı bir yaşayıştan uzaklaşıp yüceliğe yönelmek istedi.

Şu da var ki bayağı iyi bir yaşayış içinde güzelce beslenip gıdasını alamayan, ifrat ve tefrike kaçmadan, aşırı gitmemek şartıyla hayat nimetlerinden faydalanmayan kimsenin, kuvveti yerinde, asabı sağlam, düşünce kudreti yerinde olmaz. Gönül huzursuz, fikri muzdarip olur. Kötü beslenme sonucu, düşüncesi bozuk olur, noksan beslenmeden idraki noksan kalır. Mide çok şiştiği zaman zararlı olduğu gibi, boş kalması da hem akla, hem cisme zararlıdır.

İmam Mâlik iyi beslenmekle oburluk yapıyor değildi. Kararca temiz yemek günah değildir, düşüncesi yerinde ilim talebinde başarılı ve sabırlı olsun, güçlülere dayansın diye iyi besleniyordu. İslam'ın ruhunu anlamayan bazı sofilerin yaptığı gibi, insanların önüne zayıf, bitkin, perişan bir halde çıkmak istemiyordu. İnsanların en zah'ji olan Muhammed Aleyhisselam çok hırslı ve düşkün olmamak şartıyla en güzel ve temiz yemekleri seçerdi. İmam Mâlik'in, elbisesine, evine önem vermesi, bir yandan da ruh bakımındandı, madde için değil ilim erbabını, giydiklerine dikkat etmeye teşvik ederdi. Çünkü elbiseye önem verip temiz giyinmek, nefse ferahlık verir, gönlü açar, ruha neşe getirir. Bu sayede düşünce huzura kavuşur, fikir eğrisi, çalkantısı olmayan bir yolda selametle yürür.

Giydiğine, oturduğu yere dikkat edip önem vermek, kişinin izzeti nefsinin korur, şerefini artırır, insanlar arasında itibarı çoğalıp aşağı görülmeğe kurtulur. Güzel giyinmek, güzel ev ve güzel ev eşyası, insanı hakir görülmeğe, aşağılıktan kurtarır.

İmâm Mâlik'in keskin görüşü, derin düşüncesi bunları mülâhaza ediyordu. Rivayet olunduğuna göre bir defa Halife Mehdi'ye şöyle demiştir: «Rabia bana şunu söylemiştir: «Kişinin nesebi, evidir, ondan belli olur.» Zira güze! görünüşlü ev, gösterişli eşya, insana şeref kazandırır, nasıl ki neseb şeref verirse...»^{34[34]}

38- Evinde Ders Vermesi:

^{34[34]} İmam Mâlik giyiminde güzelliğe, iyi görünmeye dikkat ederdi. Hiç bir zaman insanların önüne biçimsiz kılklara çıkmaz. Madârik der ki: «Sabah olunca Mâlik elbisesini giyer, sarığını sarardı. Ev halkı ve destlan onu sarıksız, elbisesiz görmemişlerdir. Hiç kimse onu insanların gördüğü yere sokatoyayıp içerken asla görmüş değildir» (Medârik. S.112).

İmam Mâlik önceleri Mescid-i Nebevi de ders okuturdu. Sonralar evinde ders vermeye başladı. Dersi mescidden evine almasının sebebi, açıklamak istemediği hastalığı idi. Bu özürünü söylemek istemiyordu.^{35[35]}

Yukarıda geçtiği üzere o ilk zamanlarda Mescid-i Nebevi'de oturup ders okuturdu, vakit namazlar›na, Cuma nama ›na gelir, cenaze namaz ›nda bulunur, hastalan ziyaret ederdi, hacet görürdü. Sonra sadece cumaya gelmeye ve ta'ziye de bulunmaya başladı. Daha sonra da tam manâsıyla evine çekildi. Öyle anlaşılıyor ki, onun halindeki bu değişiklik hastalığının durumuna ve yaşına göre olmuştur, hastalığı hafif olunca, yaşı da mani' olmazsa, o zaman Cuma namazına gelir, inşalara hatır sorar ta'ziye de bulunurdu. Hastalığı artıp yaş da ilerleyince evine kapandı, orada ders vermeye devam etti. İnsanlar her taraftan gelip görüşürdü, o evine çekildi, fakat insanlarla görüşmeyi kesmedi.

39- Dersinde Gösterdiği Vakarı Ve Ciddilik:

İmam Mâlik dersinde vakar ve sükûnu korurdu. Lüzumsuz ve uygunsuz sözden kaçınırdı. Kendine yakışmaz birşey yapmazdı. İlim erbabına böyle gerekir derdi. Kardeşinin çocuğuna şöyle nasihat etmişti: «Öğrendiğin bu ilmi, sükûn, ilim ve vakarla öğren.» Şöyle derdi: «İlim öğrenen kimsede: Vakarı, ağır başlılık, huşu' olmalı, geçmişlerin eserlerine uymalı, ilim erbab› mizahtan uzak kalmalı, özellikle İlim müzakerelerinde bundan sakınmalı. İlmin adabından biri de ancak tebessüm ile gülmektir.»

Kendisi bu edeb ve terbiyeye çok sıkı bağlıydı. O, 50 yıldan fazla ders okuttu, hadis-i şerif rivayet etti, bu müddet içinde bir veya iki defa güldüğü görüldü. Bu uzun süre içinde hep bu güzel ahlak, vakar, sükunet ve olgunluk içindeydi. Kimse onun sözünde lehv, kabalık, mizah, yakışsız bir söz duymadı. Dersinde tam bir ciddilik, sükun ve vakar içinde idi.

Bu hal, onun kabalığından veya tabiatının sertliğinden ileri geliyor değildi. Belki derse ve hadise sayg›ndan kendini tutuyor, nefsine hakim oluyordu. Talebesinden biri şöyle der: «Mâlik, bizimle beraber oturduğu zaman, sanki bizden biriymiş gibi olur, bizimle beraber söze dalar, bizden daha çok tevazu' gösterir, fakat hadis-i şerife başladımı, artık sözü bize heybet verir, sanki bizi tanımıyormuş, biz de onu tanıyı-yormuşuz gibi konuşurdu.»

40- Dersindeki Heybet ve Tesiri:

Bu güzel huyundan, Allah korkusundan, ilim öğrenmek, öğretmekteki ihlas›ndan, takvas›ndan, lehv ve kabalıktan uzak kalmas›ndan dolayı Allah Teâlâ ona ruh kuvveti ve izzeti nefis ve şeref vermişti ki, yüksek bir vakar sahibiydi, heybetli idi. Konuştuğu zaman herkesin itimadını kazanmıştı.

^{35[35]} Hastalığının idrar hastalığı olduğunu ancak vefat günü söyledi: Eğer son günümde olmasaydım bunu açıklamak istemezdim. Resulullah'ın Mescidine abdestsiz gelmeyi hoş görmedim, durumu söylemeyi de Rabbinden şikayet saydım, dedi.

Vâkîdî onun ders meclisini şöyle anlatır: «Onun ders meclisi vefa ve ilim doluydu. O heybetli, şerefli bir zattı, onun meclisinde gürültü falan olmaz, kimse yüksek sesle konuşmazdı. Bir şey sorulup da sorana cevap verdi mi, ona: Bu nereden diye sormazd , onun sözüne itiraz yoktu.

Ders verdiği uzun müddet hep bu heybet ve azamet üzereydi. Çağdaşlarından biri diyor: «144 yıl nda Medine-i Münevvere'ye geldim, İmam Mâlik o zaman başı ve sakalı siyah bir zattı. Etrafını saran insanların hepsi sükût içinde, onun heybetinden, birisi konuşmuyor.»^{36[36]}

41- Dersini Nasıl Okurdu?:

Mâlik heybetli olduğu kadar bütün ahvalinde ve dersinde son derece güzel ahlaklı idi. Gerek meseleler hakkında fetva verirken, gerek Hz. Peygamber'den hadis naklederken yüzü parlak bir hal alırdı . Hz. Peygamberin hadislerini rivayet edeceği zaman abdest alırdı. hazırlanırdı, en güzel elbiselerini giyerdi, Ders kürsüsüne ancak hadis-i şerif dersi okuturken otururdu.

Talebesi Mutarrif evinde ders vermeye başladığı zamanki halini şöyle anlatır: «İnsanlar evine geldiği zaman hizmetçi kız çıkar, onlara şöyle derdi: Şeyh soruyor; hadis mi istiyorsunuz? Yoksa mesele mi soracaksınız? Eğer mesele soracaklarsa, o çıkar, sorularına cevap verirdi. Eğer hadis-i şerif dinlemek istiyorlarsa, o zaman onlara oturun derdi. Hemen banyoya girer, yıkanır, güzel kokular sürünür, yeni elbiseler giyer, taylasanı, sarığı başına kor, kürsüye çıkar, temiz giyinmiş ve kokular sürünmüş halde huşu' içinde hadis dersi verirdi. İçeride ud yakılır, hadis-i şerif dersi bitinceye kadar buhurdanlık koku saçardı.»^{37[37]}

42- Hadis ve Fetva İçin Evine Koşanlar:

İşte Mâlik'in ders okutması ve ders verirken hali böyle idi. Allah ona bereketli bir ömür verdi, kuvvetli bir akıl ihsan etti, basiretini aydın kıldı. Herşeyi güzel kavırdı , nüfuz-u nazar sahibiydi. Yaşı ilerledikçe anlayışı, idraki arttı, değeri; itibarı çoğaldı, uzak şarktan, uzak garba kadar bütün İslam diyarında nâmı duyuldu ve yayıldı . Onda hadis-i şerif okumak, ortaya çıkan meseleleri sormak için her taraftan alimler ve talebeler ona koştular. O da onlara islamdaki yerini anlatırdı, hükmünü bildirirdi. Kapısından heyetler hiç eksik olmazdı . Özellikle hac mevsiminde evi dolup taşardı, onun için krallar gibi evinde kapıcı beklerdi. Talebesinden ve müdavimlerinden, polise benzer muhafızlar vardı . Hatta menakıb kitapları onun hapishanesi olduğunu söylerler. Nizama uymayanları, doğru yoldan sapanları oraya hapsederdi. Birini yanlış bir hadis rivayet ederken

^{36[36]} Kad , Medârik S. 187

^{37[37]} Kad , Medârik S. 171, Dibac, 23

duydu mu, onu kapardı. Sonra sorulduğu zaman, dediğini düzeltirse, yanlışlığını tashih ederse oradan çıkard».«^{38[38]}

43- Evindeki Dersine Sıra İle Kabul Etmesi:

Mescid-i Nebevi'deki dersine isteyen gelip dinlerdi, umuma açkt , kimse ona engel olmazd», ancak ders dinleme kuralları na uymaz, Mâlik'in dersinde gereken saygıyı bozarsa, o zaman dersten çıkarıld . Fakat evindeki dersine gelince, önce bu ders talebesine, arkadaşlarına ayrılmıştı. Sonra umuma izin verilir. Gelirler, evinde hadis dersi okuturdu. Onu, buna sevkeden şey şu olsa gerek: O her taifeye takatına, ilimdeki derecesine göre hitabetmek isterdi. Ona devam eden talebesi, fık h meselelerini kavrayacak, hadis-i şerifleri ezberleyecek bir durumdadır. Bunlar daha yükseltmek, derecelerine göre ilim vermek istiyor, avamın ise ilimden nasipleri daha az olduğundan, onlara dini sahada faydalı olacak şeyler anlatırdı, onların takatini aşacak konulara girmezdi. Çünkü dinleyenin iyice kavrayamadığı bilgi onu şaşırtır. Çünkü onu yalnız anlar ve sapar. Veya onunla hiç ilgisi olmayan bir şeyi onunla çözer ve ifsat eder. Hac mevsimi olunca her taraftan insanlar imam Mâlik'i ziyarete gelirlerdi. Bu mevsimde kapıcısına şunu emrederdi: Önce Medine halkına izin verecek, onlarla görüşme bittikten sonra bütün insanlara müsaade edecek, bazı kerede, kapıda bekleyenler çok olunca, bölge bölge kabul edip görüşürdü.

Medârik'de şu var: «Hasan b. Rabi' der ki, İmam Mâlik'in kapısında idim. Adım nida edip çağırdı: Hicaz halkı girsin, dedi. Yalnız onlar girdi, sonra Şamlılar, sonra Iraklılar çağırıldı. Ben son girenlerdendim, aramızda Ebû Hanife'nin oğlu Hammad da bulunuyordu.

44- İki Hususun Açıklanması: Takdiri meseleler ve Fetvaların Yazılması :

Burada iki şeye işaret etmeden, onun ders hakkındaki sözünü bitirmek istemiyoruz, çünkü onun fık h'ından bahsederken bunların önemi olacak.

1- İmam Mâlik dersinde daima olmuş şeyleri hükme bağlayıp cevap vermeye dikkat ederdi. Olmayacak birşey konuşup faraziye yürütmezdi. Talebeleri bazen onu olmamış bir şeye cevap vermeye götürmeye çalışırlardı. Çünkü düşünce merakı ve öğrendikleri asılların tatbiki arsuza, onları böyle olmamış meseleleri farz ve takdir etmeye sürüklerdi. Fakat o onlara uymazd», onları farz ve takdir ettikleri hayali meseleler peşinde gitmezdi. Belki vukubulmuş mesele sınırında dururdu. Çünkü müftüye, gücünün yettiği kadar onun hükmünü bilmek gereklidir.

Adam n biri ona farazi bir mesele sordu. Ona: «Olan birşeyi sor, olmamış şeyi bırak» dedi. Başka biri de aynı tarzda birşey sordu, ona da cevap vermedi. Ona: «Neden cevap vermiyorsun?» deyince: «Eğer faydası olacak bir şey sorarsan sana cevap veririm» dedi. Talebesi b. Kas m diyor ki: Mâlik öyle çok şeye cevap

^{38[38]} Kad Medarik ,191,Ferhun Dibac ,Suyuti Tezyinül-Memalik,

vermek istemezdi. Talebeleri şöyle bir çare bulmuşlardı: Bir adam geldi mi, öğrenmek istedikleri bir meseleyi, umumun'başına gelmiş bir mesele gibi ona sordururlard , o da o zaman cevap verirdi.»

İmam Mâlik, böyle mesele farazi ve takdir etmekten çekinirken iki şeyi göz önünde tutard :

Birincisi:Mesele farazi ve takdir etmeye aklın düşkünlüğü ve merakı, kişiyi bazen hayal peşine takar, akıl, farkına varmadan, bilmeden baz eserlere muhalefet etmeye maruz kalabilir. Bu kitap ve Sünnetten delil olmaksızın, bilmeyerek fetva vermeye götürür.

İkincisi: Fetva vermek alim için bir nev'i imtihan ve denemedir. Ona ancak insanlara doğru ameli göstermek ve irşad için baş vurulur, onları din dairesi hududunda tutmak için yapılır, olmamış meselelerde buna gerek yok.

İmam Mâlik olmuş meselelere fetva verirken hataya düşmekten çok sakınırdı. Onun için az çok vermeye çalışır, çok cevaptan kaçınırdı. Çünkü o bilirdi ki, bu ilim, dindir. Kuvvetli delil olmaksızın Allah'ın dininde söz söylemek doğru olmaz. Cevap verirken sözüne şöyle başlardı: «Maşaallah, la kuvvete illa biillah» Lâedri- Bilmem sözünü çok söylerdi. Biz ancak zannederiz, bizyakinen bilenlerden değiliz.» derdi. Abdurrahman b. Mehdi diyor ki, bir adam İmam Mâlik'e bir mesele sordu ve Mağripten altı aylık yoldan bunun için gönderildiğini söyledi. Buna karşılık olarak: «Seni gönderene haber ver ki, benim bunun hakkında bir bilgim yok,» dedi. Adamcağız - Öyleyse bunu kim bilir? deyince - Allah'ın bildirdiği bilir» dedi.^{39[39]}

Ada n biri gelerek ona: Mağrip halkının ondan sormasını istedikleri bir mesele sordu. O da: «Bilmiyorum, bizim ülkemizde bu mesele başımıza gelmedi, üstadlarımızdan hiç kimsenin bunun hakkında konuştuğunu duymadım.» dedi. Ertesi gün adam yükünü kat n üzerine yüklemiş, yedeğinde yine geldi. Mâlik ona: Sordun, bilmiyorum, dedi.

Adamcağız:

— Ey Ebû Abdullah, ben arkamda, yeryüzünde senden daha iyi bilen yok, diyen bir cemaat bıraktım, ne yapayım deyince, hiç çekinmeden: Ben güzelce bilmiyorum, dedi.^{40[40]}

2- Onun ders meclisinden ayrılmadan önce beyan etmemiz gereken diğer bir husus da şudur: Talebesi, olan meseleler hakkında fetvaların yazarlar mıydı? Acaba bunları onlara dikte edip yazdırır mıydı? Şüphe yok ki, Mâlik, kendisi, duyduğu ravilerden işitip bellediklerine itimad ederek ders verirdi, kendisi bunları kaydetmişti de. Bundan önce sözümüzde bunu gösterir şeyler geçti, işittiği hadis-i şerifleri yazardı, ezberlemeyi ihmal etmezdi. Hem ezberler, hem kaydedirdi. Aklın ilmiyle beslemek için ezberlerdi, ezberlemek aklın gıdasıdır, fikir , ise ma'kul olanı hazmeder.Yazması, yalnız akla itimad olununca belki yanlışlık olur korkusundandı.

^{39[39]} Kad , Medârik, S. 159

^{40[40]} Kad , Medârik, S. 159

Öyle anlaşılıyor ki, hadis dersinde talebesini, kendi yaptığı gibi, yapmaya teşvik ederdi. O hadis-i şerifleri yazar, onlara verirdi. Onlar da onun önünde okurlard . Talebesi Habib hadisleri ona okurdu, eğer okurken hata ederse yeniden başlardı, o da onu doğrulturdu. Çünkî hadisleri yazmak ve kendisine okumak, korumak için en ihtiyatlı yoldur,) ravi ia'z ve manada şüpheden kurtulur.

Vukubulan mes'eleler hakkındaki fetvaların yazmaya gelince, bu konudaki haberlerin zahirine bakılırsa, bunları yazmaları için talebesini teşvik etmediği anlaşılıyor, fakat yazmaktan da menetmezdi. Bazen ondan işittikleri her şeyi yazmaların pek hoş karşılamadığı da olurdu.

İbni Medîni diyor ki: «Yahya'ya: Mâlik sana dikte edip yazdırır mıydı? dedim. Onun önünde yazdım, dedi. Talebesi M's'ab der ki: «Mâlik, adamın yanında yazarken görür, onu menetmezdi.»^{41[41]}

Talebelerinin çok yazmaların hoş görmediğini gösteren rivayetler de var, talebesi Ma'n diyor ki: «Mâlikî şöyle derken işittim: «Ben de beşerim, hata ederim, o dediğimden dönerim. Her dediğim yazılıyor.»^{42[42]} Eşhep der ki: «Bir mes'ele hakkında verdiği cevabı yazarken beni gördü. Yazma, dedi. Zira bunda sabit olacak mıyım, yoksa olmayacak mıyım, bilmem.»^{43[43]}

Bütün bu haberlerden çıkan netice, o kendisinden her şeyin yazılmasının çok görürdü. Vermiş olduğu bazı fetvalardan dönme ihtimali olduğundan her fetvasının yazılmasını istemezdi. Ancak bir fetva verir de, Ka'bi ona tam ma'nasıyla yatışırsa, yahut o mevzuda kat'i bir nass veya aynı hükmü taşıyan sarîh bir hadis bulursa; o zaman onu yazmaktan nehyetmezdi. Fakat bir mesele hakkında fetva verir, onun temeli de kendisinde racih olan bir zann olup kesin olarak vardığı bir yekîn değilse, onu yazan birini görürse bunu yazmaktan nehyederdi.

Bu sözlerin zahirinden çıkan netice budur. Her şeyi bilen alîm ve habîr olan Hak Sübhanehu ve Teâlâ'dır.

<u>HALİFELERLE, DEVLET ADAMLARIYLA ALAKASI</u>	1
<u>45- Halifelere Karşı Tutumu:</u>	1
<u>46- Ömer B. Abdîlazizî Takdir Ettiği:</u>	2
<u>47- Hâricilerin Avaklanmasını Hoş Karşılamadığı:</u>	3
<u>48- Hâricilerin Hicaz'da Yaptıkları, As p Kesmeleri:</u>	3
<u>49- Mekke ve Medine Halkının Fitnelerden Usanıp Yüz Çevirmeleri:</u>	4
<u>50- Huzur, Fitne İle Değil, Halkı İslah ile Sağlanır:</u>	5
<u>51- Hasan Basri ile İmam Mâlik'in Görüş Birliği:</u>	6
<u>52- Hz. Ali'nin Hulefavi Rasidinden Savılıp Savılmadığı:</u>	8
<u>53- Hz. Ali'den Az Hadis Rivayet Etmesi Mes'alesi:</u>	9
<u>54-Onun Siyasi Görüşünün Özeti:</u>	9

^{41[41]} Kad . Medârik . S. 187

^{42[42]} Kad . Medârik , S. 166

^{43[43]} Kad , Medârik , S. 166

HALİFELERLE, DEVLET ADAMLARIYLA ALAKASI

45- Halifelere Karşı Tutumu:

İmam Malik (Allah ondan razı olsun) 93 yılında doğdu, 179 yılında da öldü. Bu mübarek ömür içinde iki İslam Devleti gördü. Bu iki devlet sırasında İslam ülkeleri genişledi, İslam hakimiyetinin hududu/ üzerinden güneş batmayan, her tarafa uzanmış geniş ülkelere yayıldı. Doğudan İslam hudutları Çin'e batıdan Avrupa ortalarına, karanlık denize, Atlantik sahillerine ulaştı. Emevi ve Abbasi Devletleri, Hilafet adına hüküm sürerlerdi, fakat bu krallık ve istibdat idi. Halbuki bu ikisi birbirinden farklıdır, zira hilafet müslümanlar arasında şura yoluyla yapılır. Halbuki krallık ve saltanat, parmak ısırtacak derecede şiddete dayanır, oğullar babadan miras yoluyla alır. Hükümdarlar arasında kavga eksik olmaz, silahlar çekilir, kılıçlar çarpışır, İmam Malik, işte böyle bir şeyin hüküm sürdüğü bir devrede yaşadı. Hariciler hükümete karşı geldiler, fakat kendileri onlardan daha adil değildiler. Onların en az adaletlisi kadar bile hıgkuka riayet etmediler, daha çok zulüm yaptılar. Bundan başka devlete karşı çıkıp ayaklanmada, ayrıca daha çok kargaşalık, anarşi, düzenin bozulması, bütün işlerin fesada uğraması vardır. Haram tanınmaz olur, rızalara tecavüz edilir, mal, can emniyeti kalmaz. Ne idiği belirsiz, baldırı çıplak takımı meydan bulur, bir saat anarşi içinde, nizam dairesinde yıllarca işlenemeyen zulümler irtikâp olunur.

Hız. Ebû Bekir, Ömer ve Osman (Allah cümlesinden razı olsun) devirlerinde olduğu gibi, sağlam bir şura hükmü kurulmaksızın böyle kötü hava içinde, ümitsiz bir hayat süren kimse, çaresiz bulunduğu hali kabul eder, İslamın çağırıldığı ve olması gereken üstün, örnek bir hüküm şeklini bulamayınca, buna razı olur. O zamanki durum buydu, bu halden kurtulmak için daha büyük bir zararı, daha geniş ve derin bir fesadı göze almak gerek. Fakat başkaldırmakla bunların düzeleceğinden kim emin olacak? Netice belli değil. Tecrübeler gösteriyor ki, bu halden başka hale geçişin, kurulu düzenin değişmesi, daha kötü haller doğurur, zulüm daha artar, zarar çoğalır, akılcı bedihi olduğu kabul edilmiş bir kuraldır ki, ikisi de zarar olan bir şey arasında tereddüt hasıl oldu mu, o zaman zararı daha ehven, şerri daha az olan tercih olunur, bu bir fıkıh kaidesidir (Mecelle bunu ehven-i şerreyn ihtiyar olunur, diye almıştır). İşte bu durum, ağır başlı, sakin tabiatlı, bir fakih olan İmam Malik'i, bulunduğu hali kabule, o duruma razı olmaya sevk etmiştir. Olması gerekene, Allah'ın hükmü cari oluncaya kadar iş böyle gidecektir. «Bir millet kendisini bozmadıkça, Allah onun halini bozmaz.» (Kur'an- Kerim)

«Layık olduğunuz şekilde idare edilirsiniz.» (Hadisi şerif) İmam Malik, onun için sustu. Ona göre susmak, vaki' olan hali kabul sayılmaz, sükût ikrardan değildir. Onu değiştirmek elinden gelmeyince, gücü yetmeyince ne yapar? Onu değiştirmek elinde değil. Zararın çoğundan kaçınmak için, az kabul edilir.

46- Ömer B. Abdülazizi Takdir Ettiği:

Bu özeti biraz açalım: İmam Mâlik'in doğumu Emevilerden Velid b. Abdülmelik zamanına rastlar. Sonra kardeşi Süleyman hüküm sürdü. Sonra Allah hayır diledi, Süleyman'dan sonra Emevîlerin en hayırlı hükümdar olan Ömer b. Abdülaziz Halife seçildi.^{44[1]} Mâlik'in gönlü ferahlad. Ömer b. Abdülaziz, son derece takva, zühd sahibi, akıllı, iradesi kuvvetli bir zattı. İslam ülkelerini, selefi Hz. Ömer b. Hattab'ın idaresine benzer bir tarzda idare etti, her ne kadar Hz. Ömer'in (Allah ondan raz olsun) bir benzeri yoksa da, onun yolundan yürüdü. İmam Mâlik, Ömer b. Abdülaziz'de tam manasıyla bir İslam hakimi vasıflarını gördü: İnsanların haklarını koruyor, onların canlarını, mallarını, rizik ve namuslarını koruyor. Müslümanların mallarını, devlet hazinesini son derece dikkatle muhafaza ediyor, halife olduktan sonra, devlet hazinesinden gayet az maaş alıp onunla yaşamaya razı oluyor, kendi Emevî ailesini, daha önce görmedikleri şekilde zabt altına alıyor, onları daha önce yaptıkları haksızlıkları iadeye mecbur tutuyor, insanların onlardan haklarını alıyor, bu hususta hiçbir gayreti esirgemiyor, adilane bir idare kuruyor. İmam Mâlik, bu adil hükümdar, son derece beğendi. Onda yüksek ve adil bir İslam hükümdarı suretini gördü. Onun suretine uyardı. Hatta onun suretinin bir kısmını ezberlemişti. Bazı talebeleri onun suretinden ezberlediklerini naklederler.

Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem, Ömer b. Abdülaziz'in suretini naklederken başında şöyle demektedir:

«Bana babam Abdullah b. Abdülhakem anlattı ve dedi ki: Bana kâmil İbni Enes ve Leys b. Sa'd ve Süfyan b. Uyeyne Abdullah b. Leha Bekir b. Mudar, Süleyman b. Yezid Ka'bî Abdullah b. Vehb, Abdurrahman b. Kasım, Musa b. Salih ve ilim ehlinin isimlerini yazmadığım daha nice anlatmışlardır ki, bu kitapta Ömer b. Abdülaziz'e dair yazdıklarımın hepsi, yazdığım ve anlattığım gibidir, onlardan her biri bana bir kısım anlattılar, bildiklerini haber verdiler. Ben de bunların hepsini topladım.»^{45[2]} Bu kitaba baktığında Mâlik'ten rivayet olunanların çokluğunu görürsün, ki bu da Mâlik'in bu âdi! halifenin suretine olan hayranlığı, onu adil İslam hükümdarının sağlam bir sureti saydığını

47- Hâricilerin Ayaklanması Hoş Karşılamağı:

Bu adil hükümdarın saltanat müddeti, gece karanlığında parlayan şimşek parıltısı gibi parlayıp söndü, uzun sürmedi.

Ondan sonra gelen Emevî Halifeleri onun çığırından yürümediler, onun yolunu takip etmediler, milletin yolu sarp sardı. Kötü arzular meydana buldu. Heva ve heves hüküm sürdü, Allahu Teala sanki bu âdi! imamı bu karışık hava içinde,

^{44[1]} Ömer b. Abdülaziz 99 yaşında halife oldu, 101 yaşında vefat etti. Mâlik o zaman 8 yaşındaydı, bu yaşta bir gencin artık aklı çalışır.

^{45[2]} S.17, Bu kitap Mısır'da basılmıştır.

eğer doğru yolda giderlerse, insanlara iyilik vereceğini göstermek için başlarına getirmiştir. Allah'ın kudreti her şeyi kuşatmıştır.

İmam Mâlik, Emevî Hükümdarlarını, Haricilerin Devlet'e karşı çıkıp kafa tutmalarını, Ali hanedanının çöküntüsü, uğradıkları takipleri, bunlar n neticesi olarak millete gelen zararlar› gördü. Hakk n yerine getirilmediğine, batılın def edilmediğine şahid oldu. Geçmişî yaşayıp olayları gözleriyle gören üstadların n ağzından bunları dinledi. Onların ağzından Harre olayını işitti. Hz. Peygamberin (ona salat ve selam olsun)

Harem-i Şerifi olan Medine-i Münevvere'nin üç gün üç gece nas'ı mubah kılın p, tecavüz edilmedik namus bırakılmadığını (çünkü üç gün ırza geçmek, malları yağma etmek, insan öldürmek, Emevilerce helal sayılmıştı). Ensar-› Kiram n evladları nasıl zelil edilip esir sayılarak zincirlere bağlandığını, hakkın çiğnenip batılın hüküm sürdüğünü hep dinledi. Abdullah İbni Zübeyr ile Abdülmelik b. Mervan aras nda cereyan eden olaylar , Harem-i Şerifin nasıl mubah sayılıp orada Müslüman kanı döküldüğünü, Allah evi sayılan Kâbe-i Muazzama'n n nasıl mancılıkla taşa tutulduğunu onlardan öğrendi. Hicaz'ı baştan başa fitne ve fesad kaplamıştı. Halbuki Mekke-i Mükerreme, insanlar için sevap ocağı idi. Hac yeri, Meş'ari Haram orada idi. Fakat fitne ateşi, hiç birşey bırakmıyor, hepsini silip süpürüyor...

Bundan dolayı İmam Mâlik her ne kadar zalim olsalar da, hükümdarlara karşı ç›kmay›, isyan yerinde bir hareket bulmuyordu. Çünkü fitneler kopup kanlar dökülür, fitne zamanında evinde oturan, ayağa kalkandan, ayağa kalkan da savaşa gidenden hayırlı sayılır. Bu Ebû Musa EI-Eş'eri'den böyle rivayet olunur.

48- Hâricilerin Hicaz'da Yapt›klar›, As p Kesmeleri:

İmam Mâlik 40 yaşına yaklaş p yetişkin, olgun bir adam olunca Hicaz da büyük bir Harici fitnesi koptu.^{46[3]} Haricilerden Ebû Habza, çetesiyle birlikte Mekke'ye sald›rd›. Hac lar Arafat'da idi. Mekke valisiyle andlaşma yapt›lar, Hac lar hacdan dağılıncaya kadar sulh oldular. Onlara Hac lardan bir heyet gönderildi, içlerinde İmam Mâlik'in hocası Rabia b. Abdurrahman da vardı. Heyet sözcüsü oydu. Onlara ahidlerini hat›rlatt . Ebu Hamza «Maazallah, biz ahdimizi bozmay z, sözümüzden dönmeyiz vaflah, hay r yapmam, boynum kesilse yine yapmam, sizinle aramızda andlaşma son buluncaya kadar, dedi.»

130 Hicri yıl›nda Ebu Hamza, çetesiyle Medine halk› aras nda olan bir çarpışmadan sonra Medine-İ Münevvere'ye girdi, nice insanlar öldürdü. Kureys'den nice canlar uçtu. Bozulanlar Medine'ye geldiler. Kadınlar yakınlarına matem yaparlar, ağlayıcı, yascı tutarlardı. Erkeklerinden haber gelinceye kadar oray› terketmezlerdi. Birer birer ç›k p erkekleri öldürülürken

^{46[3]} İbni Esir, Kâmilin'dederki: 129 yılında Harici Ebû Hamza hacca geldi, insanlar Arafat'da iken bir de baktılar ki, 700 kadar kara sarıkl ve bayraklı kişi ellerinde oklargeimişer. Halk korktu. Ne istediklerini sordular. Mervane ve âli mervâne karşı olduklarını söylediler. O zaman Mekke ve Medine Valisi olan Abdülvahid onlardan sulh istedi. Ve insanlar dağılıp hac bitinceye kadar barış yapt lar.

bakmaya giderlerdi. O kadar çok adam öldürüldü ki, matem çadırından kalan olmadı.»^{47[4]}

Sonra Haricileri oradan kovdular. Bu olaylar sırasında Medine askerlerin cirit oynadığı yer oldu, İnsanların acılarını duyan, bir kalp taşıyan İmam Malik, bunlar Peygamberin kavmi Kureyşin katli ama uğramasını, Peygamber ilminin vârisi olan Medine halkının kılçıktan geçirilmesini, kendisinin hayvana binmekten çekinerek yaya yürüdüğü o kutsal yerlerde böyle fitnelerin azgınca koptuğunu gördü. Bu halde, bu duygular içinde isyandan ve isyancılardan hoşlanmadı, çünkü isyanın, kargaşalığın sonu hiç de hayır getirmedi...

Çünkü bu çatışmalardan, bunca insan kıyımından sonra sonuçta yine adalet gelmedi. Gayenin meşruiyeti, vasıtayı meşru' kılar, veya iyi netice karşısında kötü ve şatın günahı azalır, kurallar ona göre bu ortamda sökmeyiz. Tutulan yol günah, neticeden hayır yok. Onun için, o isyana teşvik edici olmadı, hükümete karşı gelenlere yardım etmedi. Fitneye asla taraftar ve yardım edici olmadı.

49- Mekke ve Medine Halkının Fitnelerden Usanıp Yüz Çevirmeleri:

İmam Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) fitneden yüz çevirmesi, isyana taraftar olmaması, Medine halkına hiç de garip gelmedi. Çünkü onlar da aynı eğilim, özlem ve arzu içinde idiler. Çünkü İslam hakimiyeti Hicaz'ın elinden çok p idare, Hz. Ali çağında Irak'da, sonra da Emeviler çağında Şam'da, daha sonra Abbasiler çağında tekrar Irak'da yerleşince, o zamandan itibaren Hicaz halkı, siyasetten emle çektiler, onunla meşgul olmaz oldular, onları siyasete sürüklemek isteyene kulak asmadılar. Yalnız Yezid b. Muaviye çağında Hz. Hüseyin (Allah ondan razı olsun) ile ayaklanıp onun tarafını tuttular. Ondan sonra Medineliler, hiçbir siyasi arzuya alet olmadılar, hiçbir harekete katılmadılar, ancak, Medine'ye saldırıldığı zaman kendilerini savundular. O zaman Medine halkı canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını korumak için müdafaaya geçtiler. Bunu bir kavme taraftar çıkmak veya bir devlete yardım etmek için yapmadılar, yalnız sükûnu korumak için yaptılar. Nasıl ki Haricilerden Ebû Harnza'ya karşı tutumları böyle oldu. Bundan dolayı Medine-i Münevvere, Emeviler çağında, Abbasiler devrinin bir kısmında, diğer Hicaz ülkeleri gibi, sükûn içinde şairler, alimler ve kendilerini Allah'a veren zahidler yatağı oldu. Dünyaya iltifat etmediler, 'Rahmana ibadet, Kur'an' anlamak, hadis-i şerifleri öğrenmek, dini konularda fetva vermek gibi işlerle meşgul oldular, şartları uygun buldukça

^{47[4]} İbni Esir, C. V, S-146 Ebû Hamza'nın bir hutbesi şudur: «Ey Medineliler! Yılık olan Hişâm'ın devri geçti, sizin meyvelerinize afet vurdu. Vergiyi kaldırmasını istediniz, o da yaptı. Bununla . zenginlerin serveti, fakirlerin yokluğu arttı. Ona Allah hayrın versin dediniz, vermesin. Ey Medineliler! Biliniz ki biz memleketimizden şer ve abes için çıkmadık. Devlet veya öç içinde çıkmadık, baktık ki, hak ışıkları söndü, hak diyen ezildi, adalete istiyen öldürüldü. Yeryüzü bize dar geldi, . Rahmana taate, Kur'an ile hükme çağırana birini duyduk. Biz ona uyduk. Çeşitli kabilelerden toplandık. Biz yeryüzünde azız, Allah'ın nimeti sayesinde kardeş olduk. Sonra sizin adamlarınızla karşılaştık, onları Rahmana itaata, Kur'an'a uymaya çağırdık. Onlarsa bizi şeytana itaata, Mervane uymaya çağırdılar, Buikîsi; zulüm ve adalet arasında fark ne büyüktür. Şeytan onları tuzağına düşürdü, onların kanıyla kazanını kaynattı. Allah'ın yardımcıları kitleler halinde geldiler. Ellerinde parlak kılıçlar, kavga değirmeni döndü. Ey Medineliler! Siz Şayet Mervane ve. onun âline yardım ederseniz, Allah sizi ya kendi tarafından, ya bizim elimizle bir azaba çarpar, mü'min kavmin Öcünü alır. Ey Medineliler! Evveliniz hayırdı, sonunuz ise şer. Bana Allah'ın kitabında larz kıldığı 8 hisseden, zekattan haber verin. Bu zenginden alıp fakire verilir. Dokuzuncusu çıktı, bunu zorla kendisi için aldı. Ey Medine halkı, duyduğum ki, siz benim arkadaşlarımı, adamlarımı küçümsüyorsunuz. Tecrübesiz gençler, yeni yetişmiş çocuklar ve baldın çıplak Araplar dermişsiniz. Allah için onlar, gençliklerinde bile yetişmiş olgun kimselerdi. Gözleri sere bakmaz, ayakları batıla yürürmez...>>

bunu yaptılar. İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun) bu hal üzere yetişti. Muhitinden bu terbiyeyi aldı. Olayların gelişi, onun gönlünde bu arzuyu kuvvetlendirdi. Görüşünün sağlam, yolunun doğru olduğunu, kanaatinin isabetli bulunduğu, delillerle kuvvetlendi, ömrünün sonuna kadar bu yoldan ayrılmadı.

50- Huzur, Fitne İle Değil, Halkı İslah ile Sağlanır:

İmam Mâlik, İslam topluluğunun çoğunluğundan, cemaattan ayrılmadı. Devlete karşı gelip itaatsizliği hoş görmedi, isyana asla davet etmedi, onu teyid etmedi. Doğruyu söylemek gerekirse, o çağının halifelerinden ve devlet adamlarından yana olmaya, onlar teyide de çağırmadı, o, tarafsızdı, yan tutmadı. Bir isyan çıkarsa veya bir fitne koparsa, kimseden yana olmaya da davet etmedi. Onun mantıkına uyan, görüşüyle barışan da budur. O, cemaata uyup devlet'e itaat tarafını tutuyorsa da, bu çağında sultanın siyasetini İslam hükümleriyle ve Kur'an-ı Kerim hidayetiyle uygun bir sarih hak yolundan değil, ancak devlete itaata rıza gösterdiğinden böyle yapıyor. Çünkü bunda nisbeten bir nevi 'salah var. İsyanda ise zarar var. Bu hali güzel öğüt, sırasında hak sözle ıslah etmek, irşad yoluyla hidayete ulaştırmak mümkün. Zira

hakimin salahı, idare edenin iyi halde olması, çok defa idare olunanların salahına bağlıdır. Öyleyse alimlere düşen şey, insanları ıslah etmektir, irşad yoluyla doğrulamaktır. Halk ıslah olup iyi hale gelirse, onları, iyi halde olmalarına uyararak idareciler, baştakiler de iyi olur, hadis-i; şerifte geçtiği üzere; milletler layık olduğu idareye kavuşur. İslah yolunda onun görüşü nasıl olursa olsun, o hiçbir sebeple fitneyi doğru bulmaz ve ondan yana olmaz, çünkü fitnede iki taraf da günah işlemektedir. Hiçbir taraf diğerine karşı desteklenemez, Halifeye karşı isyan eden Haricilerin öldürülmesi hakkında kendisine sorulduğu zaman cevabı bu tarzda olmuştur. Birisi, onları öldürmek caiz olur mu? diye sordu. «Eğer Ömer b. Abdülaziz gibi adil birine karşı çıkarlarsa, evet» dedi. «Şayet onun gibisi değilse ne olacak?» deyince:

«— Bırak, Allah zalimden zalimle intikam alsın, sonra da her ikisinden intikam alsın.» dedi.^{48[5]}

Bunu hangi devlet hakkında söyledi? Emevî Devleti veya Abbasi mi bilemiyoruz! fakat ihtimal Abbasi Devleti hakkında olmasıdır. Çünkü İmam Mâlik'in olgunluk çağı o zamandır. Bundan onun Abbasiileri değil de Emevileri tuttuğu anlaşılmasın. Çünkü onun hayatında, üzerinde yürüdüğü mantık, buna uygun düşmez, sonra o, soran kimsenin önüne canlı bir misal koyuyor: Şayed Halife Ömer b. Abdülaziz gibi doğru, adil, takva sahibi, insanlara karşı şefkatli olursa, o zaman ona isyan edenler öldürülür, yoksa bıraksınlar, hepsi de sapkınlık içinde yüzün dursunlar, diyor.

51-Hasan Basri ile İmam Mâlik'in Görüş Birliği:

^{48[5]} Ahmed Emin, Duhal-İslam.

imam Mâlik'in, Haricilerin halifelere karşı silaha sarılması hakkındaki sözleri bize Emeviler çağında Basra'nın meşhur vaizi ve fakihî Hasan Basri'nin tutumunu hatırlatır.^{49[6]} Kendisine Haricilerin Emevi Halifelerinden Abdülmelik b.Mervan'a karşı ayaklanmaları sorulduğunda:<<Ne bunlarla ne onlarla olma>>,dedi.Şamlılardan bir adam:<<Emir'ül Mü'minin'den yanada mı olmayalım, ey Ebu Said?>>deyince kızdı ve eliyle işaret yaptı.Sonra şöyle dedi: <<Emir'ül –Mü'minin'den yana da evet , Emir'ül –Mü'minin'den yana da ...>>

Görülüyor ki, bu iki âlim arasında görüş birliği var. İkisinin de Hariciler hakkındaki görüşü bir, ifade farklı ise, manası aynı.

Gerçekten çağında idareciler hakkında İmam Mâlik'in görüşünü inceleme ve zamanındaki Emevi idarecilerine dair Hasan Basri'nin görüşünü araştırma bizi şu neticeye götürmektedir: Bu iki değerli imamın kanaati aynıdır. Zira ruh, kaynak ve sebep bir. Her ikisi de çok çalkantılı , çok fitneli siyasi ahval içinde yaşadılar. Böyle fırtınal fitnelerin gürültüsü içinde hak söz duyulmaz, kin ve intikam hakimdir. Kötü arzu ve isteklere uyulur. O gibi günlerde mü'mine yakışan, hadis-i şerifte olduğu gibi kılıcı elinden bırakıp taşa çalmak, insanlardan kaçıp dağ tepelerine sığınmaktır. Eğer kırdan otlatacağı koyunu yoksa, dağ tepelerine gidemezse, insanlar arasında yaşamak zorunda ise, onların içine düştükleri fitnelere dalmamalı, dini konularla meşgul olmalı, Selef-i Salih'in izinden gitmeli, kendi yakınlara ve sözü geçen kimseler aynı yolu göstermeli.

Görüldüğü üzere Hasan Basri ve İmam Mâlik (Allah ikisinden de razı olsun) aynı noktada birleşiyorlar. Çünkü her ikisi de muttaki, Allah'tan korkan, temiz yürekli kişilerdi. Güzel ahlaklı, yüce.görüşlü, keskin akıllı, işin sonunu düşünen ve gören kişilerdi. İkisinin de kanaatına göre; sırasında güzel öğüt, tatlı söz; isyandan, ayaklanmadan, fitne ve fesat çökmekten daha faydalıdır. Her ikisi de dinleyecek kulak, anlayacak kalb buldular mı, aynı güzel öğütleri söylerlerdi. Onun için fitne ve fesatlar karşısında ikisinin tutumu aynı olmuştu. İmam Mâlik bu konuda Hasan Basri'nin izine uymuştur. Onun tutumunu biliyordu. Çünkü Hasan Basri öldüğü zaman, İmam Mâlik 18 yaşında idi.^{50[7]} Said b. Müseyyeb'İN Halifeye dair tutumu aynıdır, Malik onlara uyar.

^{49[6]} Hasan Basri Hazretleri, 110 H. 728 M. yılında övü, 90 yıldan fazla yaşadı.

^{50[7]} Hasan Basri'nin Emevilerle karşı tutumuna kısaca işaret edelim: Hasan Basri fiilen siyasetten ayrı durdu, fakat fikren siyaseti bırakmadı. Ömer b. Abdülaziz'den maada Emeviler hakkındaki görüşü kötüydü, fakat onlara karşı isyanı da doğru bulmaz, halkı buna davet etmezdi. Çünkü: a- Devlet'e karşı gelmek İslamı temelinden sarsar, din muattal kalır. Emir onlara bakıyor, onların elinde; Cuma kılmak, ganimeti toplayıp tevzi etmek, hududu muhafaza etmek, şeriat kaidelerini îtibak eylemek. Din bunlarla ayakta durur. Baştakiler her ne kadar cevr ve zulüm yapsalar da, ıslah etikleri, ifsatlandırdıkları daha fazla ve yararı , zararlarından daha çok. b-Devlet'e karşı isyan, İslam Devletine zarar getirir, Müslümanların birbirine kini artar, zararı dokunur, düşman onlara saldırır.

c-Gördü ki, Devlet'e karşı isyanda haksız yere kanlar akar, (Harialer bunu yaptı) zulüm artar. İnsanlar bizim zalimin elinden, daha büyük bir zalimin eline düşer.

d-Ona göre fesadı ıslah yolu, isyan değil, ıslah etmektir. Fesad iki başlıdır, idare edenlerde olduğu gibi, idare edilenlerde de kusur var. Baştakiler ıslah zor, fakat halkı ıslah daha kolay. Halk iyi olunca baştakiler de iyi idare eder. Birdefa birini Haccac Zalime beddua ederken işitti; Allah aşkına yapma, dedi.O bize göre geldi. Eğer Haccac azlolunur veya ölürse başımıza(maymun ve domuz tabiatlılar göçer, bundan korkarım.Peygamberimiz; Başımızdakiler, amellerinize göredir, buyurmuştur. Lâyük olduğunuz gibi idare olunursunuz. Bir adam, salih olan bir dostuna mektup yazarak, idarecilerin zulmünden şikayet etmiş. O da ona şu cevabı yazmış:Eykardeşim, mektubun geldi, baştakilerin zulmünden şikayet ediyorsun. Bu amelimize göredir. Günah isteyen cezadan şikayete hakkı olmaz. Başımıza gelen günahımızın vebalidir.Kendinizi ıslah edin. Baştakiler de ıslah olur. Selam.»

Hasan Basri ile, İmam Mâlik siyasi bakımdan aralarında görüş birliği olmakla beraber, bir noktada ayrılıyorlar: Hasan Basri siyasetten uzak bulunduğu halde, Hz. Ali'ye taraftardı, Muaviye ile savaşında Hz. Ali haklıdır, Muaviye haksızdır, hatta Muaviye ona göre bağındır, devlete karşı, meşru hükümete karşı başkaldırmıştır. Hz. Ali (Allah onu şerefli kılsın) kendisinden önceki üç Hulefa-Raşidin mertebesindedir.^{51[8]} Dereceleri farklı olmakla beraber, o da Hz. Peygamberin cennetle müjdelediği Aşere-i Mübeşşere'den, on zattan biridir. İmam Mâlik ise (Allah ondan razı olsun) bütün haberlerden anlaşıldığına göre pek Hz. Ali yanlısı değil, onun, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman (Allah onlardan razı olsun) diğer sahabiler derecesindedir, ona göre üç halifenin mertebesine yükselemez. Bu hususa biraz açıklık getirilmesi gerekir: Hz. Ali yanlısı biri, İmam Mâlik'e dersinde sordu:

— Hz. Peygamber aleyhisselamdan sonra insanlar›n en hayırlısı kimdir?

— Hz. Ebubekir'dir, dedi.

— Sonra kimdir? dedi.

— Ondan sonra Hz. Ömer'dir, cevab›n verdi.

— Sonra şehid edilen Halife Osman'dır, dedi.

Talebesi Musab rivayet eder: İmam Mâlik'e, Hz. Peygamberden (O'na salat ve selâm olsun) sonra insanlar›n en faziletlisi kimdir? diye sordular. «Ebubekir'dir» dedi. «Sonra kimdir» sorusuna da «Ömer'dir» diye cevap verdi. «Sonra kimdir? dediler, «Osman'dır» dedi. Ya sonra kimdir?» denince, burada durakladı. Sözüünü şöyle tamamladı: «Bu üçü insanların en hayırlılarıdır. Hz. Peygamber hastalandıca, Ebû Bekir'e namaz› kıldırmas›nı emretti, Ömer'i Ebû Bekir seçti, Hz. Osman'ı Hz. Ömer'in tayin ettiği 6 kişi şura seçti ve durdu. Diğer bir rivayette, bu işi, hilafeti talep eden etmeyen gibi olamaz.»

İbni Vahbin rivayeti ise şöyledir: «İnsanların en faziletlisi Ebû Bekir ile Ömer'dir, dedi. Sonra kimdir, dedim. Sustu. Dedim ki: Ben din hususunda sana tabi bir kişiyim. Bunun üzerine «Osman'dır» dedi.^{52[9]}

Bu muhtelif rivayetlerden şu iki netice çıkmaktadır:—İmam Mâlik Hulefayı Râşidin'den Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'› aynı mertebede saymaktadır, diğerleri onlardan aşağıdadır. Ancak İbni Vehbin zikrettiği son rivayete göre Hz. Osman', Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in derecesinde saymakta tereddüt ettiği anlaşılıyor. Çünkü onu sorduğu zaman sustu.

52- Hz. Ali'nin Hulefayı Raşidin'den Sayılıp Sayılmadığı:

Bu görüşüyle İmam Mâlik, kendisiyle aynı çağda yaşayan diğer iki imamdan ayrılmaktadır. Birisi ondan daha yaşlı olup daha önce ölen İmam- A'zam Ebu Hanife'dir. Diğerisi kendisinden daha küçük ve talebesi olan İmam Şafii'dir. Çünkü İmam-ı A'zam Ebû Hanife, Hz. Ali'yi diğer ashab derecesinde değil, onu Hulefayı Raşidin derecesinde saymaktadır. Hatta onu derece serisinde Hz.

^{51[8]} Muhammad Ebû Zehra, Tarihül-Cedel, S. 345

^{52[9]} Kad , Medârik, S. 205

Osman'dan öncede tutmaktadır. İmam Şafii'ye gelince: Hz. Ali'ye olan sevgisinin aşikare söylemektedir. Onun düşmanlarını hükümete başkaldırmış Bâgifer saymaktadır. Bağiler, hükümete karşı başkaldıranlar hakkındaki hükümleri, Hz. Ali'nin hükümetine karşı isyan eden Haricilere karşı Hz. Ali'nin uyguladıklarından çıkarmaktadır. Hatta İmam Şafii bu yüzden Şiilikle itham olunmuş, bu nedenle hesaba çekilmiş, tehlike bile atlatmıştır. Şu da var ki, o Hz. Ebu Bekir'in güzel menakıbını daima anar, onu Hz. Ali'den üstün tutar (Allah ikisinden de razı olsun). Bu sebeple onu Rafizi sayanlar bile olmuştur (M. Akif, Safahat- Asımda Şafii'nin buna dair şiirini nakleder).

Mâlik Hz. Ali'yi acaba neden diğer üç Halife derecesinde sayıp üstün tutmadı. Hz. Osman'dan sonra durur ve «Burada artık insanlar aynı seviyededir.» derdi. Halbuki Hz. Ali, diğer insanlar gibi değildir, bu büyük İmam Hz. Ali'nin faziletlerini, dillere destan olan menakıbını bilmez midir? İslama olan hizmetlerini, onun gazalarını, bu uğurdaki kahramanlıklarını, Hz. Peygambere olan yakınlığını inkar mı ediyor? Bunları bilmediğini hiç zannedemeyiz. Böyle bir şey asla hatıra gelemez. O Hz. Ali'yi (Allah ondan razı olsun) gayet iyi, tanır, onun yüksek mevkiini, makamını bilir, fakat o bu meseleye cevap verirken buna hilafet bakımından bakmakta, o noktadan eğilmektedir. Belki bu bakımdan cevap vermekte, biz ne kadar buna muvafakat etmiyorsak da, onu mazur gösterecek sebepler vardır: Bizim bulabildiğimiz sebepler şunlardır:

a- Ona göre, Hz. Ali Efendimiz, hilafete talip idi. Onu elde etmeye çalışıyordu, istiyordu. Bu onun için bir kusurdur, onu istemeden o makama geçenlerin mertebesinde sayılmaz. Bazı rivayetler de şöyle dediği söylenir: «Bu işi isteyenle istemeyen bir olmaz. İstemek, arzuyu gösterir, arzu da ise bir nevi' itham bulunur. İstememek ise zühd ve takvaya delalet eder, takva da ise nezahet vardır, ithamdan uzaktır, «Talip olma, matlup ol.» derler.

b- Hz. Ebu Bekir'in Halife seçilmesi Hz. Peygamber Aleyhisselâmın bir nevi işaret ve emriyle olmuştur, Hz. Ömer'in Halifeliği de, Hz. Peygamberin işaretleriyle seçilen Hz. Ebu Bekir'in seçim ve tayiniyle olmuştur. Hz. Osman ise, Hz. Ömer'in gösterdiği altı kişinin seçmesiyle o makama gelmiştir; onu Şura Hey'eti intihab etmiştir. Hz. Ali'ye gelince iş böyle olmamıştır, Onun ihtiyari, ondan öncekilerin İhtiyari gibi olmadığından onlar gibi sayılamaz.

Geçen rivayetlerden birinde buna işaret sayılacak bir şey vardır. Onun bu sözünde Muâviye'nin ve Emevilerin havası sezilmektedir.

c- İmam Mâlik mes'eleleri incelerken realist bir adam gibi davranır, işlere bakar, başka birşeye değil. Hz. Ali (Allah ondan razı olsun) devri baştan başa savaşlarla, iç çatışmalar ve kargaşalıkla dolu bir devirdir. İmam Mâlik bu gibi şeylerden hoşlanmaz, nefret eder.

Onu: İslamın kılıcı, Zülfikar sahibi olan Hz. Peygamberin amcasının oğlu ve sevgili kızı'nın kocası bulunan Ali Beyt'in temeli sayılan Hz. Ali hakkında bu görüş sevkeden ma'zeretler ne olursa olsun, bunda bir nevi' Emevi eğilimi vardır, Emevilerin yaptıklarını her ne kadar beğenmiyorsa da, bu hava seziliyor,

her ne kadar Hz. Ali aleyhinde birşey söylediği, onu hayırdan başka bir ^eyle andığı bilinmiyorsa da bu, onu tam manasıyla takdir etmeyi göstermez.

53- Hz. Ali'den Az Hadis Rivayet Etmesi Mes'elesi:

İmam Mâlik in bazı çağdaşları, onun Hz. Ali'den ve Abdullah İbni Abbas'dan çok hadis-i şerif rivayet etmediğini İleri sürmüşler, onu buna sevkedenden şeyin Emevi eğilimi olduğunu söylemişler, Bunun sebebi sorulunca cevabında: Kendisi o iki zatı görmediğini, onların asha-biyle, arkadaşlarıyla buluşmadığını söylemiş.'Çünkü o: Rivayetlerinde zikri çok geçen ve ashabiyle görüşmüş olan kimselerden, Tabiilerden nakletmektedir. Soran bu zat, Abbasi Halifelerinden Harun Reşit idi. Zürkânî Muvatta şerhinde şöyle diyor:

«Harun Reşid, İmam Mâlik'e dedi ki: Kitabında Hz. Ali'nin ve Abbas'ın zikrini görmüyoruz. Buna cevap olarak: «O ikisi benim memleketimde değildi, onların adamlarıyla da buluşup görüşmedim. » dedi. Eğer bu doğru ise, bundan maksad çok zikirleridir. Çünkü muvatta da ikisinden de rivayet olunan hadisler var.»^{53[10]}

Mâlik'in: Benim memleketimde yani Medine'de değildiler, demekten maksad eğer ömürlerinin son devirlerinde burada değildiler demekse, doğrudur. Zira Hz. Ali'nin (Allah ondan razı olsun ve onu şerefli kılsın) Hilafet makamı Irak idi ve oraya defnolundu. Abdullah İbni Ab-bas'ın son yılları Mekke-i Mükerrreme de geçti, ders halkası oradaydı, orada ders verirdi. Özellikle Kur'an- Kerim tefsirini orada yapardı. Bundan dolayı bu iki zattan, Hz. Ali ve Hz. Abbas'dan rivayet bu iki ülkede çoktur. Fakat Hz. Ali'nin hayatının çoğu Medine-i Münevvere'de geçti. Çünkü kendisinden önceki üç halife devrinde orada yaşadı. Bu sebeple Medine'deki rivayetlerin ondan hadis-i şerif duymamış olmaları düşünülemez. Meğer ki, Emevilik eğilimi üstün gelip de, Emevilerin hoşuna gitmek veya onların ezasından korkarak, Hz. Ali'den az rivayet etmiş olalar. Çünkü Emeviler, Hz. Ali'nin (Allah onun şanını artırsın, onu şerefli kılsın) adını unutturmak, namını silmek için hiçbir şeyden, çekinmiyorlardı. Onlar ki, sağken ona düşman kesildiler, sonra da onun zürriyetinin kanını helal sayıp dökmekten çekinmediler.

54-Onun Siyasi Görüşünün Özeti:

Sözün özeti olarak şöyle denebilir: İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun) zühd ve takva sahibi bir alim olup siyaset batağına dalmak İstemeyenlerdendi, hiçbir suretle devlete karşı ayaklanmaya, isyana teşvik etmezdi. Fitne ve fesada asla razı olmazdı. Diğer yandan halifelere, devlet adamlarına, öğütten, nasihatten çekinmez, sözünü esirgemezdi. Halifelerden ihsan kabul eder, hediye alırdı. Emevilerin hoşlanacağı bir eğilim içinde idi, fakat bunu sözle ve işle açığa vurmazdı, belirtmezdi. Bununla beraber Hz. Ali hakkındaki görüşü umumiyet itibarıyla onların görüşüyle birleşik sayılabilecek niteliktedir.

^{53[10]} Zürkânî, Şerhi Muvatta' Mukaddimesi, S. 9

<u>TAKİBE UĞRAMASI</u>	1
<u>55- İmam Mâlik'e Niçin Dayak Atıldı?:</u>	1
<u>56- İkraha Talak Olmaz, Hadîsinin Rivayeti Mes'elesi:</u>	2
<u>57- Fitneye Karışmamak İçin Evine Çekildiği:</u>	3
<u>58-İmam Mâlik'i Kim Kırbaçlattı, Vali mi, Halife mi?:</u>	4
<u>59- Ebû Cafer Mansur'un Mâlik'ten Özür Dilemesi, ve Mes'elenin Kapanması :</u>	5

TAKİBE UĞRAMASI

55- İmam Mâlik'e Niçin Dayak Atıldı?:

İmam Mâlik her türlü isyandan ve ona teşvikten sakınmas na, fitnelerden uzak kalmasına rağmen, Abbasi Halifelerinden Ebu Cafer Mansur devrinde takibe uğramış, işkenceye maruz kalmıştır. Tarihçileri bunda ittifak halindedirler, ekserisi bunun 146 H. 763 ncü yılında olduğunu söyler, 147 H 767 yılında diyenler de vardır.^{54[1]} Bu takib sırasında kırbaçla döğdüler, kolu sakatlandı, omuzu ç>kt>, bu takibin sebebi hakkında birçok muhtelif rivayetler var, onlardan üçünü nakledeyim:

1- Zayıf bir rivayete göre, İmam Mâlik, Mut'a nikahı hakkında İbni Abbas'a muhalif olup bunu açıkça konuşuyordu ve mut'a nikahı haramdır, diyordu, Bu rivayeti Şezerât Min Zeheb kitabı şöyle nakleder: «Deniyor ki, Mâlik, Bağdad'a getirildi, kendisine: Mut'a nikah> hakkında ne dersin, diye soruldu. O, haramdır, dedi. Kendisine bunun helal olduğuna dair Abdullah İbni Abbas'ın kavli var, denildi. Buna karşılık olarak «Ondan başkasının sözü, Allah'ın kitabına daha uygundur» dedi ve haram olduğuna dair sözünde ısrar etti. Bunun üzerine öküz üzerinde Bağdad içinde dolaştırıldı, yüzüne işkembe pisliği atarlardı. Eliyle yüzünden işkembe atar ve:

— Ey Bağdad halkı, beni kim tanımıyorsa, tanısın, ben Mâlik b. Enes'im, muta nikah> caizdir diyeyim diye, görüyorsunuz bana neler yapıyorlar. Bunu ben söyleyemem; derdi. Bundan sonra Allah onun şan>n> yükseltti, nam her tarafa yay>ld>.^{55[2]} Bu haberi mevsuk kimseler zikretmez, bundan başka bu, yaygın olan şu rivayete de aykırı, İmam Mâlik ömründe Bağdad'a ayak basmamıştır, Hicaz'dan başka bir üi-keye gitmemiştir.

Zaten haberin kendisi, onun akla aykırı olduğunu göstermektedir. Çünkü Şia'dan başka bütün fakihler mut'a nikahının batıl olduğunda birleşiktir. Ebû Hanife, Evzaî, onlardan önce gelip geçen fakihlerin hepsi de bu görüştedirler, Ehli Sünnet fakahas> arasında onun batıl olduğunda İcma'ı Ümmet vardır. Halife Ebû

^{54[1]} Kad , Medârik, 296

^{55[2]} Şezaratün Min Zeheb, C. 1, S. 290

Cafer Mansur'un. hakkında İcma-ı Ümmet olan, böyle meşhur ve herkesçe maruf ittifaklı bir mes'ele hakkında İmam Mâlik gibi itibarlı ve değerli bir âüme bu tür ceza vermeyecek kadar akli yok mu? Mut'a'nın caiz olduğunu Şia'nın İma-miyye kotu söyler. Halbuki Ebû Cafer Mansur onlara karşıdır, onları, rahat›n› bozan, uykusunu .kaç ıran bir diken gibi görmektedir. O kadar akl yok mu ki, aşağı gördüğü bir cemaatın görüşünün doğru olduğunu ilan ederek, İmam Mâlik gibi bir imama işkence yapıp umum fukahay› ve bütün müslümanlar böyle k›zd›rs ın. Ehli sünnetçe aç kça bilinen, bedihi olan bir mesele için böyle işkence yapmak umumi nefret uyandırır, çünkü bu açık bir zulümdür, aşikare bir eziyettir. Ebû cafer bunu yapacak bir tip değildir.

2- Bu büyük fakihe işkence yapılmasına ikinci sebep olarak tarihçiler şunu nakledeleler: İmam Mâlik, Hz. osman'ı Hz. Ali'den üstün tutardı. Hz. Ali yanlısı kimseler bunu Medine valisine müzevirlediler. Bu haberi de Medârik nakletmektedir, şöyle der: «İmam Mâlik, Hz. Osman', Hz. Ali'ye tercih ettiğinden dolayı döğüdü. Ali taraftarları onu müzevirlediler, nihayet dayak attılar. İbni Bekir'e arkadaşlarına muhalif oldun, onlar: Biat mes'elesinden dolayı kırbaçlandı, diyorlar, dediler. Ben bunu arkadaşlarımdan daha iyi bilirim, dedi.^{56[3]}

Bu haber de meşhur olana ve râvinin arkadaşlarına da muhalif olmakla beraber, ayrıca ibarenin içinde onun batıl olduğunu gösteren şeyler vardır, zira o zaman Hz. Ali taraftarları, Halifeye ve Valiye kızgın ve karşı idiler, çünkü bu işkence 146 h. y›l›nda oldu. Bu, Nefsi Zekiye denen Muhammed b. Abdullah' n Medine'de.Abbasilere karşı ayaklan›p öldürüldükten bir y›l sonraki y›ld r. O zaman Ali taraftarlar›n›n itibar yoktu. Ebu Cafer gibi bir Halife o günlerde onların ağzına bakarak İmam Mâlik gibi bir fakihe eza ve cefa yap p onlardan ötürü onu döver mi?

En meşhur olan üçüncü sebep ise şudur: İmam Mâlik şu hadis-i şerifi rivayet etmektedir: «Zorla yapılan talak, talak değildir.» Fitne peşinde koşanlar, bu hadis-i şerifi delil göstererek Ebû Cafer Mansur'a yapılan biat'ın batıl olduğunu yaymaya başladılar. Bu da tam Nefsi Zekiye Muhammed b. Abdullah b. Hasan' n Medine'de Abba-silere karşı ayaklanması sırasına rastladı. Ebû Cafer Mansur onu bu hadis-i şerifi rivayet etmekten menetti. Denemek için bunu gizlice birine ondan sordurdu, o da bunu halk n önünde rivayet etti, bunun üzerinedayak att›rd .

Tarihçi İbni Cerîr Taberi'ye göre, İmam Mâlik bu hadis-i şerifi rivayet etmekle adeta Nefsi Zekiye Muhammed b. Abdullah'a biata teşvik verdiği bile rivayet olunur. Ona: Bizim boynumuzda Cafer Mansur'un biati var, ona biat ettik, demişler, onlara: Siz bunu ikrah altında, zorla yaptınız, ikrah ile biat olmaz, demiş. Bunun üzerine halk, Mâlik'in sözüne bakarak, Muhammed b. Abdullah'a biat etmişler ve bundan sonra İmam Mâlik evine çekilmiş...»^{57[4]}

^{56[3]} Kad , Medârik, 269 72

^{57[4]} İbni Kesir, Tarihi, C. 15, S. 84

56- İkrahlâ Talak Olmaz, Hadîsinin Rivayeti Mes'elesi:

Bizim tercihimize göre İmam Mâlik Nefsi Zekiye Muhammed b. Hasan'ın Medine'de Hükümete karşı ayaklandığı sırada bu rivadis-i şerifi rivayet etmesi yüzünden dayak yedi, kırbaçlandı. O bu hadisi nakile kimseyi teşvik etmiş değildi, kötü niyeti yoktu. Bizim kanımızca obu hadisi bir âlim olarak rivayet ediyor, insanlar ondan nakil yapıyordu. Halk bu hadisi rivayetle sanki onlar n Ebû Cafer Mansur'a yaptıkları biattan vazgeçmelerini,caiz görüyormuş anlamını çıkardılar, onu zor altında yaptıkları zannına düştüler, İmam Mâlik aleyhinde çalışan fitneciler bunu ters bildiler, Medine valisine bunu duyurdular. İşte bunun üzerine takibe uğradı. Nakil olunan haberlerde bunu gösteren ip uçlar da var. İbni Abdül-Ber, İntika adlı eserinde der ki: «Mâlik İbni Enes sorgu için çağrıldı, kendisi dinlendi ve insanların onu çekemeyip buğza uğradığına dair sözü kabul olundu. Evet ona hased ettiler, ona bir çok şey isnad ettiler. Cafer İbni Süleyman, Medine Valisi olunca onu müzevirlediler, aleyhinde bulundular: Size yapılan bu biati, verilen andı hiçe sayıyor dediler, bu hususta Sabit İbni Ahnef'den ikrahla yapılan talâkın caiz olmadığına dair rivayet olunan hadisi delil gösteriyor, onunla amel ediyor, dediler.^{58[5]}

Bu rivayet gösteriyor ki, fitneciler, bu hadis-i şerifi rivayetinden dolayı İmam Mâlik'i isyana göstermişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, son zamanlarında din erbabından onun düşmanları türemişti. Gerek havas n, gerek avam n herkesin takdirini kazanmış olmasından dolayı onu çekemeyenler vardı, rakipleri vardı. Bana göre, bu belanın sebebi sadece o hadis-i şerifi rivayet etmesi değil, bunu fitnenin koptuğu bir sırada rivayet eylemesidir. İsyancılar da bu hadisi istismar etmişler, İmam Mâlik'in ilim ve fetvadaki mevkiinden faydalanarak, halkı isyana, ayaklanmaya teşvik etmişlerdir. Ulemaya ve faziyet sahiplerini çekemeyen bazı kötü kimseler, bunu fırsat bilerek İmam Mâlik aleyhinde bulunmuşlar, bundan dolayı hadisi rivayet etmesi yasaklanmıştır.

57- Fitneye Karışmamak İçin Evine Çekildiği:

Bu takibin sebebini bu tarzda göstermek, çoğunluğun sözüne uygun düşmektedir ve İmam Mâlik'in hayatı boyunca bilinen tutumuna da uyan, yakışan budur. Çünkü o hiçbir fitneye karışmadı. Devlete karşı isyana asla teşvik etmedi. Bunu yukarıda geçen sözlerimizle açıklığa kavuşturduk. Fakat şu da var ki o, aynı zamanda bir kimseyi memnun etmek, onun arzusuna uymak için, hadis-i şerifi rivayetten de kendini çekemez, bunu yapamaz, çünkü bu ona göre: İlimi saklamak olur. Haibuki İslam dininde ilmi saklamak, yasaktır, haramdır. O talebelerini ilmi yaymaya teşvik ediyor, gizlememelerini öğütüyordu. Medârik ve diğer kaynaklar bunu söylerler.

^{58[5]} İbni Abdülber, İnkita, S. 44

Bu hadis-i şerifi rivayet mes'alesinde görüşler ayrılmıştır; onun görüşü başka, Halife ve Valilerin görüşleri daha başkadır. Valilerin ve onların arkalarında olan Ebû Cafer Mansur'a göre, bu hadisi söylemekte fitne vardır, bundan fitneye teşvik etmek çıkar. Onun için fitneci-, Ser bunu propaganda için kullanırlar. İmam Mâlik ise iyi niyetle, bunu rivayet etmekle ilmi yaydığı görüşündedir, o bunun ötesinde bir şeye aldırılmaz, ilimden başka birşey düşünmez. O, dersini fitne yuvası olmaktan uzak tuttuğu gibi kendisini de Hz. Peygamberin hadis-i şerifini nakletmekten çekinmekten uzak tutar! İdarecileri hoşnud etmek için ilmi saklamaya gönlü razı olamaz.

Biri çıkıp da şöyle diyebilir: İbni Cerir Taberî tasrih ediyor ki, İmam Mâlik Muhammed b. Abdullah b. Hasan'a biat etmeleri için halka fetva vermiş, Ebû Cafer Mansur'a yaptıkları biatin zor altında olduğunu, hükümsüz sayıldığını söylemiş. İbni Cerir Taberî'nin ise tarihte yüksek yeri var.

Bizim görüşümüz böyledir: İbni Cerir Taberî, hadis-i şerifi rivayet etmesini böyle anlamıştır veya o, hadis-i şerifi izah ederken: İkrahlâ yapılan her biat ve yemirtin batıl olduğunu söylemiştir. Bu da şüphesiz ki, netice itibariyle Ebû Cafer Mansur'a yapılan biatin batıl olduğu, başkasına yapılanın da cevazı anlamına gelir. Hadis-i şerifi rivayet ve nakil etmekten şüphesiz bu fetva çıkar.

Üzerinde durulması gereken mes'ale şudur: İmam Mâlik Devlet'e karşı çıkmaya teşvik etti mi? Fitnenin içine girdi mi? Şüphesiz ki buna cevap: Hayırdır, o böyle bir şey yapmamıştır. İbni Cerir Taberî'nin kendi sözü de buna delildir. O: «Mâlik evine çekildi, kapandı» diyor. Demek İmam Mâlik fitneye karışmamak için insanlarla ilgiyi kesti, evine çekildi.

58-İmam Mâlik'i Kim Kırbaçlattı, Vali mi, Halife mi?:

Özet olarak diyebiliriz ki, ne olursa olsun, onun takibe uğramasının sebebi, Hz. Hasan'ın torunu Nefsi Zekiye Muhammed b. Abdullah'ın ayaklanması sırasında bu hadis-i şerifi rivayet etmiştir. Hariciler bu hadisi istismar etmişler, aleyhinde olanlar onu müzevirlemişler, Nefsi Zekiye Muhammed'in 145 H. 762 H. yılında öldürülmesinden sonra 146 H. yılında Mâlik takibe uğramış, kendisine dayak atılmıştır.

Ortada diğer bir mes'ale daha kalıyor. Bu büyük imamı hapis edip kırbaçlatan kimdir. Râvilerin çoğu, bunu yapanın Medine Valisi Cafer b. Süleyman olduğunu söyler ve fakat bu iş acaba Halife Cafer Mansur'un emir ve teşvikiyle miydi? Yoksa Valinin kendiliğinden yaptığı bir şey miydi? Çoğunluk, Medârik kitabındaki nakillere dayanarak bunu, Ebû Cafer Mansur'un haberi olmaksızın Medine Valisi Cafer yapmıştır kanısında. Çünkü bu iş fitneden sonra idi. Fitnenin kökü kazınmıştı. İbni Abdülber, İntika adlı eserinde, İbni Zekvan'dan naklen der ki: Ebû Cafer Mansur buhadisin rivayetini yasakladı. Onu rivayet edip etmeyeceğini denemek için birine bunu sordurdu, o da rivayet etti. (Demek Halife onun peşindeymiş.)

Bu haberin tümünden anlaşılın şudur: Zahirde bu işin yani bu belanın büyük sorumluluğunu taşıyan validir. Zahirî görünüşe göre, o bu işi, belki de yaranmak için, kendiliğinden yapmıştır. Ancak biz dahi Halife Ebû Cafer Mansur'un bilgisi ve rzası ile bunun yapıldığını da reddedemeyiz, o Hafife ki, ülkesi dahilinde olanlar, özellikle büyüklerin yaptıkları herşeyi bilirdi. O ki, Mâlik'in evinin içinde olup bitenlere vakıftı. Nasıl ki, kızı açlıktan ağladığı zaman, komşular sesini duymasın diye, el değirmeni taşını çevirmesini, hizmetçisine emrettiğini bile bilirdi. Elbet bu olaylardan da habersiz değildi. Fakat siyaset oyunu böyledir, yapılan işin vebalini bazı insanlar yüklenir, sorumlulara beraet fırsatı verir. " [i çeker, diğeri temize çkar.

59- Ebû Cafer Mansur'un Mâlik'ten Özür Dilemesi, ve Mes'elenîn Kapanmas :

Öyle anlaşılıyor ki, Medine halkı, imamlarına ve fakihlerine böyle kötü muamele yapıldığını görünce, Abbasilere ve Valilerine gücendiler, kızdılar. Çünkü işkence haksız yere yapılmıştı, Mâlik mazlumdu. O hiçbir zaman fitneye teşvik etmemişti, asi ve bâğı değildi. Fetva vermek, dinin hükmünü beyan etmekten öte bir şey yapmamıştı. Gerek işkenceden önce, gerek ondan sonra tutumunu bırakmadı, fitne ve isyana hep karşı çıktı. Yaraları alışıp düzeldikten sonra yine dersine devam etti. Dersinde fitneye çağırmadı, fesada teşvik etmedi, sadece ilim yaydı. Bu da halkın idarecilere karşı olan kinini arttırdı. Baştakiler, yaptıkları acı duymaya başladılar, özellikle dâhi Ebû Cafer Mansur hatasınanladı. Fırsat elindeydi, çünkü zahire göre o ne dayak atandı, ne de bunu emir edendi. Buna razı da değildi. Onun için hac için Hicaz'a geldiğinde bir elçi göndererek, İmam Mâlik'ten özür diledi, onunla görüşmek istedi. Ebû Cafer'in ona saygısızlığı, Mâlik'in de hoşgörüsünü görmek için haberi Mâlik'in dilinden dinleyelim:

«Ebû Cafer'in yanına girince, bana şöyle dedi: Vallah, olan o işi ne emrettim, ne de haberim var, sen aralarında buldukça Haremeyn halkı hayır içindedir. Sen onların ezasından emânsın. Allah senin sayende onlardan baskıyı kaldırdı, sen olmasın onlar çabucak fitneye kapılır. İşkence yapanın Medine'den Irak'a getirilmesini, dar bir yere hapsini emrettim. Sana yaptıkları kat kat fazlası cezayı ona yapacağım» Bunun üzerine: Allah Emlrül-Mü'minin'e şahat ve afiyet versin, makamın yüce kâlsın, Hz. Peygamber Aleyhisselama karabeti ve size yakınlığı dolayısıyla ben onu bağışladım, dedim. Halife de: Allah sizi de af ve mağfiret buyursun, dedi.»^{59[6]}

Bu durum, İmam Mâlik'in büyüklüğünü, hoş görüsünü gösterir, kötülüğe karşı iyilik er kişinin işidir. Ayrıca Halife Ebû Cafer Mansur'un özür dilemede ne kadar nazik davrandığına da bir delildir. Çünkü o, İmam Mâlik'in tesirini biliyordu. Sonra O Mâlik'in umumi tutumundan onun fitneye asla teşvik

^{59[6]} Kadı İyâd, Medârik, S. 293

etmediğini, halkı kıskırtmadığını anlamıştı. Haricilere ne yüz vermiş, ne de onlardan yana olmuştur. Onun için o, Hicaz. halkı için bir teminat gibiydi. Fitneye teşvik şöyle dursun, bilakis engel oluyor, onları önlüyordu. Fitneye çok mütemayil olanlar, İmam Mâlik'e uyararak bundan vazgeçiyorlardı. Böylece İmam Mâlik, fitneyi ve fitnecileri önlüyordu. Bunu bilen Mansur, «Sen Hicaz için bir teminatın, dedi ve onu takdir etti.

HALİFELERE ÖĞÜTLERİ VE TAVSİYELERİ

60- İdarecilere Karşı Gelmeğe Onlarla İrşat Yolunu Seçmesi:

İmam Mâlik'e göre çağındaki Halifelerin idaresi tam manasiyle İslam hükmü ve idaresi değildi. Bununla beraber onlara karşı gelmeyi caiz görmüyordu. Çünkü isyanla, devlet'e karşı cephe almakla işlerin düzeleceğinden ümidi yoktu. Bu ıslahat yolu değildi. Nasıl ki haberini duyduğu eski fitneler ve kendi zamanında olup da gözüyle gördüğü fitne, işidüzeltememiş, fesaddan salaha kavuşulmamış, bilakis işler kötüden daha kötüye, fesaddan daha çok fesada gitmiştir.

Görüşü böyle olmakla beraber elinden geldiği, dilinin döndüğü kadar işlerin iyiye gitmesi için çalışmış, Halifelerle, idarecilerle münasebetini kesmemiştir. Onları irşad ile ıslah yollarını göstermiştir. Çünkü o realist, bir kişidir, olan işlere bakar, misal alemine, hayali şeylere değil. Baktı ki, vaaz ve irşad yoluyla bu adamları salaha çekmek, düştükleri, hatalardan kurtarmak, serlerini azaltmak, mümkün. Belki de böylece mutlak salaha kavuşmak da olur, onlar da Ömer b. Abdülaziz gibi olabilirler. Bunun için Halifelerle, emirlerle görüşür, onlara vaaz ve nasihatte bulunur, irşad eder, hayra çağırırdı. İnsanların gözünde mevki büyüdüğü, vaaz ve irşad işine daha hız ve önem verirdi. Alimleri de, halifeleri ve idarecileri irşad etmeleri için teşvik ederdi. Ellerinden geldikçe haksöz ile öğüt vermek, en hayırlı yoldur. Onlara şöyle derdi; «Allah Teala'nın kalbine ilim ve fıkıh koyduğu her müslümana ve her kişiye borçtur, elinde kuvvet olan idarecilerin yanına gelip onlara hayır tavsiye etmeli, onlar kötülükten sakındırmalı, böylece dünyanın, yüzü değişsin, en faziletli bir dünya doğsun.»^{60[1]}

Talebesinden biri ona bir defa şöyle dedi: «İnsanlar senin tleviet adamlarıyla çok sık görüşüğünü konuşuyorlar, bunu sana yakıştıranın yorlar.» Buna şu karşılığı verdi: «Bunu ben bilerek yapıyorum, layık olmayan biriyle istişare yapmasınlar diye.» O, idarecilerin yanına git-, mek zahmetine katlanıyor, bundan amaç onlara iyiliği anlatmak, kötülükten sakındırmak, onlara karşı çıkmaktansa, irşad etmeyi daha yararlı buluyordu. Şöyle derdi: «Eğer ben, onlarla gelip görüşmesem, bu şehirde Peygamberin sünnetlerinden işlenip tutulan kalmaz!»

^{60[1]} Kad , Med&rik, S. 254

61-Halifelere Tavsiyeleri, Öğütleri

Hac mevsiminde Hicaz'a geldikleri zaman Halifelere güzel öğütler verir, irşad edici sözler söylerdi ki, tarih bunları bize kadar ulaştırmıştır. Bir defa Harun Reşid'e şöyle dedi. «Ben biliyorum ki, Hz. Ömer, onca fazlı ve İslama hizmeti varken, yine halkının hizmetine koşar, ocaklar ndaki tencereleri kaynas n diye ateşi üflerdi de saçı sakalı duman içinde kalırdı,^{61[2]} Allah sizden bunsuz raz olsun!»

Bir defa da valinin birine şöyle dedi: «Halkın işlerini gözet, zira sen onlardan sorumlusun, zira Hz. Ömer b. Hattab, şöyle derdi: Hayatım elinde tutan Allah'a and olsun ki, Fırat kıyısında bir deve zayi olsa, k yamet günü Allah onun hesabın benden sorar.» Halife Ebû Cafer Mansur ondan, Hicazdaki valileri hakkında görüşünü öğrenmek istedi.

Bir defa ona şöyle dedi:

«Gerek Medine, gerek Mekke ve gerekse Hicaz'daki idarecilerden biri hakk nda gerek kendin, gerek başkalarına dair bir şüphen varsa, veya halka bir kötülükleri olursa bildir, layık olduklar muameleyi yapayım.»^{62[3]}

O, Maosur'dan sonra gelen halifelerin hocası sayılır, onun nasihatlarının onlar üzerinde tesiri olurdu. Bir defa Halife Mehdi'nin huzuruna girdi. Halife ona: «Bana öğüt ver.» dedi. O da şunları söyledi: «Sana Allah'tan korkmayı tavsiye ederim. Hz. Peygamber diyarına ve ona komşulara lütufta, şefkatta bulunmalısın. Çünkü Hz. Peygamberi şöyle buyurmuştur: «Medine benim hicret yurdumdur, kabrim burada, tekrar dirilmem burada olacak, Medine halk benim komşularımdır. Benim komşularımın hukukuna riayet etmek ümmetime borçtur. Kim onlar korursa, ben k yamet günü ona şefaati olurum.» Bu tavsiye üzerine mehdi büyük bir ihstanda bulundu, kendisi Medine evlerini dolaşıp verdi. Medine'den çıkacağı sırada Mâlik onun yanına girdi, Mâlik'e şöyle dedi..

— Dün bana yaptığın o tavsiyeyi tutacağım, eğer sağ salim kalırsam, onlar hiç unutmayacağım.

62- Halifelere Yazılı Öğütleri:

Halifelerle görüştüğü zaman fivöğüt ve irşatlarının tesiri olsun diye, kendini itibarlı tutmayı ve değerini korumayı bilirdi. Çünkü sözün değeri, söyleyene bağlıydı.

Rivayet şöyledir: Halife Mehdi, Medine-i Münevvere'ye geldi, onu selamlayıp hoşgeldin demek için kalabalık halk toplandı, herkes yerine oturdu. Bu sırada Mâlik gelip huzura gelmeye izin istedi. Halk; Malik bugün geç geldi, yer katmad, en geriye oturacak, dediler. Mâlik huzura girip de kalabalık halk görünce Halifeye;

— Ya Emîr'ül Mü'minîn, üstadın Mâlik, nereye oturacak,- dedi. Hafife de:

^{61[2]} M.Akif, Safahatta (Kocakarıyla Ömer) şiiirinde bunu çok canlı anlatır. (M.)

^{62[3]} Bunlar Medârik'tedir.

— Benim yan ma ey Ebû Abdullah, dedi.

Bunun üzerine halk yer açt , yol verdi, Mâlik de Mehdii'nin önüne geldi. Mehdi biraz toplandı, onu yan na oturttu.

İmam Mâlik halifelerle böyle yapardı, onların yanına otururdu. Mescide gelince, namaz için gelen cemaat aras›nda neredeyer bulursa oraya otururdu. O yaln z sözle öğüt de bulunmakla yetinmezdi. Yazışma suretiyle de nasihat eder, mektup yaz p gönderirdi. Halifelerden , birine şöyle bir mektup yazmıştı. Onda der ki: «Bilmiş ol ki, Allah Teala sana benim öğütte bulunmamı nasip etti. Bundan önceki tavsiyelerim, umarım ki, size mutluluğa vesile olur. Allah Teala Cennetine götüren saadet yollar›n açar. Allah bana ve sana merhametini ihsan buyursun, sana yazd›klar›m Allah' n emirlerini \ yerine getirmekle ve Allah' n inayetiyle felaha sebep olur. Allah sizi ; tab'an›z için korusun. Zira onlar n küçüğünden, büyüğünden sen sorumlusun, Hz. Peygamber (Ona salat ve selam olsun) şöyle buyurmuştur: «Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz güttüğünden sorumludur.» Baz hadis-i şeriflerde şöyle denir: «Kıyamette Vali getirilir, elleri boynuna bağlanmıştır, ancak adaleti sayesinde eli çözülür, serbest bırakılır. Hz. Ömer Hattab (Allah ondan razı olsun) şöyle derdi: «Vallah, eğer Fırat - Dicle k›y›s›nda bir koyunun kuzusu helak ve yok olursa, Allah onu Ömer'den sorar» «Kenar-ı Diclede bir kurt aşır›sa bir koyunu, Gelir de.adl-i İlahi sorar Ömer'den onu!»

M.Akif

«Hz. Ömer 10 defa hac yaptı. Benim bildiğime göre bir haccında ancak 12 dinar harcardı. Çadıra değil, ağaç gölgesine konardı. Boynunda süt kırbasını taşırdı. Çarşı pazar dolaşır, ordakilerin halini sorardı. Malumolduğu üzere,yaralandığızamanAshab- Kiram geldiler, onu medih ve senada bulundular. Onlara şöyle dedi: «Bu gibi sözlere kapılan, aldanmıştır. Eğer dünya dolusu altın olsa, mahşer günün korkular›ndan kurtulmak için onlar n hepsini feda ederdim. Hz. Ömer ki, her işi doğru ve adaletli, herşeyde muvaffak olmuştu. Hz. Peygamber aleyhisselam onu cennetle müjdelemişti. Bununla beraber o yine korku içinde, üzerine aldığı müslümanların umurunu iyi idare çabasında. Başkalar›n n hali nice olur. Sen Allah'ayaklaştıran işler yap ki, onlar ile yarın seni kurtarsın. Seni ancak amelinin kurtaracağı o korkunç günden kork! Geçmişlerin içinden iyiler sana örnek olsun. Allah'ın takvasına sarıl, her neyi kasedersen, takva sana rehber olsun, Sana yazd›klar›m bütün zamanlar nda göz önünde tut, onlara uymay›, onlar› almay ve onlara göre hareket etmeyi kendine borç bil. Allah'tan tevfiik, hidayet, irşad dilerim, İnşaalâh Teala.»^{63[4]}

63-İdareciler, Dalkavuklardan Korunmalı:

İmam Mâlik'in Halifeler ve valiler için en korktuğu şey yalancı medihlerdir, onlar›n etraf›n› saran dalkavuklar n dilinden dökülen yapmac k sözlerdir. Çünkü

^{63[4]} Kad . Medârik, S. 271

bu dalkavukça yalanc› sözler, onlar›n yaptıkları› süsleyip aldatır, kötüyü iyi, çirkini güzel gösterir. Onlarda bunu hak san›p aldanırlar, kendilerini uyanarlara kulak asmazlar, doğru yolu gösterenleri dinlemezler, hidayetegelmezler.vazınöğüdünü tutmazlar. Hükümdarları, yalancı tezkiyecileri dalkavuklar kadar, istedikleri kötülük çamuruna batıran bir şey yoktur. Yaptıkları işleri tenkit etmeksizin, incelemeksizin doğru saymak, temize çıkarmak, onları iyiliğe karşı korleştirir, iyi duygularını öldürür, kulakları, irşad seslerini, uyanları duymaz olur. Onlarındalkavuklar kadar düşmanı olmaz.

İmam Mâlik bu bakımdan, yüzlerine karşı Valileri öğenlere kızar, valileri de bu gibi dalkavuk s›n›f›ndan sak›nmalar› için uyarırdı .

Bu türden bir olay şudur: Bir defa bir vali İmam Mâlik'in yanında idi, oradakilerden biri, onu öğmeye başladı. Mâlik buna kızdı ve Valiye şöyle dedi: «Sak n aldanma, bu gibilerin medhine bakma, kapılma, çünkü seni yüzüne karşı öğüp sende olmayan bir hayrı varmış gibi söyleyen kişi, sende olmayan bir şerri de sana yakıştırmaktan çekinmez. Bu gibilerin tezkiyesinden Allah'a sığın. Yüzüne karşı söylediklerine bakma. Gerçekte sen kendini, onlardan daha iyi bilirsin. Bana rivayet olunan bir hadis-i şerifte şu var: Nz. Peygamberin huzurunda bir adamı övdüler, Hz. Peygamber Aleyhisselam şöyle buyurdu: «Adamcağızın belini kırdınız veya boynunu kestiniz, eğer bu sözleri duysa felah bulmaz, hiç de sevinmez. Yine Hz. Peygamber demiştir ki: «Meddah dalkavuklar›n yüzüne toprak at n, toz serpin.»^{64[5]}

Görüldüğü üzere, Mâlik, fitneye hiç taraftar olmadı, Devlet adamlar›n ve Halifeleri irşad için onlara yaklaştı. Fakat onların yaptıklarını da hoş görmedi, Üstadlar› önünde talebeler nas lsa, Medine valileri de onun önünde öyleydiler. Onun nice kıymetli öğütleri, değerli sözleri vardır. Harun Reşid'e yazdığı mektup bunlardan biridir. İleri de kitaplar›ndan bahsederken ondan ve ona nisbetinden sözeceğiz

İMAM MÂLİK'İN İLMİ, İLİMDEKİ YERİ, ÜSTADLARI

64— Buraya Kadar Hayatından Anlatılanlar Ve İlmi Hakkında Anlatılacaklar:

Buraya kadar geçenlerde İmam Mâlik'in {Allah ondan razı olsun) hayat›n anlatmaya çalıştık. Gençliğinden başlayarak onun bir çiçek gibi hayatta nasıl açıldığı, ilim nuruna nasıl uzandığını belirttik. Körpe bir genç iken ilim peşinde nasıl koştuğunu, ilim meclislerine nasıl daldığını, sonra yetişkin bir adam olarak nasıl olgunlaştığını, ilim ve fıkıh meraklı-, lan onun etraf›n› sar›p ondan nas i ders aldıklarını bidirdik. Bu uzun ömür içinde bazı garazkârlara hedef olduğunu, hasedcilerin iftirasına uğradığını, bu yüzden işkenceye bile maruz kaldığını ve bunun sebeplerini açıklamaya çalıştık. İftira sahipleriyle, idarecilerle alakasının ne yolda olduğunu beyan ettik. Bunu yaparken olayları sırayla anlatmaya çalıştık, ta ki bu büyük alimin hayat safhaları hakkında tam bir suret, kusursuz

^{64[5]} Kad , Medârik, S. 260

bir fikir vermiş olalım. Bu olaylar incelerken dikkatli davran-. maya gayret ettik. Bir sarraf gibi, her şeyin değerini biçtik.

Bu bölümde ise İmam Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) ilminden ve onun kaynaklarından bahsedeceğiz. Bu değerli alim nasıl yetişti, onu böyle hazırlayan sebepler nelerdir, bu derin, evsuk ve itimad olunan itibarlı alim nasıl olgunlaştı, öyle ki, 50 y›ldan fazla bir büre ilim merak ›lar için bir kaynak oldu. Uzak Doğudan, Batıdan, dünyanın her köşesinden niceleri ak›n ak›n gelip ondan Hadis ve f›k h dersi aldılar. Bu nasıl oldu, bunları öğreneceğiz.

65- O, Fıkında İnsanların Yararına Olanları Aldı:

İmam Mâlik Hazretleri, Sünnet ve Hadis ilminin doruk tepesine çıkmıştır. Fıkıh ilminde ise o derece yetişmiştir ki, Hicaz'ın biricik fakihisi olmuştur. Böylece tıadis ile fıkıhı bir arada toplamıştır. O hadiscilerin imamı olup hadis ilmini ilk tedvin eden, yazan say›lar. Onun Muvatta kitab›, iik yaz›l›sahih hadis kitab›dır. O fıkıh ilminde keskin görüşlü bir üstad olup fıkında dinin üstün ruhu ile halk›n maslahatını gözetmeyi bir orada yürütmüştür. Onun fıkında dinin ruhaniyeti, yüceliği, ilahi yönü, parladığı gibi insanların maslahatları, yararlarına olan şeyler ve real hayatta gözetilmiş, güzel bir düzene konmuştur. Bu hadisci f›k›h alimi, f›k›h hükümlerinde insanlar›n bu dünyadaki maslahatlar›, onlar›n yararına olan şeyleri en çok gözetken fakihlerdendir. Ona göre Mesalih-i mürsele yani yararlı olan şeyleri almak, usul-ü f›kh›n en önemli kaidelerinden bindir, bizatihi kaim bir kaidedir.

Kendisinden önce hiçbir alime nasib olmamış bir tarzda, alimlerin medih ve senasını kazanmıştır. Hadis ilmi uleması onu öğdüğü gibi Rey fıkıhı alimleri de onu takdir etmişler, öğmüşlerdir. O, bu her iki takımca da muteber tutulmuştur. Yukarıda, Irak ve Rey f›kh›n›n üstad› Ebû Hanife'nin onun hakk›ndaki sözlerini nakletmiştik. Onun da Ebû Hanife'ye dair takdir edici sözleri geçti. Şimdi de onun çağındaki ve ondan sonra gelen alimlerin, bir hadisci, bir fıkıh alimi, derin bir, alim olarak, onun hakk›ndaki sözlerinden bir k›sm›n› nakledeyim:

66- Alimlerin Onun Hakk›ndaki Takdir Edici Sözleri;

İmam-ı A'zam Ebû Hanife'nin talebesi İmam Ebû Yusuf ki, aynı zamanda yaşamışlardır. Şöyle der: (Üç kişiden daha alim kimse görmedim; Mâlik, İbni Ebi Leyla ve Ebû Hanife). Ebû Hanife ile İbni Ebl Leyla, onun iki üstad›dır. İmam Mâlik'i de aynı sıraya koyması, onu da üstadfarı derecesinde saydığını gösterir.

Abdurrahman b. Mehdi şöyle demiştir: «Kendilerine uyulacak nitelikte olan hadis imamlar dörttür: Kûfe'de Süfyan Sevri, Hicaz'da Mâlik, Suriye'de Evzai, Basra'da Hammad b. Zeyd.» Sonra onu Sevri ve Evzal ile mukayese ederek şöyle demiştir: «Sevri, hadisde imamdır, fakat sünnette imam değildir. Evzaî sünnette imamdır, fakat hadisde imam değildir. Mâlik ise, her ikisinde de

imam d r.»^{65[1]} İmam Mâlik'in hem hadis ve sünnette imam sayılması, fakih olduğundandır. Çünkü Hz. Peygamber Aieyhisselam'ın hadis-i şeriflerini ezberlediği gibi, aynı zamanda Ashabın ye Tâbi'inin fetvalarını da bilirdi. Bu sayede fetva verirken ümmetin selefinin, geçmişlerin fetvaların aykır düşmezdi.

Çağdaşı Süfyan b. Uyeyne şöyle demiştir: «Allah İmam Mâlik'e rahmet eylesin, hadis ricalini, ilim adamların onun kadar tan yan yoktur.» Onun kendisinden üstünlüğünü de şöyle dile getirir: «Mâlik'in yanında biz neyiz ki? Biz ancak onun eserlerine tâbi' olurduk. Bakardık, Mâlik eğer bir üstaddan yazarsa, biz de yazardık. O hadislerin ancak sahih olanların rivayet eder, ancak en mevsuk olanlarından hadis naklederdi. Bana öyle gelir ki, Mâlik İbni Enes'in ölümünden sonra? Medine'de ilim harab olacak.»^{66[2]}

Leys b. Sa'd der ki: «İmam Mâlik'in ilmi muttakiler ilmidir, ondan ilim alanlar emandadır, güvendedir.»

İmam Şafii şöyle demiştir: «Bir eser, hadis, sana İmam Malik'ten gelirse, ona sarıl. Haberden bahis varsa Mâlik yıldızdır, ulema zikrolundumu Mâlik yine yıldızdır. Hiç bir kimse ilimde Mâlik'in derecesine erişemez: Hıfz belleme onda, mükemmel bilmek ve korumak onda. Kim sahih hadis öğrenmek istiyorsa Mâlik'e gitsin.»

Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir: «İmanî Mâlik, ilim erbaşın efendilerinden efendidir. O, hadis ve fıkhıta baş alimdir. Mâlik gibi var mı? Geçmişlerin eserlerine akıl ve edeb dairesinde uymaktadır.» İmam Mâlik'in ilminin yüksekliği, ilminde nezaheti ve takvası hakkında alimlerin şهادetleri böyle sürüp gitmektedir.^{67[3]} O, hadisle birlikte fıkhıda da imamdır. Başka alimlerde bu nitelik toplanmış değildir. O Rey ile verilen bir hüküm çıkarırsa, bu sağlam bir Rey'e dayanır, eğer kıyası kabul ederse, bu kıyası da sünnetten bir esasa uyarak yapmıştır.

67- Onu Alim Yapan Nelerdir?:

İmam Mâlik, şartların verdiği uygun imkanlar sayesinde bu kadar ilim kazanabilmiştir. Allah'ın verdiği kabiliyet ve isti'dat yanı sıra şahsi sıfatları, hocaları, okuma gayreti, çağ ve çevresi, bütün bunlar ona İlim sahibi olma imkanını sağlamış, bu sayede ilim denizinden dilediği kadar almıştır. Bunları birer birer açıklamaya çalışalım:

<u>ŞAHSİ KABİLİYETLERİ VE VASIFLARI</u>	1
<u>68- Kuvvetli Bir Hafızanın İlimde Değeri, Hafıza Ve Yazı:</u>	1
<u>69- İlim, Sabır ve Tahammül İster:</u>	3

^{65[1]} Hadiste Mukaddime sahibi meşhur İbni Salah'a bu sözün anlamı soruldu: Sünnet burada bidat karşılığıdır, dedi. İnsan Hadiste âlim olur, sünnette olamaz. Bizce sünnet burada Ashabın fetvalardır.

^{66[2]} İbni Abdülber. İntika'i S. 21

^{67[3]} Alimlerin bu kabul şهادetleri için bak:" Suyutî, Tezyinül Memâlik; Zevavi, Menâkıb; İntikâ, Dibac Ve Medârik.

<u>70- İlimin Bereketi İyi Niyetledir, İlim Nuru İhlasla Parlar:</u>	3
<u>71- İtilasından Dolay Az Fetva Verir, Rastgele Haram, Helal Demekten Sakırdır.</u>	4
<u>72- Münakaşa ve Münazarayı Hoş Görmezdi;</u>	6
<u>73- O Münakaşa Değil, Gerçeği İzah İçin Münazara Yapardı. Buna Dair Örnekler:</u>	7
<u>74- İyi Niyet ve İhlas Sebebiyle Çok Hadis Rivayetinden Çekinirdi:</u>	8
<u>75-Yargı Hükümlerine Dair Mâlik'in ve Ebû Hanife'nin Görüşleri:</u>	9
<u>76- İmam Şafii, İmam Mâlik'in Ferasetini Anlatıyor:</u>	10
<u>77- O, Vakar ve Heybet Dolu Bir Alimdir:</u>	10
<u>78- Mehabetin Sırrı, Büyüklüğünün Kaynağı:</u>	11
<u>79- Halife ve Valiler Nezdindeki Mehabeti ve İtibar :</u>	12
<u>80- Mâliki Fıkıhının Nitelikleri:</u>	13

ŞAHSİ KABİLİYETLERİ VE VASIFLARI

68- Kuvvetli Bir Hafızanın İlimde Değeri, Hafıza Ve Yazı:

Allah Teâla Mâlik'e öyle yetenekler kabiliyetler vermiş ki, o büyük bir hadis ve fıkıh alimi olarak yetişti, doğru bir yola yöneldi. Kur'an- Kerim ve hadis-i şeriflerin ışığında yürüdü, Selef-i salih'in izinden gitti.

a- Allah ona Öyle kuvvetli bir hafıza bahşetmiş ki, birşeyi dinlediği zaman onu dikkatle dinler ve tamamıyla bellerdi. O derece ki; bir defa 40 küsur hadis dinler, ertesi gün gelir, onları dinlemiş olduğu kimseye (yani hocası Zühri'ye) kırkını da şaşırmadan tekrarlar, ancak bir kaçını bilemezdi. Bir derste 30 hadis dinler, onları yazmadığı halde yalnız birini unuttur, sonra hocası Zühri'ye gider, ona sorar, o da azarladıktan sonra cevabını verir. O, işte böyle kuvvetli hafıza sahibiydi. Hocası Zühri bu yüzden ona: «Sen ilim kabîlîsin, sen ilim için ne iyi bir hazinesin, ilim de pusulasın." demişti.

Onun bu kadar kuvvetli hafıza sahibi olmasının, her işittiğini bellemesinin sebebi, belki de o zaman insanların hafızalara itimad etmelerindedir. O zaman ilim henüz kitaplardan alınmazdı, insanlardan dinlemekle, sözlü olarak öğrenilirdi. Hz. Peygamberin hadis-i şerifleri henüz tedvin edilmemişti, kitaplara toplanıp yazılmamıştı. Hafızalıda saklıydı. Ne zaman ki talebeler, hocalarının kendilerine verdikleri derslerden anlattıklarını yazmaya başladılar, o zaman hafızalara itimad azalmaya başladı ve yazma usulü ortaya çıktı. İlim tedvin edildi. Bu Mâlik'in hayatının ilk zamanlarında böyle idi. O, hocasından dinlediklerini bazen derste kaydeder, kimi kere de dersten sonra yazardı. Her halükarda dinlediklerini yazmış olurdu.

İbni Şahab Zühri, talebelerinin ezberciliklerinin kötü olmasıyla azarlardı. Mâlik diyor ki: İbni Şahab bana 40 küsur hadis nakletti, onlardan biri de Sakife olayı: Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi hadisi idi. Onlar ezberledim, sonra hocaya dedim ki, onlar bana tekrar anlat, çünkü ben o kadar birkaçını unuttum. O

tekrarlamak istemedi. Ben de: «Sana tekrar okunmasını isteyen, seven sen değil miydin?» dedim. «Evet öyledir» dedi. Ve bana tekrar anlattı. Baktım, benim ezberlediğim gibi. Sonra bana şöyle dedi. «İnsanların hafızası bozuldu.» Ben Said b. Müseyyibe, Urve, Kasım, Ebû Seleme, Humeyd ve Sâlim'e gelirdim (ve daha başka adlar saydı) onları dolaşırdım. Her birinden 50'den yüze kadar hadis dinlerdim, sonra döner giderdim ve her birinden dinlediklerimi birbirine karıştırmaksızın ezberlerdim.»^{68[1]}

Bu rivayet gösteriyor ki, hafızaya güvenme, onu kuvvetlendiriyor geliştiriyor, çalışan organ kuvvetlenir. İnsanlar yazmaya başlayınca, hafızaya güven yerine ona dayanmaya başladılar, hafıza da yavaş yavaş zayıflamaya yüz tuttu.

Hiç kuşkusuz Zühri'nin dediği gibi, İmam Mâlik'i ilim hazinesi yapan bu kuvvetli hafızadır. O hafızasına güvenirdi, dersten sonra takviye için, ezberlediklerini yazardı. Nası ki yuka da geçtiği üzere dersten sonra ağaç gölgesine çekilir, zihninde kalanlar, ezberlediklerini yazardı.

Kuvvetli hafıza, her ilimde yükselmenin temelidir. Çünkü alimin aklın ilim gıdasıyla besleyen odur. Hafıza olmayınca kafa boş kalır. Hafıza özellikle hadisci için en gerekli bir mevhibedir. Bilhassa o zamanda, çünkü o çağda yazmak az olduğundan ezberlemek birinci temel sayılırdı, kitap ikinci derecede katırdı.

Onun için İmam Mâlik bu kuvvetli hafıza ve beyan edeceğimiz diğer vasıfları sayesinde, çağında birinci hadis alimi olmuştu, parmakla gösterilen bir zattı. Talebesi İmam Şafii'nin dediği gibi o, parlak sabah yıldızı gibiydi. O, kendisine her anlatılan ezberledi, ayrıca onlar defterine de yazardı. Onlardan ancak millet için yararlı buldukların, faydalı olanları talebesine anlatırdı. Sahih olanları, olmayanlardan ayırır, ileride, beyan edeceğimiz gibi, ondan sonra başkasına aktarırdı. İncelemeden, araştırmadan, her bellediğini halka yaymazdı. Hatta öldükten sonra terekese arasında iki sandık kitap buldular. Yazmış, fakat başkalarına açıklamamış. İshak b. Yasin şöyle der: «İmam Mâlik'in terekese arasında iki sandık kitap bulundu. Babam onları okuyunca ağlamaya başladı ve şöyle dedi: «Allah sana rahmet etsin ey Mâlik, sen ilminle Allah rızasından başka bir şey istemezdin» Uzun yıllar onun dersine oturdum, bu okuduklarımdan hiçbirini bize anlatmadı.»^{69[2]} Ahmed b. Salih dedi ki: «İmam Mâlik'in usulüne baktım. Onlar 12 bin hadisin benzeri buldum, o zaman Medine Halkının hadis alimiydi. Mâlik onun ancak üçte birini veya dörtte birini anlatmıştır.

İmam Şafii dedi ki: «İmam Mâlik'e : İbni Uyeyne nezdinde öyle çok hadis var ki, onlar sende yok.» denildi. Cevabında şöyle dedi: «Eğer her işittiğimi rivayet edecek olursam, ben o zaman ahmağım ve onları dalâlete düşürmüş olurum. Benden öyle hadisler çıktı ki, keşke her hadis için bir kırbaç vurulsaydım da onları rivayet etmemiş olsaydım.»^{70[3]}

^{68[1]} Kad , Medârik, S. 121

^{69[2]} Kad , Medârik, S. 164

^{70[3]} Kad , Medârik.

Talebelerinin söyledikleri ve ondan rivayet olduğu gibi, İmam Mâlik her işittiğini beller ve ezberlerdi, her bellediğini kaydedip yazardı. Fakat her bellediğini de rivayet etmezdi. İnsanlar için faydalı gördüğünü anlatır, yararlı olanları yayardı. İnceler, Öyle ortaya çıkarırdı.

69- İlim, Sabır ve Tahammül İster:

b- Mâlik'in ikinci bir niteliği ve meziyetiki, asıl üstünlüğününve dehâsının temeli odur. Zaten o her üstünlüğün temelidir- sabır ve tahammüldür, herşeye katlanması, gayeye ulaşmak için bütün engellere göğüs gerip onları aşmasıdır. Yukarıda hayatını okurken onun nasıl her şeye katlanıp sabır ettiğini, güçlükleri nasıl yenip engellen aştığını, yoksulluğu yendiğini gördük. İlim uğrunda evinin tavanının ağaçlarını bile sattı. Yakıcı sıcakta alimlerin evine gidiyor, kapı önünde onlar n evlerinden ç kmlar n bekliyor, mescide kadar onlar n ard s ra geliyor, sonra derse oturuyor. Soğukta bile hocasının evinin kapısı önünde oturuyor, soğuktan korunmak için yanında minder bulunduruyor, üzerine oturup bekliyordu. O, ilim yolunda yorulmaz bir mücahid olup ne sıcak, ne ayaz ona asla engel olamazdı. Yakıcı sığağa, kavurucu soğuga aldırış etmeden yolunda yürür, gayesine ulaşırdı. Hocasının azarlamasına katlanır, onu gönül rahatlığıyla karşılardı. Çünkü kazandığı ilmin zevki, ona bu levmin acısını, hiddet ısıricı şiddetini unuttururdu, yersiz dahi olsa.

Onun görüşüne göre, ilim yolunda çekilen zahmetler, onun kıymetini belli eder. Varlıkta herşey öyledir, zahmetsiz elde edilenin değeri bilinmez. Kolayca ele geçen şeyi korumak için dikkat edilmez. Zahmetli kazanılan şey kıymetli olur ve'korumaya önem verilir. (Allah ondan razı olsun) şöyle derdi: «İlim öyle bir şeydir ki, onu isteyen kişi, kolayca elde edemez, bu uğurda yoksulluğu tatmalı, ilmi herşeyden ileri tutmalı.»^{71[4]} Öğrencilerine de bunu aşılar, ilim yolunda her türlü zorluğa katlanmaya sözle ve işle teşvik ederdi. Mus'ab Zübeyri anlatıyor: «Dersinde bir veya ikibuçuk kağıt okur, üç kağıda çıkmazdı. Biz dinlerdik, bir ksm bir tarafta oturur, bakmazlard Dersten sonra kitaplar n bizim kitaplarımızla karşılaştırırlar, düzeltirlerdi. Bir gün babamlara gittik, orada biraz kaldık. Sonra Mâlik'in dersine gelecektik. Yağmura tutulduk, geledemedik. O da bizi beklemeden dersini vermiş, bizi beklememiş. Ertesi gün derse geldik ve «Ya Ebû Abdullah, dün yağmura yakalandık, o yüzden derse geledemedik, dersi bize tekrarla.» dedik. «Hayır, olamaz» dedi. Kim bu işi isterse, o uğurda zahmete katlan r.» dedi.^{72[5]}

Ona göre sabır ve tahammül, kuvvetli irade ve ilim kazanmanın yoludur. Bunlar olmazsa bir şey elde edemez, bir gayeye ulaşamaz, yol alınamaz.

70- İlimin Bereketi İyi Niyetlidir, İlim Nuru İhlasla Parlar:

^{71[4]} Süyutî Tezyinül-ulemâlik, S. 15

^{72[5]} Kad , Medârik, S. 174

c- Üçüncü olarak, ilim ihlas ister. Hakikati bilmek, hadis-i şerifleri ve Kur'an-kerîm'i anlamak için ihlas sahibi olmak, ilmi Allah rızası için istemek gerekir. İmam Mâlik ilmi, sırf Allah rızası için öğrendi, ihlas sahibiydi, ilmi büyüktük taslamak, çalım satmak, tartışma ve dalaşma yapmak için öğrenmedi. Dersinde her türlü kötü düşünceden, garazdan kalbini temiz tuttu. Sırf ilim için, hakikati öğrenmek için çalıştı; Eğrilme-; den, zaaf göstermeden ilim yolunda koyuldu. İhlas öyle bir nur ki, gönlü; parlatır, fikri aydınlatır. Onun ışığında kişi, dosdoğru yolda yürür. Her türlü garaz lekelerinden, kötü arzu ve heveslerden uzak, doğru yola' yönelince feyz kaplar açılır, ruhani nur saçılır. Böylece araştırmacı, ilim talibi hakikati doğru olarak kavrar, gerçeği anlar. Zira fikrin safiyetini bulandıracak birşey yok, aklın önüne gerilip hakikati anlamasına engel olacak bir siyah bulut veya sis yok. Halbuki ihlas olmayınca nefsi kötü isteklere dalar, şehvet peşinde koşar, heva ve heves, fena arzular meydan bulur, kötü düşünceler gem almaz olur. Bu durumda akıl ,, kirlenir, düşünce ile hakikat arasını kara bulutlar kaplar, göz körleşip gerçeği görmez, hakikata nüfuz edemez.

Onu ihlasa sevkeden şey şu olmuştur: Tahsiline çalıştığı ilim, din ilmidir. Bununla Allah'a yaklaşmak ister. Ameller niyete göredir. O niyetinin ihlasına göre hayır elde eder. O nükafatan Allah'dan beklemektedir. Onun için şöyle derdi: «Bu ilim dindir, onu kimden aldığınıza dikkat edin.» Onu ihlasa sevkeden diğer birşey de şu olmuştur: O, ilim nuru, ancak takva ve ihlas ile dolu olan bir kalbde parlar, oraya dolar inancındaydı. Bunun için onun şöyle dediği rivayet olunmaktadır. «İlim bir nurdur, ancak muttaki, huşu'la dolu bir kalbe dolar. » İhlas sahibi olup bu fani dünyanın zevklerinden, kötü arzularından uzak durup kaçınmak, ona göre, ilim isteyen kimsenin yoluna ışık tutar, kalbini aydınlatır. Şöyle derdi: «Dünyada zühd içinde yaşayan kimsenin kalbine Allah hikmet kor, o da hikmet konuşur.»

Talebesi İbni Vehb'e şunları tavsiye etmiştir: «Eğer tahsil ettiğin bu ilimle Allah nezdinde olanı istiyorsan, sana yararlı olan bir şey murad ettin demektir. Yok, eğer bu öğrendiklerinle dünyal k istiyorsan, aldandın demektir, eline birşey geçmez!»^{73[6]}

71- İtilasından Dolayı Az Fetva Verir, Rastgele Haram, Helal Demekten Sakınır.

İlimdeki iyi niyet ve itilasından dolayı bazı işlerden uzak durdu, bazıları ise benimsedi ve sevdi. O, sünneti açık, aydın ve zahir olan, şüphe bulunmayan şeyleri benimsedi, sevdi. Şöyle derdi:

«İşlerin hayırlı olanı, açık ve aydın olandır. İki şey arasında kalırsan ve onlarda kuşkun varsa, mevsuk ve sağlam olan al.» Onun için vaki olan mes'eleler hakkında fetva verir, takdiri, farazi şeylerden kaçınırdı. Yanılmak ve sünnetten ayrılmış olmak endişesi taşırdı. Olmayan birşeyi farketmek, işleri çoğaltmaktan

^{73[6]} Bu ve daha önce geçenler, Medârik, S. 219

sak›n›rd›.' Fetvadān daima vakar korurdu. Uzun boylu, derin derin dūřunūr, acele fetva vermezdi. Çūnki çabucak, acele fetva vermek, bazen hataya gōtūrebilir. Talebesi İbni Kasım der ki: «Mâliki řōyle derken duydum: Ben bir mes'ele hakkında řu kadar yıldır dūřunūrūm bu ana kadar kesin bir-gōrūře/varamadım.» Yine řōyle derdi: «Çok defa bana bir mes'ele gelir, bōtūn gece onunla meřgul olur, uyku uyumam» İbni Hakem der ki: «İmam Mâlik'e bir mesele sorulduęu zaman, soran kimseye «sen git, ben dūřūneyim bakayım.» derdi. O da dōnūp giderdi. Mâlik tereddūt içinde kal›rd›. kendisine bu hususu sorduk. Aęladı ve řōyle dedi: «Ben řundan korkuyorum, gūn gelecek, bu mes'eiler yūzūnden benim için oyle bir gūn olacakki..» Yine onun sōzūdūr: «Bir mes'eleye cevap vermek isteyen kimse, kendini ōnce cennet veya cehennem karřısına getirsin, ahirette kurtuluřu nasıl olacaęını bir dūřūnsūn.»^{74[7]} Birisi ona bir mes'ele sordu ve basit, kolay bir mes'eie:bu,dedi.Bunaōylek›zd ki, basit, kolay bir mes'ele ha? dedi, ilimde basit, hafif birřey olamaz., Allah Teala'nın řu ayetini duymadın mı? «Sana aęır bir sōz indireceęiz» İlmin hepsi aęırdır. Őzellikle kıyamet gūnū sorulup hesap verilecek olanlar.»^{75[8]}

Kur'an- Kerim'e ve hadis-i řerife olan saygısından,- itilas›ndan dolayı ; onlardan bir nass olmaks›z›n bu helaldir, bu haramdır, demekten son derece sak›n›rd›. Kitap ve sūnnetin dıřındaki mes'eiler hakkında haram olduęuna kesin hūkūm etmeksizin kendi gōrūřūnū sōylerdi. Çok defa sōzūnūn sonunda: Bizim zann›m›zca, biz bōyle san›yoruz, kesin olarak bilmeyiz, gibi sōzler kullan›rd›. Selef-i salihinin izinden gitmek, çağının fakihlerinin Rey-gōrūřle yaptıklarını inkar etmek hususunda řunları sōyledięi naklolunur: «Bana helal ve harama dair bir mes'ele sorulması kadar aęır gelen birřey yoktur. Çūnki Allah'ın hūkmūnde kesin birřey demek zor. Őlkemizde ilim ve fıkıh sahiplerine yetiřtim. Onlardan birine, bir mes'ele soruldupu an sanki ōlūm karřısında imiř gibi olurlardı, halbuki zaman›r›n jdafciifj", bu konuda sōz sōylemeye, fetva vermeye adeta can atıyorlar. Eęer yarın kıyamette neyle karřılařacaklar›n bir bilseler, bu konuda sōzū biraz azalt›rlard›.» Hz. Őmer b. Hattab, Hz. Ali Efendimiz ve ashab›n hay›rl› olanlar , kendilerine arzolunan bir mes'ele karřısında kaldılar "mı, Ashab-ı Kiramı toplar, onlara sorarlar, istiřare yaparlar, ondan sonra fetva verirlerdi. Bizim zamanımızdakiler ise, bōtūn dūřūnceleri, iřleri fetva vermek. Buna gōre onlara ilim nasib oluyor. Mūřjūman halkın gūvendięi, kendilerine uyduęu geçmiř selef-i salihinin ve olgun insanların iři eskiden bōyle rastgele: Bu helaldir, bu haramdır, demek deęildi. Ancak: Ben bunu hoř gōremiyorum, denirdi. Ama helal ve haram, bu Allah'a iftira olur. Kur'an-ı Kerim řōyle der: «De ki, Allah'ın size indirdięi rızkt ne sandınız da ondan haram ve helal k›ld›n›z...» Helal Allah' n ve peygamberin helal k›ldıęıdır.^{76[9]}

Dini mes'eielere dair fetva verirken son derece itilasından dolayı fikrini çalıştırıp da bir neticeye varamama, o zaman: Ben bunu bilmem, ben bunu iyi anlamam,

^{74[7]} İbni Ferkun Dıbac Mūzehheb, S. 23

^{75[8]} Kad , Medârik, S- 162

^{76[9]} Kad , Medârik, S. 158

derdi. Onun bu sözü çok meşhur ve yaygındır. Bir defa kendisine²² mesele soruldu, ancak ikisine cevap verdi. Kalanlar'n hakk nda: «Bilemiyorum, iyi kavrayamadım.» dedi. Dünyanın en uzak köşesinden fetva sormak için gelenler olurdu ve o kimse, sorulana cevap vermekten aciz olmayan birine geldim, sanırdı. İmam Mâlik'e bunu da hissettirirdi ve öyle sorardı. Mâlik eğer meseleyi lay>k>yla, yak nten bilemiyorsa: Ben bunu bilemiyorum, derdi. Adam n kendisi hakkındaki düşüncesine, onu herşeyi bilen kişi sanmasına hiç önem vermezdi. Onun bilmiyorum demesi, bazılarının zannettiği gibi, mutlak aczinden değildi. Soruyu inceleyip de zannı aşan bir neticeye varmazsa, onu açıklamayı uygun görmezdi. Sahabe ve Tabiin fetvalar ndan, kendilerine uyulanlardan bu konuda buna benzer bir mes'ele bulamazsa, keskin görüşlü bir fakih olduğu halde böyle yapardı. O, işte böyle fetva sahibi, bilmeyerek de olsa yanılıp Allah'a iftiradan korkan bir alimdi. Büyük bir fakih olduğu halde bazı kere fetva vermekten kaçınmasını talebesinden biri şöyle ne güzel dile getirir: «Fıkıh onun malıdır, Allah onu takva ile yüceltti.»

72- Münakaşa ve Münazarayı Hoş Görmezdi;

İşte beyan olunan bu gibi meziyetlere onu ancak ihlas şevketti. Bunlar, onun güze! meziyetlerinden yalnız bir k>sım d r. Yine ihlas sayesinde, İlmî sırf Allah rızası için ve Allah'ın dinine hizmet için öğrenen temiz kalpli bir âlime yakışmayan şeylerdetı uzak kaldı. Cedelden, niza'dan pek kaçınırdı. Çünkü niza' bir nevi kavgadır, savaştır. Allah'ın dini ise, müslümanlar arasında niza' sahası, savaş meydanı olmaktan çok yücedir. Sonra niza' ve münakaşa, çok defa fark na varmadan, taraflar> taassuba.bir fikresaplan pkalmayagötürür. Bir mevzu'dataas-sub göstermek ise, kişiyi o mevzu'a tek taraflı saplanıp kalmaya, mes'eleye umumi yönden değil de, bir yönden bakmaya götürür. Böylece mutaass p olan kimse tek taraflı düşündüğünden mes'eleyi tek yanlı görür, hakikati göremez. Ona göre ilim, münakaşa ve'niza' yeri olmaktan çok daha yücedir. Çünkü münakaşa yapanların amacı, bazı defa dinleyenlerin beğenisini, takdirini kazanmak olur. Böyle alemin hoşuna gidip takdirini kazanmak arzusu ite kişi, hak, batıl veya doğru, yalan herşeyi söyleyebilir, yine onun görüşüne göre, cedef, münakaşa ulemanın şerefine yakışmaz. Çünkü iki taraf söz düellosu yapıp birbirine laf atarken, dinleyiciler onlara, gagalaşıp boğuşan iki horozun döğüşüne bakar gibi bakarlar. Harun Reşit ile İmam Ebû Yusuf'a verdiği cevapta bu hakikat saklıdır. Halife Harun Reşit ona, Ebû Yusuf ile münakaşa ve münazara yapmasını söylediği zaman şu parlak sözü. söylemiştir: «İlim hayvanlar arasında boğuşma, horozlar aras nda dö-ğüşme değildir!»^{77[10]}

İşte bu yüzden, münakaşayı iyi niyetle bağdaştırmadığından, dini konularda münakaşadan kaçınırdı. «Dindemünakaşaninyeri yoktur.» Önce dinde münakaşa ve niza' yapmak, kulun kalbinden ilim nurunu giderir. Şöyle der: «Münakaşa ve niza' kalbe kasvet verir ve kin doğurur.» Bir cemaat onun yan nda mücadeleye

^{77[10]} Kad , Medârik, S. 279

başladılar. O hemen kalktı ve elbesisini silkerek: «Siz bir savaş içindesiniz,» dedi. Ona: «Sünnet ilmini bilen bir kişiyle mücadele edilir mi» denildi. «Hayır» dedi. «Fakat o sünneti haber verir, kabul olunursa ne âlâ, yoksa susar.»^{78[11]}

Onun görüşüne göre, Müslüman alimler arasında münakaşa ve cedelin yayılması, onların dini umurunu bozar. Münakaşada söylenenlerin doğruluğunda şüphe edilmeyecek bir söz mü yoksa karşısında-! kine üstün gelmek için söylemiş yaldızlı bir söz mü olduğunu ayırmak güçtür. Bu onları sünneti ve din hükümlerini bilmekten ahkor. Onun için şöyle derdi: «Birbirinden daha çok münakaşa yapan adamlar geldikçe,' Cebrail'in getirdiklerini bıraktık.»^{79[12]}

73- O Münakaşa Değil, Gerçeği İzah İçin Münazara Yapardı. Buna Dair Örnekler:

Münakaşayı hoş görmemesine ve ondan kaçınmasına rağmen onun ile alimler arasında yapılan bazı münakaşalar nakil olunmaktadır. İmam Ebu Yusuf ile münakaşası olduğu gibi ilme meraklı veya Ebû Cafer Mansur gibi ilimde yeri olan bazı halifelerle münakaşa ve münazaraları olmuştur. İlk bakışta bu, onun münakaşadan nehyetmesiyle tenakuz halinde görülebilir.

İşin doğrusu, fetva vermeye girişmiş bir alimin, büsbütün münakaşadan uzak kalması olamaz. Özellikle muhtelif sahabelerden kendilerine gelen muhtelif rivayetler yüzünden birbiriyle ihtilaf halinde olan fukahanın bulunduğu çevre, akıl ve düşünce ayrılığı dolayısıyla muhtelif temayüllerin ortaya çıktığı bir zamanda, bundan kaçınmak mümkün değildir. İmam Mâlik, bu kabil fakihlerin ilmini yayanlardan birçoğlarıyla karşılaşılıyordu. Hele hac zamanı birçok fakih ile görüşüyordu. Şüphesiz ki görüşü farklı olurdu. Herkes kendi görüşünü, karşısındakine açıklamaya çalışırdı. Kuşkusuz bu da bir nevi' münakaşaydı, fakat bu temiz ve iyi niyete dayalı bir münakaşadır. Bundari maksat hakkı bulmaktı. Bir alim için bundan kaçınmak olamaz, İmam Ebû Yusuf ile Ebû Cafer Mansur ile ve diğer alimlerle yaptığı rivayet olunan münakaşalar bu nev'idendir. Onunla başkaları arasında cereyan eden üç münakaşayı kısaca nakledeyim. Bunlar soru ve cevaptan ileri geçmeyen şeylerdir:

a- İmam Ebû Yusuf ezanda terciâ gerek görmüyordu. İmam Mâlik ise bunun sünnet olduğunu söylerdi,^{80[13]} Ebû Yusuf ona bu konuda hadis-i şerif olup olmadığını sordu. Çünkü o nassa bulunmayan ve nassa harhlolunmayan yerde ibadeti sabit olmuş görmüyordu. İmam Mâlik'e şöyle dedi: «Ezanda terci' yap yorsunuz, halbuki bu hususta elinizde Hz. Peygamber Aleyhisselamdan rivayet olunmuş bir hadis yok» Bunun üzerine Mâlik ona baktı ve şöyle konuştu: «Suphanallah, bundan daha acayip şey görmüş değilim. Her gün beş defa, herkesin önünde ezan okunuyor, bu, babalardan oğullara böyle gelip'geçiyor, Hz. Peygamber zaman›ndan beri, zaman›m›za kadar böyle yap lageliyor. Hiç

^{78[11]} Bu sözler Medârik'ten alınmadır, S. 197-198

^{79[12]} Zevâi, Menâktb- Mâlik-

^{80[13]} Terci, ezanda şehadetleri önce yavaş söyleyip sonra yüksek sesle söylemektir. Bu dinin tik, zamanda gizli tutulduğuna bir işarettir. Mâlik'e ve Şaffî'ye göre sünnettir. (Mütercim)

böyle şeyde falandan, filandan, diye rivayete gerek var mı? Bu' bizce hadisten daha sahihtir.»^{81[14]}

b- Ebû Yusuf, Mâlik'e sâ'in miktarını sordu. O da: «Beş ratıl ve çeyrek ratıldır.» dedi. Ebû Yusuf: «Bunu neye dayanarak söylüyorsunuz» dedi. Bunun üzerine Mâlik yan nda bulunanlara:

— Elinizde bulunan sâ'lar , ölçekleri gidin getirin, dedf. Muhacirlerin ve Ensar'ın oğullan, Medine halkı gidip evden sâ'larını alıp geldiler ve her biri: «Bu benim sa'm, babamdan kald , babama da Hz. Peygamber Aleyhisselam' n sahabetisi olan dedemden kalmış,» diyordu. Bunun üzerine İmam Mâlik Ebû Yusuf'a: «İşte görüyorsun, bizim ara-, mızda yaygın olan bu iş, hadisten daha kuvvetlidir» dedi. Ve Ebû Yusuf da onun kavline döndü.^{82[15]}

c- Abdulmeük b. Macişûn diyor: «Iraklı bir adam İmam Mâlik'e vakfın hükmünü sordu. İmam Mâlik de: «Eğer ebedi sadaka olarak yapılırsa geçerlidir, olur, »dedi. Iraklı da: «Kadı Şureyh, Allah'ın farzları arasında vakıf bulunmadığını söyledi.» dedi. Bunun üzerine Mâlik güldü, halbuki çok az gülerdi ve sonra şöyle dedi: «Allah Şureyh'e acısın, Hz. Peygamberin ashabının burada (Medine'de) neler yaptığının farkında değil.»^{83[16]}

İşte Mâlik'in münazaralarından bir kaç örnek. Bunlar konuyu aç klamak ve kendi görüşünü beyandan öte geçmiyor, münazara uzasa da, hakkı beyan etmek ve onu açıkça tanıtmaktan, o yönü gütmekten başka bir amaç gütmüyor. Çalım satmak için, üstün gelme gayreti yok. Bu ise araştırmacı ve inceleyici bir görüş olup münakaşa ve niza'dan farklı bir-şeydir. Onun için diyebiliriz ki, onun münazaradan nehyetmesi ondan naklolunan münazaralarlabağdaşmazbir şeydeğildir.onlarlaçatışmaz ve onlar işte bu tarzdaydı. O, Halife Ömer b. Abdülaziz'in bu sözünü nakleder dururdu: «Bir kimse dinini düşmanlıklara hedef k lar, münakaşa yaparsa, boşuna yorulmuş, işini çoğaltmış olur.»^{84[17]}

74- İyi Niyet ve İhlas Sebebiyle Çok Hadis Rivayetinden Çekinirdi:

İlme ve fıkha olan ihlas ve saygısı onu çok hadis rivayetinden uzak kalmaya sevketmişti. O her bildiğini söyleyen bin değildi. Çok konuşanı, çok rivayet edeni, her bildiğini söyleyeni ahmak sayardı. Onun hıfzını, her işittiğini bellediğini anlatırken yukarıda buna dair bazı şeyler naklettik.

Ayn zamanda çok fetva vermekten de çekinirdi. Bilindiği üzere ve ancak olmuş şeyler hakkında fetva verirdi. Olması farzolunan veya vukuu beklenen mes'eleler hakkında fetva vermekten sakınrd , bunu gereksiz yere bir nevi fitne ç karmak sayardı .

Sorulan bir çok meselelere cevap vermek istemezdi. Çünkü çok cevap vermek meseleleri farz ve takdir etmeye götürür diye bundan korkardı . Sonra çok cevap

^{81[14]} Kad , Medârik, 285, Süyufi Tezyinül-Me'mâlik S. 14

^{82[15]} Kad , Medârik, 285

^{83[16]} Ayn Kaynak, S. 280

^{84[17]} Zeval, Menak b- Mâlik.

vermek, hataya da sebep olabilir, çok konuşan çok yanılır. Birisi ona altı mesele sordu, onlara cevap verdi. Sonra başka şeyler de sorunca:

«Çok oldun, işi uzattın.» dedi ve onu yanından çıkarttı. Talebeleri kendisine çok sormaya başlayınca: «Yetişir artık, çok söyleyen, çok yanılır» dedi. Çok cevap vermekten çekinmesinin, belki de bu söylediklerimizden başka da sebebi vardır. Onlara da usanç ve bakknl k vermek endişesi veya yorulup iyi yapamamak veyahudda yan ndakileri yormak. Bu sözde kargaşalığa, yanlış anlaşılmaya veya hak olmayan bir şeyi söylemeye sebep olabilir. Bu yorum, bir mecliste çok rivayetten kaçınma, az nakil yapmanın n sebebini bize biraz açıklamaktadır.

İmam Şafii der ki: « İmam Mâlik'ten müsaade istedim, ondan, Sakîfe yani Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi hadisini dinlemek istiyorum, eğer onu baştan istersem, söylemez, sona bırakırsam ona s ra gelmez diye korktum. Bunun için onu hadisten sonra istedim, hadisleri sormaya başladım. Onuncu hadisten sonra: Bu kadar yeter, dedi, veSakife hadisine s ra gelmedi,»

Bunlardan da görülüyor ki, o uzayınca usanç dolayısıyla yan lmaktan endişe ettiği için çok hadis rivayet etmekten çekinmiş bulunuyordu. Bu onun ne kadar ihlâs üzere olduğunu göstermektedir.

75-Yargı Hükümlerine Dair Mâlik'in ve Ebû Hanife'nin Görüşleri:

İmam Mâlik iyi niyet sahibi olup Hakka ve ilme itilasından dolayı kaza ve yargı ile ilgili meselelere karışmak, cevap vermek istemezdi. Talebesi İbni Vehp diyor ki: «Böyle kaza, mahkeme işleriyle ilgili bir mesele sorulduğu zaman onu şöyle derken işittim: «Bu hükümete ait bir iş, onun malı.» Bir alimin çok cevap vermesini ayıplardı. Kaza işlerine tenkid veya inceleme maksadıyla karışmış değildir. Bu bakımdan İmam- A'zam Ebû Hanife ile ayr> tutumdayd , her ikisi de tutumlarında samimi idiler. Fakat bu ihlas ve samimiyet onlar birbirine aykırı, bir birine zıt tutuma götürdü. Ebû Hanife ihlasından dolayı İbni Ebî Leyla'nın verdiği mahkeme kararların dersinde tenkid ederdi. Bu yüzden onu devlet adamlarına şikayet bile etti ve Ebû Hanife'nin onu tenkidi, fetva vermesi bir süre yasaklandı .

Dindeki ihlas, ilimdeki samimiyet İmam Malik'i, yargı meselelerine, kadıların işlerine karışmamaya şevketti. Hatta onu: Bu sultanın işi demeye kadar götürdü. Çünkü kadıların hükümlerini talebesinin, arkadaşlarının önünde açıkça tenkid etmek, insanların onlara karşı tavır almasına sebep olur, en azından onlara karşı güveni sarsar, mahkemelerin heybeti, mehabeti ve saygınlığı kalmaz. İnsanlar arasındaki ni-za'ları kökünden kazımak için uğraşan kadıların karar ve hükümlerini haklı haksız tenkid etmeye, yerli yersiz çekiştirmeye yol açmamak için o, bu görüşteydi.

Böyle samimi bir surette kadıların ve verdikleri hükümleri kendi hallerine bırakırdı ve bu işi sultanın işi, malı sayardı. Bununla beraber bu konuda istişare yapılırsa kanaatini söyler, sultan tarafından fetva istenirse onu da verirdi.

Ebû Hanife ise, yine ihlas onu kadıların verdiği hükümler hakkında, hak bildiğini söylemeye sevk etmişti. Çünkü susarsa, bile bile ilim ve hakikati gizlemiş olacaktı. Halbuki ulemadan bildiklerini insanlara beyan etmeleri, gizlememeleri hususunda and alınmıştır. Eğer hata, bir yargı hükmünde olursa, bunun düzeltilmesi için tenkidi daha gereklidir, çünkü ortada bir haksızlık vardır, bunun kaldırılması lazımdır. Hatayı yapan uyarılmalıdır. İşte iki imamın görüşleri ve sebepleri. Birbirine aykırı iki netice, onları buna samimiyetleri, hakka olan ihlasiarı şevketti. Biz hicret yurdu Medine İmam-i Mâlik'in durumunu daha yerinde buluyoruz, Irak imamı Ebû Hanife'nin, kadıların verdiği hükümler karşısındaki tavrının onun hayatının tarihini anlatan kitabında, yerinde bulmadığımızı belirtmişizdir. (Eser terceme olundu basıldı.)

76- İmam Şafii, İmam Mâlik'in Ferasetini Anlatıyor:

İşte İmam Mâlik'in ihlas ve samimiyetle dolu hali, bunlar ne güzel sıfatlardır. Şimdi de Allah'ın ona verdiği iyi vasıfların durumuna geçelim. O da feraseti olup onun sayesinde işlerin içyüzüne nüfuz eder, şahısların kimliklerini tanır, onların davranışlarından, ağızlarının ifadesinden, sözlerinin tonundan gönüllerindeki bilir.

İmam Şafii de (Allah ondan razı olsun) son derece feraset ve sezgi sahibiydi. Kendisine bu soruldu. Bunu İmam Mâlik'ten aldım, dedi. Fakat feraset alınmaz, ancak geliştirilir. Belki de Şafii bununla şunu, kastedmiştir. Bendeki feraseti Mâlik geliştirdi demek istemiştir! Yoksa ondan aldım demek değil. Zira feraset denen hasîet, kuvvetli duygu, göz ve gönül açıklığı, uyanıklık, olaylar ve organların davranışlarının incelemek ve bunlar gibi kabiliyetlerle ruhi halleri sezip bilmeye dayanır. Bu kabiliyetleri bahşeden ise, herşeyi bilen ve haberdar olan Allah'tır. Bu öyle tesadüfle gelmez, terbiye ile elde edilmez, terbiye, olan birşeyi geliştirir, kuvvetlendirir.

İmam Şafii, İmam Mâlik'in ferasetine dair şunu anlatır: «Medine'ye geldiğimde İmam Mâlik ile görüştim. Benim sözlerimi dinledi ve bana bir müddet baktı, onda keskin bir feraset vardı. Sonra bana «Adın ne?» dedi. Ben de: «Muhammed» dedim. Bunun üzerine: «Ya Muhammed dedi, Allah'tan kork, günahattan sakın, senin ileride büyük mevkiin ve namın olacak.»^{85[18]} Talebesinden biri de şöyle der: «Mâlik'in yanılmaz bir feraseti vardı. Keskin feraset, şahısların içine nüfuz eder, onun içinde sanki kabiliyetleri keşfeder. İnsanların irşada kalkışıp onlara birşeyler öğretecek vasıfta olup olmadığını, ruhunun içini anlar. Böylece yarın insanları irşad ederken ona yarayışlı olacak şeyleri, kalplerdeki hastalıkların tedavi edecek yararlı ilaçları verir, işte Mâlik bunu anladı ve Şafii'ye onları verdi.

77- O, Vakar ve Heybet Dolu Bir Alimdir:

^{85[18]} Kadı İyad, Medârik, S. 298

Burada Şu da bilinmeli ki: İmam Mâlik'e Allah'ın bahŐettiĐi bir sıfat var ki, o bütün bu sıfatların baŐıdır, kaynağıdır. O da onun heybet ve vakarı, mehabbetidir. Bütün haberler ve rivayetler onun meşhur mehabetiyle doludur, talebesi bile onun heybetinden çekinirdi. Birisi onun dersine girer, onlara selam verir, talebeden biri ancak yavaŐçacık bir iŐaretle selamı alırdı. Ona saygılarından ve onun mehabetinden ötürü, adama konuŐmaması için işaret ederlerdi. Mâlik, talebesinin bu halini beğenmezdi. Fakat Mâlik'in gözü dolduran bir mehabeti, Őanı vardı. Gelen adam onun keskin bakıŐlarının etkisi altında kalır, diğerlerinin cazibesine o da kapılır, aynı havaya girer, başında kuŐ varmış gibi sessizce onların yanına otururdu. İdareciler de onun mehabetinden çekinirler, onun yanında küçüklük duygusuna kapılırlardı. Halifelerin çocukları bile ondan korkarlardı. Rivayet olunduğuna göre bir defa Eb Cafer Mansur ile beraber oturuyorlardı. Bir ocuk yanlarına girip ırdı, Halife ona bu ocuk kim biliyor musun? dedi. O da hayır deyince: Bu oğlum, senin ihtiyaheybetinden ürküp korkuyor, dedi. Hatta halifeler bile ondan çekinirdi. Rivayet olunur ki, Halife Mehdi bir defa onu çağırdı, meclisinde kalabalık bir cemaat vardı, oturacak yer kalmamıŐtı. Malik gelince, oturanlar çekilip yol açtılar, Mâlik halifenin yanına geldi, halife biraz toplanıp ona yer açtı, o da halifenin yanına oturdu. Gerçekten Medine Őeyhi böyle mehabetliydi. Onun nüfuzu, Medine valisinin nüfuzundan daha çoktu, o sultan değildi, fakat o sultandan daha kuvvetli ve tesirli idi. Meclisi ve onun hakkında Şöyle Őiirler söylenmiŐtir: «O cevap vermezse, tekrar sorulmaz, soranlar baŐlarını eĐmiŐ dinlerler.» «Vakarla edeb ve takva sultanı, Őerefi bir araya gelmiş, o sultan olmadığı halde herkes ona itaata.»^{86[19]}

78- Mehabetin Sırrı, Büyüklüğünün Kaynağı:

Bu heybetin sırrı nedir? Bu nereden kaynaklanıyor? Bir Őahıs akıl ve cisim yönünden ne kadar yüksek sıfatları haiz olursa olsun, onun sahip olduğu mehabeti, kazandığı makam ve mevki, msebbipleri sebebe isnad kabilinden, buna bağlayabilir miyiz? İnsanlardan kendisinde bu akli ve bedeni vasıfların ikisi de kendisinde bulunan var, fakat öyle mehabet elde edememiŐ, onun için bu mehabetin sırrı o ruh kuvvetidir, diyoruz. Bazı insanlara Allah Teala, yle bir ruh kuvveti vermiştir ki, başkalarına tesir ederler, onların ruhlarını etkileyip gönüllerini ekerler, sözleri kalblere girip yerleŐir, onlar konuŐurken sanki ruhlara yazı yazar gibi iz bırakırlar, onlar silinmez. Allah Teala İmam Mâlik'e işte böyle bir ruh meziyeti ve heybet vermiştir.

Bütün hayatı boyunca bu hal gelişti ve arttı, parlayıp meydana ıktı. Geniş ufuklu bir akıldahasas, bol ilim, keskin ve kuvvetli bir hafıza, herşeyi belleyen bir dimağ, herşeye nüfuz eden bir basiret, üstün bir ahlak az konuşan, sözü israf etmeyen bir lisan, işte onun mehabetinin sırrı ve büyüklüğünün kaynağı bunlardı. Gevezelik çok sözlülük kadar vakar bozan, mehabeti gölgeleyen

^{86[19]} İbni Abdülber, Intikâ, S. 45

birşey yoktur. Çünkü çok söz, hataya, boş lafa götürür. Sözdeki her hata ise mehabetin yarısını alıp süpürür. İnsanı ibtizâle düşürür. İmam Mâilk bu gibi şeylerden uzaktır, o, riya, dalkavukluk nedir bilmez. Takva, zühd, nezahet, amelde ihsal, doğru sözlülük, nezaket, iffet, samimiyet ve fazilet, onun hayatı bunlarla doludur. Bu manevi değerlerin yanısıra zahiri görünüşünü de ihmal etmez, evinin eşyasına, giydiğine, kıyafetine dikkat eder. En iyi elbiseyi giyer, temizliğe, uygunluğa önem verir.

Allah Teala ona sağlam bir ten, kuvvetli bir beden, gösterişli bir vücut vermiştir. Menakıb ve Tarih kitapları onu öyle anlatır ki, onlara göre, Allah Teâlânın ona hem ilimce, hem vücutça en mümtaz vasıfları verdiğine inanıyoruz, Allah ondan hiçbir lutfu esirgememiş. Talebesinin bir çoğu onu şöyle tavsif ederler: «Uzun boylu, İri yapılı idi. Saçı, sakalı aktı. Rengi beyazdı; gözleri iri, şekli güzeldi, dik burunluydu. Sakalı gür ve büyük olup göğsüne erişirdi. Bıyıklarının kenarını alırdı, traş ettirmezdi, fazla kestirmez, onları traş ettirmeyi kusur sayardı. Bıyıkların iki ucunu bırakır ve buna Hz. Ömer'in yaptığını delil getirirdi, o önemli bir şey olunca bıyıklarının ucu ile oynarmış.»^{87[20]}

Talebesi Mus'ab Zübeyri der ki: «Mâlik yüzce insanlar n en güzeli idi. Gözleri, yüzü. düzgündü. Rengi çok beyaz . Uzun boylu, iri vücutluydu.»^{88[21]}

Vücut yapısı, aklı, vasıflan, ahlâk ve meziyetleri böyle olunca, şüphesiz ki onu gören ve tanıyan herkesin içinde ona karşı bir saygı uyanır, onun mehabeti etkisini gösterirdi. Bu da onun gelişen mevhibe-leri sayesinde kazandığı ruh kuvveti, manevi nüfuzu ile oluşurdu.

79- Halife ve Valiler Nezdindeki Mehabeti ve İtibarı:

İmam Mâlik Öyle bir mehabet sahibiydi ki, onun yanında krallar n, halifelerin heybeti hiç kalırdı. Elinde kuvveti, şiddeti olmadığı halde, silahları ve saltanat vasıtaları olan sultan ve halifelerden çok, ondan korkarlardı. Saldıran Hind Endülüs! diyor: «Abdurrahman b. Muaviye'den , korktuğum kadar kimseden korkmazdım. Bir defa İmam Mâlik'in yanına girdim, onu çok heybetli buldum, Abdurrahman Dahilin heybeti onun yanında hiç kaldı.»

O son derece heybetli olduğundan talebesi ona bir şey sormaktan çekinirlerdi. İbni Vehb şöyle diyor: «Medine'ye gelmiştim, insanlardan bazıları benden İmam mâlik'e hunsâ hakkında sormam istediler, sormak üzere toplandılar, ben soracaktım, fakat sormaya korktum. Mecliste olanların hepsi de korktu, soramadılar» Şafii şöyle demiştir: «Mâlik'ten korkup çekindiğim kadar kimseden asla korkmuş değilim.»

Ondan en çok çekinenlerden biri Medine Valisi idi. Hatta onun önünde kendisini küçük hissederdi. Şafii'nin Mekke Valisinden getirdiği tavsiye mektubu elinde olduğu halde İmam Mâlik'le buluşması hikayesini beraber dinleyelim. Onda

^{87[20]} İbni Ferhun Dibac. S. 18

^{88[21]} İbni Ferhun Dibac,

Mâlik'in feraseti, valiler nezdindeki mehabeti görülmektedir. Şafii şöyle anlatıyor:

«Mekke Valisinin yanına girdim. Medine Valisini ve Mâlik İbni Enes'e yazdığı mektuplar» aldım. Medine-i Münevvere'ye geldim, valiye mektubu verdim. Mektubu okuyunca: «Ey genç» dedi, «Benim buradan, Medine'den kalkıp Mekke'nin içine kadar yalnız ayak yürümem, bana Mâlik İbni Enes'in evine gitmemden daha kolaydır, onun kapısında durmak kolay değil.» Bunun üzerine «Allah Ernâre ömürler versin, bana kalırsa, vali ona adamı göndersin, o gelsin,» dedim. «-Heyhat! dedi, nerede, bu olamaz. Ben ve maiyetim, Medine'nin tozunu çiğneyerek ona gittiğimizde, isteklerimizden bazısını elde edebilsen, bu da yeter,» dedi. İkinci vakti sözleştik, yola düştük. Vallah dediği gibi çıktı. Medine'nin tozunu, toprağını çiğnedik. İçimizden biri ilerledi, kapıyı çaldı. Kara bir cariye çıktı. Emîr ona: «Benim kapıda olduğumu efendine söyle,» dedi. O içeri girdi, biraz gecikti, sonra çıktı ve «Efendim selam ediyor ve soruyor: Eğer bir mes'ele soracaksa, onu bir kağıda yazsın, cevabı alsın, yok eğer ders için geldiyse, ders gününü biliyor, dönsün.» Vali bunun üzerine: «— Efendine söyle, ben ona Mekke Valisinden bir mektup getirdim mühim bir iş var,» dedi. Hizmetçi cariye içeri girip çıktı, elinde bir iskemle vardı. Onu koydu, arkasından Mâlik çıktı, vakarlı ve mehabetli bir zat, uzun boylu, bir şeyh. Başında sarı sarılı, vali mektubu sundu:

« Bu adamın işi, hali şu, okumak istiyor.. » sözlerine gelince mektubu elinden attı ve «Sübhanallah» dedi.«Hz. Peygamberin hadisleri artık böyle aracıyla alınır oldu.» Baktım vali konuşmaktan çekiniyor, ben öne atıldım ve dedim ki: «Allah iyilik versin, ben Abdulmuttalib ailesinden bir kişiyim. Benim halim ve hayat hikayem şöyle..» Bunları duyunca bir müddet bana baktı. Mâlik'in kuvvetli bir feraseti vardı. Bana:

«— Adın ne?» diye sordu. Ben de: «Muhammed» dedim. Bana:

-Ey Muhammed, Allah'tan kork, günahından saklan, senin büyük mevkiin ve namın olacak, dedi.»^{89[22]}

80- Mâlikî Fıkıhın Nitelikleri:

İmam Mâlik'in meziyetleri ve yüce nitelikleri işte böyledir. Bu yüksek sıfatlar, ve hasletler, mevhibeler hepsi onda toplandı ve nesillerce namın olan, insanlara bunca bol ilim miras bırakan bu biricik şahsiyeti oluşturdu. Onun fıkıhi öyle uysal yumuşak ki, sünnet yolundan, Kur'an-ı Kerim caddesinden ayrılmaz, onların gölgesi altında yürür. Sahabe ve Tabiinden miras kalan fetvaların gidasıyla onları besleyerek insanlara öyle kaideler çıkarırdı ki, bunlar halkın maslahatlarıyla uyuşur, onların haline uygun düşer, hayattaki olaylara yabancı kalmaz toplumun elinden tutup onu örnek bir hayata kavuşturur dinini tehzib eder, onu güzel ahlaka, zühd ve takva, iffet ve kemal sahibi yapar, insanları öğünleştirir.

^{89[22]} Bak, Yakut Hemevi, Muacemül-Udebâ, Raz, Menâk b-1 Şafii

O,zaman›nda ona bu meziyet ve s›fatlar› kazand racak iyi ‹stadlar buldu.Onlar İslamda g¸zel bir yol a¸mada başarılı olmuş kimselerdi,gayeye doğru muvaffakiyetle y¸r¸d¸ler.şimdi onları tanıyalım.

<u>İMAM MALİKİN ÜSTADLARI</u>	1
<u>81- Medine'nin Filim Yatağı Olduğu:</u>	1
<u>82- Uleman n Medine'de Çok Olmas›n n Sebepleri:</u>	2
<u>83- Herkesten İlim Almayı Üstad Seçmesi:</u>	2
<u>84- Cafer Sadık'tan Ders Aldığı:</u>	3
<u>85- Ashabın ve Tâbi'inin İlmını Aldı:</u>	4
<u>86- Hadis ve F›kh Üstadlar :</u>	4
<u>87- Abdurrahman İbni Hürmüz ve Mâlik Üzerinde Tesiri:</u>	5
<u>88- Nâfı1, İbni Ömer'in Azadlası:</u>	7
<u>89- Muhammed İbni Şahab Zührî:</u>	7
<u>90- Ebû Zinâd Abdullah İbni Zekvân:</u>	8
<u>91- Yahya b. Said Ensari:</u>	9
<u>92- Rabiâtür-Rey</u>	9
<u>93- Rabia Rey F›kh›n› Ebû Hanife'den mi Ald :</u>	10
<u>94- Rabîa'n›n Dersini B›rak p Zühri'ye Dönmesi:</u>	11
<u>95- İmam Mâlik olgunlaşınca Rabia'ya İtiraza Başladı:</u>	13
<u>96- O Hem Rivâye, Hem Dirâye İlimlerini Bilirdi:</u>	13
<u>97-Bu Üstadların Yetiştirdiği Malik:</u>	14

İMAM MALİKİN ÜSTADLARI

81- Medine'nin Filim Yatağı Olduğu:

Mevsuk hadis alimleri, Hz. Peygamberden şu hadisi naklederler: «Öyle zaman gelecek ki, insanlar ilim tahsili yolunda develeri yoracaklar, fakat Medine aliminden daha iyi bilen bir alim, diğer, rivayette de Medine aliminden daha iyi bir fakih bulamayacaklar.>>^{90[1]}

Bu bir sahih hadis olup Mâlikiler bunu İmam Mâik'in (Allah ondan razı olsun) üstünlüğüne delil gösterirler. Onlara göre bu hadis-i şerif, onun ilim ve fazlına, onun mezhebinin diğerlerine tercihinine şahiddir, maksad onun diğerlerinden daha itibarlı olduğunu belirtmektedir.

Bizse bu hadisi bundan başka birşey için Medine halkının üstün olduğunu, ora aaimlerinin derin bilgilerini beyan için getiriyoruz. Medine, ulemasının çokluğu ile tanınmıştır, fukahası âsar ilmini bilmekte mümtazdır, Hz. Peygamber Aieyhisselam n hadislerini, sünnetini onlardan daha iyi bilen bir alim yoktur.

^{90[1]} Bak, fntikâ, Medârik, Tezyinül-Memâlik, Zevavî, Menak b-ı Mâlik, Dübac, Muvatta şerhi Mu-kaddemesi.

Sahabe devrinde Medine alimlerinden daha çok bilgili kimse bulunmadı, bu Tabiin, tebai tabiin devrinde de böyle oldu, ictihad devrine kadar böyle geldi. Biz hadis-i şerifi bu maksadla zikrettik, yoksa Mâlikîlerin yaptığı gibi, bunu Mâlikî'nin şahsiyetinin, onun mezhebinin faziletine bir delil saydığımız için değil. Şunu da söyleyelim ki, hadis başka yer alimlerinin ilminin onlardan ziyade olmadığını gösterir, noksan olduğunu değil.

82- Ulemanın Medine'de Çok Olmasının Sebepleri:

Bu Hadis Şerifi sahabe, Tabiin ve onlardan sonra gelenler çağında Medine-i Münevvere'nin faziletini beyan için zikrettik. Bunu kimse inkar edemez. İmam Mâlikî'nin Medine halkının amelini delil olarak almasını beyan ederken, bu hususu daha biraz açıklayacağız. Burada sadece Mâlik zamanında ve ondan önce Medine'de ulemanın çokluğuna işaret etmek istiyoruz. Medine-i Münevvere, Hulefayı Râşidin devrinde sahabe yuvasıydı. Özellikle İslam hizmeti olanlar, Sâbikûn Olan evvelûn oradaydı. Hz. Ömer (Allah ondan raz olsun) onları Medine civarında ayrılmaya bırakmıyordu. Onların İslam dinine ihlasla bağlantıları vardı, onlarda İslam ilimleri çoktu, boldu. Savaşlarda onların öldürülmesinden endişe ediyordu. Onlar Peygamberin sancağını taşıyanlar, onun ilmine varis olanlardı. Onları Medine'de ve civarında bıraktı, devlet işlerine dair onlarla istişare yapıyordu. Bunu en iyi siyaset görüyordu. Ayrıca halk arasında onun siyasetini tenkid etmelerinden de kuşku duyardı. Kendilerini diğer insanların üstünde seçkin bir taife saymaktan veya halkın onlar yüksek mertebeye çıkarmalarından, buna kapılmalarından endişe ederdi. Bütün bu sebeplerden dolayı onları Medine'de alıkoydu. Diğer yandan onların görüşlerini alıyor, onların meşveretlerinden faydalıyor, sorumluluğu paylaşınlar diye idareye katılmaları istiyordu. Çünkü onlar irşad ve sorumluluğu paylaşmada en hayırlı olanlardı. Bu sayede onların ilimleri Medine'de kaldı, Medine-i Münevvere ilim kaynağı oldu, ancak bazıları büyük İslam merkezlerine dağıldılar, onların orada talebeleri ve tabii'leri oldu. Emeviler çağı gelince, Medine'nin gayri-yerlerde fitneler çoğaldığından, alimler yine Medine'ye can atmağa başladılar. Çünkü orası vahyin indiği kutsal bir yer, Resulü Ekrem'in mübarek na'sı orada, Sâbikûnun ve Sahabilerin eserleri orada, onun için tâbilerin çoğu Mekke-i Mukerreme ve Medine-i Münevvere'de idiler, ancak az Irak ve Şam'da idi, Mısır'da ve İslam diyarının başka yerlerinde daha azdılar. Emeviler devrinin sonu yaklaşınca, Emevi hanedanında huzursuzluk ve sıkıntılar baş gösterdi, fitneler başladı, o zaman alimler bu fitnelerden kaçarak Hicaz'a can atmaya koyuldular. Nası ki, Irak fakihinin üstadı Ebû Hanife'nin, canını kurtarmak için, Beytulah'a mücavir olarak Mekke'ye kaçtığını görüyoruz. Emevilerin Hükümeti düşünceye kadar orada kaldı, Abbasiler duruma hakim olup işler düzeldikten sonra Küfe'ye döndü.

83- Herkesten İlim Almayıp Üstad Seçmesi:

İmam Malik Emevi Devleti'nin son devrinde yaşadı. O zaman Medine de alimler çoktu, daha körpe bir çocukken Medine alimlerinin ilim çeşmelerinden su içmeye başladı. İlimde biraz ilerleyince, ilim ve hadis öğreneceği kimseleri seçip ayırma yolunu tuttu. İlim susuzluğunu kandırarak pek çok alimler vardı. Kız kardeşinin oğlu Mutarrif ondan şunu nakleder: «Bu ilim dindir, dininizi kimden aldığınıza bakın, dikkat edin. Ben, bu direklerin, dinde (yani Mescid-i Nebevîde) falan dedi, Resulullah buyurdu diyen yetmiş kadar kimseye yetiştim, hepsinden almadım, halbuki onlardan birine; Beytülmal emanet olursa, emin olurdu. Fakat onlar bu ilmin ehli değildiler. Zuhrî buraya gelince onun kapısına üşüştük.»^{91[2]}

İmam Mâlik, ulema bol olduğundan, bu tenkidi yapıyor, baktı ki alimler çok, beğendiğinden alıyor, 70 alimden hadis dinlemeyi reddediyor, halbuki onlar emanet sahibi, faziletli ve muttaki kimseler...

84- Cafer Sadık'tan Ders Aldığı:

Mâlik, işte bu ilim çevresinde küçük bir hafız olarak dikkatle hoca seçerek ilim tahsiline koyuldu. Medine o zaman ilim ve hadis yatağı. O, 100 kadar yüksek alimden ders aldı.^{92[3]} Ondan biraz, bundan biraz toplamaya başladı. Emin, takva sahibi oldukça kimden aldığına önem vermezdi. Hatta Cafer Sadık b. Muhammed Bâkir'dan ders aldığı rivayet olunur. Halbuki onunla meşrebleri ayırıyordu, onun Hz. Ali'den yana olduğunu biliyordu, yollar farklıydı. Fakat bu husus, Cafer Sadık'tan okumasına engel olmadı, onu, bir talebenin hocasına nasıl hürmetle anarsa, ondan daha güzel bir tarzda şöyle zikreder:

«Cafer Sadık b. Muhammed Bâkir'a gelirdim. Çok latifeci idi, daima güler yüzlüydü. Yanında Hz. peygamber Aleyhisseiam zikrolu-nunca sararmı solardı, rengi atardı. Ona bir müddet devam ettim. Onu daima üç hal üzere bulurdum: Ya namaz kılardı, ya oruçlu, yahutta Kur'an okurken.. Onu Hz. Peygamberden (Ona salat ve selam olsun) abdest-siz hadis rivayet ederken asla görmüş değilim. Kendisini ilgilendirmeyen birşey konuşmazdı. Allah'tan korkan, abid, zahid, alimlerden idi. Ona ne zaman gelsem, hemen altına minderi çıkarır, benim altına koyardı, bunu hiç ihmal etmezdi.. Mâlik onun ve diğer üstadlarının faziletlerini uzun boylu saymaktadırlar.»^{93[4]}

İmam Mâlik, zamanındaki her türlü ilimle ilgilenirdi. Fakat insanlar arasına ancak Hz. Peygamberin ilmiyle yani hadislerle, Sahabe ve Tâbi'nin ilimlerini neşretti. Bütün ilimleri okuduğundan muhtelif fırkaları tanırdı. Fakat bunları

^{91[2]} Süyuti, Tezyinül-Memâlik.

^{92[3]} Zevâi, Menâk b, S. 6

^{93[4]} Kad , Medârik, S. 210

insanlara anlatmadı, açıklamadı, o hadis ilmiyle fetvalarla alakalı olanlar okutup anlattı, insanlara dini hükümleri öğreten şeyleri bildirdi.

. Onun için en çok önem verip dikkat ettiği şey Hz. Peygamberi hadisleri ile Ashab-ı Kiram'ın fetvalar ittifak veya ihtilaf üzere oldukları şeyleri bilmektir. Şöyle derdi; «İhtilaflı meseleleri bilmeyene fetva vermek caiz olmaz.» Ona; «Ya ehli rey'in ihtilafı nasıldır.» dediler. Hayır, dedi. Ashabın ihtilafıyla nasılsın ve mensuhu bilmek gerek.»^{94[5]}

85- Ashabın ve Tâbi'inin İlmını Aldı:

İmam Mâlik araştırma ve incelemelerinde özellikle Hz. Ömer'in (Allah ondan razı olsun) fetvalarına çok önem verirdi, onun çağı, İslam devletinin parladığı bir devirdi. Bir çok önemli yerler onun devrinde alındı. Yeni hükümler çıkarmak hususunda İslam düşüncesi gelişti. Onun için Hz. Ömer'in fetvalarını öğrenmeye, tanımaya önem verdiği gibi, başta Zeyd b. Sabit olmak üzere ondan sonra gelenlerin, özellikle Abdullah İbni Ömer'in fetvalarını araştırırdı. Bazı hadis alimleri şöyle demiştir: «Hz. Ömer'den sonra insanların baş alimi Zeyd b. Sabit idi, ondan sonra Abdullah İbni Ömer gelir. Zeyd b. Sâbit'den 21 kişi ilim almıştır. Sonra bunların ilmi üç kişiye geçti: İbni Şahab Zührî, Bükeyr b. Abdullah ve Ebû Zennad. Sonra da bunların tümünün ilmi Mâlik İbni Enes'e geçti.»^{95[6]}

Bunlar gösteriyor ki, İmam Mâlik, sahâbeden bu üç zatın (Hz. Ömer, Zeyd b. Sabit, Ömer oğlu Abdullah) fetvalarına önem verir, dikkat ederdi. O Hz. Peygamber Aleyhisselamin ashâbından bu seçkin fakihlerin ilminin kendisine nasıl geldiğini anlatır ve bunun Tâbi'inin içinden yedi fakih denen zatlar vasıtasıyla kendisine geldiğini söyler.^{96[7]} Ancak Fıkıh tarihinde yedi fakih namıyla meşhur olan bunlardan birini değiştirdi, onun yerine başka bir ad yani Nâfi'i kabûl etti. Tâbi'inin bu fakihlerinden doğrudan ilim alan kendi üstadlarını anlatır. O Hz. Peygamber Aleyhisseâm'ın hadislerini bu zatlardan almıştır. Halife Mehdi'ye yazdığı mektubunda bu konuda şöyle demektedir:

«İbni Şahab Zührî'yi şöyle derken işittim: «Biz bu ilmi, Ravza-i Mutahhara'da şu zatlardan aldık; Sa'id b. Müseyyeb, Ebû Seleme, Urve, Kasım, Salim, Harice, Süleyman, bir de Nâfi'» Mâlik sonra şöyle diyor: «Sonra onlardan İbni Hürmüz, Ebû Zennâd, Rabi'a Ensari ve ilim denizi olan İbni Şahab Zühri nakil ettiler.»^{97[8]}

86- Hadis ve Fıkıh Üstadları :

Bu sonrakiler, İmam Mâlik'in (Allah ondan razı olsun) en ileri gelen üstadlarıdır. O, bunları, özellikle onlarla ilmi bağlantısı ve onların fetvalarına

^{94[5]} Zevâî, Menâkıb, 41

^{95[6]} Kad , Medârik, Dibac, 15

^{96[7]} Fıkıh tarihinde Tabi'inden yedi fakih denen zatlar şunlardır. Sa'id b. Müseyyeb, Un'e b. Zübeyir, Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Süleyman b. Yesar, Abdullah b. Abdullah. Ashabın içinde de yedi fakih denen zatlar şunlardır. Hz, Ömer, Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, Hz. Aişe, Abdullah ibni Ömer, Abdullah ibni Mes'ud Abdullah ibni Amr

^{97[8]} Medârik, 178

çok güveni olduğu için ayrıca zikretmiştir. O, daima onlarla görüşür, onlardan ders alır, hadis, rivayet ederdi, onlar sayesinde ilim sahibi olup yetişti. İmam Mâlik'in hayatının akışını izleyenler bunu açıkça görürler, yukarıda naklettiğimiz gibi, o İbni Hürmüz'ün dersine yedi veya sekiz yıl devam etti. Anası onu İbni Rabia'nın ders halkasına oturup dinlemeye teşvik ederdi. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın azadlı kölesi Nâfi'in peşi sıra gezer, onu hiç bırakmazdı. İbni Şahab Zührî'yi ise şu parlak sözleri öğmektedir. «Zühri ilim denizidir.»

Sözün kısası, İmam Mâlik başlıca şu beş kişiye çok bağlıdır. Onlar da: İbni Hürmüz, Ebû Zennad, Yahya b. Sa'id Ensari, Rabia ve İbni Şahab Zühri. Ders aldığı altıncı bir isim olarak onlara Abdullah İbni Ömer'in azadlısı Nâfi'i de katmalıyız.

Görüldüğü üzere o, bunların hepsini hadis-i şerifleri ve Tâbi'nin eserlerini en iyi bilen kimseler olarak nitelemektedir. Onlar Tâbi'nin ilminin nakilleri olarak tanınmaktadır. Tâbi'in de, Ashab'ın Kiram'ın, özellikle Hz. Ömer Faruk, Zeyd b. Sabit ve Abdullah İbni Ömer'in (Allah cümlesinden razı olsun) ilmini nakil etmişlerdir.

İmam Mâlik'in hocasının hepsi de âsâr ilmini bilmekle beraber birbirlerinden farklıdırlar, bir kısmı hadis ve âsâr ilmini daha iyi bilirler. -Nâfi, Ebu Zenad, İbni Şahab Zühri bunlardandır. Bir bölümü ise fıkıhta daha üstündür. Rabiâtül-Rey, Yahya b. Sa'id, bunlardan sayılırlar. İbni Hürmüz'e gelince, onun adı çok geçmiyor, ancak Mâlik'in rivayetlerinde geçiyor. Öyle anlaşılıyor ki, onun Mâlik üzerinde etkisi çok olmuş. Ondan umumi İslam kültürü almış. Fakat o kendisi, tavazuundan olacak, İmam Mâlik'i, senesinde adını zikretmekten nehyederdi. İsmi zikredilmeden kendisinden nakil yapmalarına razı idi. Çünkü bir hata olursa, yalanla ithamdan korkardı.

Bu beyanlara göre İmam Mâlik'in hocaların ikiye bölmek mümkündür. Birincisi fıkıh ve rey aldığı üstadları, diğeri de hadis ve eser aldıkları İbni Hürmüz^{98[9]} rivayet yanında ona umumi kültür vermiştir. Medine'de hadis ve eser ilmi yanında fıkıh ve rey ilminin de bulunmasında hayret edecek bir cihet yoktur. Bu yaygın ve malum bir şeydir. İslam fıkıhı tarihini, Hadis Ricali tarihi bunların haberleriyle doludur. Leys b. Sa'd'ın İmam Mâlik'e yazdığı mektubunda, Malik zamanında Medine'de bulunan rey yanlısı alimlerden bir kısmının adı geçmektedir, onlara işaret vardır. Orada şöyle denilmektedir. «Tanıdığım ve dersine hazır bulunduğum bazı kimselerle Rabia arasında ihtilaf vardı. Onun hakkında senin sözünü de duydum. Medine halkından rey sahibi Yahya b. Sa'id, Ubey Abdullah b. Ömer, Kesir b. Ferkad ve senden yaşlı başkalarının sözünü işittim.»^{99[10]}

Bu da gösteriyor ki, rey fıkıhı Medine'de mevcuttu, onunla meşgul olanlar, tanınıp namı duyulanlar vardı, okumak için talebeler geliyordu. Şimdi artık

^{98[9]} İmam Mâlik Muvâtta'ında ondan rivayet yapar. Adı Abdurrahman b. Hürmüz'dür. Lakabı A'ree, künyesi Ebû Oavud olup Hâşimîlerin azadlısıdır. Hadisti olup Ebû Hureyre ve Ebû Sa'id Hudrîden, Muaviyeden rivayet eder. Zühri, Ebû Zübeyr ve bir çoklar ondan rivayet yapmış, 117 yılında öldü.

^{99[10]} Leys'in Mâtik'e Risalesi. Tamam ilerde verilecektir.

İmam Mâlik'in hocalarını birer tanıyalım ve onlar-, dan neler aldığını öğrenelim:

87- Abdurrahman İbni Hürmüz ve Mâlik Üzerinde Tesiri:

İmam Mâlik'in hocası İbni Hürmüz, hadis alimi olup Mâlik ondan 7 veya 8 yıl ders aldı, Mâlik ondan ders alırken, başka bir hocaya gitmedi, sonraları ise hem ondan, hem başkalarından okumaya başladı . Hatta kesik aralıklarla ondan ders alması, ilmi münasebeti 17 yıl sürdü. Bazı alimler, onunla 30 yıl kadar ilmi münasebetinin devam ettiğini söylerler. Çünkü bazı kişiler, 30 yıl kadar bir adamdan okuyup öğrenir, sözünü bunu yani İbni Hürmüz'le kendisini kastedtiğini sanmaktadırlar. Bunun yanlış olduğunu yukarıda açıkladık. Kendisini hadis-lerin senedinde zikretmemesi için İbni Hürmüz'ün ona yemin bile ettirdiği söylenir.^{100[11]} İmam Mâlik, ilmi hayatının başlarında, İbni Hürmüz'den ders aldı: Bu konuda şöyle demektedir: «İbni Hürmüz'e sabahleyin erkenden gelirdim. Gece karanlığı basıncaya kadar onun evinden çıkmazdım.»^{101[12]}

İbni Zühri'nin onun üzerinde etkisi çoktur, birçok şeylerde onun izinde yürümüştür. Sorulan bir meseleye cevap bulamayınca (lâedri -bümem) sözü ona, ondan miras kalmıştır. Herhangi bir meseleyi gereği gibi aydınlatacak söz bulamazsa, (iyi bilemiyorum) demesi de ondan kalmadır.

İbni Hürmüz'ün etkisinde kalmakla beraber, yeri gelince onu da mahir bir kuyumcu ve sarraf gibi tenkid ederdi. Bunu da ona İbni Hürmüz öğretmiştir. Eğer söylediği yanlış olursa, doğruya uyarması için bunu yapardı ve o da bunu beğenirdi, iyi karşılardı. Doğruya doğru, eğriye eğri demeyi öğretirdi. İbni Hürmüz onu ve arkadaşları Abdülaziz b. Ebû Selemeyle seçipen çok ilmi konuşmaları onlarla yapardı. Hatta kendisine bir defa: «Biz soruyoruz, bize cevap vermiyorsun, Mâlik ve Abdülaziz soruyorlar, onlara cevap veriyorsun.» dediler. Şöyle karşılık verdi: «Benim vücudum artık zayıfladı, aklıma da böyle za'f gelmiş olmasından emin değilim, siz birşey sorup da cevap verdimi hemen onu olduğu gibi kabul ediyorsunuz, Mâlik ve Abdülaziz ise, onu düşünüyorlar, eğer doğru bulurlarsa kabul ediyorlar, doğru bulmazlarsa almayıp bırakıyorlar.»^{102[13]}

Bu sözler iki şeyi göstermektedir:

1- İbni Hürmüz, Mâlik ve Abdülaziz ile ilmî meseleler üzerinde konuşuyorlardı. Yaşlı ilerlediğinden vücudu zayıflamıştı, bu yüzden aklının da zayıflamış olmasından endişe ediyordu.

2- Onun dersinde anlattıkları incelemeye ve araştırmaya tabi tutulabilir ve onları her talebe de hazmedemez. Onlar ancak akl kuvvetli, islami bilgisi gelişmiş olanlar kavrar. Öyle anlaşılıyor ki, İbni Hürmüz talebesini şaşkırtmamak için,

^{100[11]} Kad , Medârik, S. 116.

^{101[12]} Ayn Kaynak, S. 117.

^{102[13]} Kad , Medârik, S. 141

onlar n seviyesine göre ders veriyor- . dü. Mâlik'in hayat›n› anlat rken gördük ki, ona insanlar arasında ihtilafli olan şeyleri, sapık cereyanlara yaptığı redleri, cevapları anlatıyordu. Onun için Mâlik, İbni Hürmüz'den her öğrendiğini insanlar arasında yaymıyor, herkese öğretmiyordu. Çünkü her akii, ehli hevaya, sap›k cereyanlara verilen cevap , yapılan reddi kavrayamaz. İyi anlaşılama-y nca da şaşırır, sapıtabilir. İbni Hürmüz'ün ne kadar etkisinde kaldığını, onun hayatının ilk yıllarında ilim tahsilini anlatırken belirtmiştik.(Bak: 19 ve 20 maddelerdeki bahisler.)

88- Nâfi1, İbni Ömer'in Azadlası:

Mâlik'in hocası Sayılan Nâfi; Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın azadlı kölesidir. Asit Deylemli olup esir düşmüştür. Fıkıh bilgisi öğrendi. Nafi' efendisi Abdullah'tan , Ebû Hüreyre'den, Ebû Said Hudari'den ve Hz. Aişe'den hadis-i şerif rivayet eder. Tâbi'inin içinde İbni Ömer'in fetvalar›n en iyi bilenlerdendir. Hadis rivayetinde çok dikkatli davranır. İmam Mâlik, Abdullah İbni Ömer'in fikhını, onun fetvalarını, kendisine sorulan meselelere verdiği cevapları ondan öğrendi. Hadis rivayetinde Alt›n Sened say lan senedin orta halkasını teşkil eder ki, onda Mâlik Nâ-fi'den, Nâfi'de İbni Ömer'den rivayet eder. Ebû Dâvud bunu en sağlam senet saymaktadır. Nâfi' Hicri 117 veya 120 y›l nda vefat etti.

İmam Mâlik'in ilim tahsilinin ilk yıllarını anlatırken onun Nafi'nin peşinde nasıl koştuğunu gördük. Öğle vakti Nafi'in evine gelirdi, yakıcı sıcak onu bundan alıkoymazdı, onun evinden çıkmasını beklerdi. Sonra . ,ona Abdullah İbni Ömer'in fetvalarını sorup öğrendi. Onun sertliğine, azarlamasına katlanırdı. Nâfi1 ihtiyarla ›nca ömrünün son yıllarında gözleri görmez olmuştu, bu da onun hiddetini hepten artırmıştı. Malik, ona bu ihtiyarlık gününde yetişmişti, ilim yolunda herşeye katlanırdı.. Ondan İbni Ömer'in ilmini, ondan ve başkalarından rivayet ettiği hadisleri öğrendi.

89- Muhammed İbni Şahab Zührî:

İmam Mâlik'in üstadlarından biri de Muhammed b, Müslim b. Ubeydullah b. Şahab Zührî'dir. O, Kureyş'in Zühre oğulları kabilesinden olup bunlar Hz. Peygamberin ana taraf ›ndan atalar›d r. Zama-1 nında hadis ilminin başı ve imamı sayılır. Mısır fakihisi Leys b. Sa'd onun hakkında şöyle der: «Ondan daha bilgili kimse görmedim.» O, Tâbi'nden sayılır. Bazı Sahabilere de yetişmiş ise de, en çok Tabiilerden almıştır. Tabi'lerle aynı çağda yaşadı. Tabi'inden olan Amrb. Dinar şöyle demektedir: «Zührî'de ne var sanki, ben İbni Ömer ve İbni Abbasi gördüm, o ise onlarla buluşmadı.» Zührî Mekke'ye geldi, Amr; beni ona götürün dedi, ömrünün sonuna doğru götürüm olmuştu. Ona götürdüler, arkadaşlarının yanına ancak gece dönebildi. Onu naşı! buldun, dediler. «Vallah bu Kureyşli gibisini, onun benzerini hiç görmüş değilim,» cevab›n verdi.

Emevi Halifeleri nezdinde Zühri'nin büyük mevkii vard , çok itibarlıyd . Yezid b. Abdülmelik onu kadı tayin etti. Adil halife Ömer b. Abdülaziz onu layık yla takdir ederdi. Etrafa şöyle yazmıştı: «İbni Şahab Zühri'ye sarılın, ondan öğrenin, zira sünneti, geçmişte olanları ondan daha iyi bilen başka birini bulamazsınız. İmam Mâlik halife Ömer b. Abdülaziz'in emriyle Resulullah'ın hadislerini ilk toplay p yazan, tedvin eden o olduğunu söylemektedir.

O hadis alimi olduğu kadar, esere uyan birfakihtir. Malik'ten naklettiğimiz gibi, Tâbi'nin yedi fıkıh alimi olan zatları fıkıh n bilir, onu tavsif ederken onun bir ilim denizi olduğunu söyler. İnsanlar içinde onun bir benzeri eşi yoktur, der. İbni Kayyim Cevzi'nin, «İ'lâmül-Muvakkîn»de kaydettiğine göre: Muhammed b. Nuh onun fetvalarını üç büyük kaim cild halinde toplamıştır ki, bunlar fıkıh babları üzere tertib olunmuştur. Hicri 125 yılında öldü.

İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun) İbni Şahab Zühri'den hadis, ilmi aldı. Ondandır rivayet edenlerin en alimidir. Muvattâide, İbni Şahab Zührî yoluyla rivayet olunan bir çok hadis-i şerif vardır. Yukarıda geçtiği üzere, üstadı Rabiâtül-Rey ile ilk defa onunla beraber görüşmüşlerdi. O, onun hıfz, belleme derecesini denemiş, üstadı Rabia onunla iftihar etmişti. Ondandır sora ders almaya devam etmiş, onu تنها bulmak için istirahat günleri bile gidermiş. Çünkü insanlar onun dersini dinlemek için kalabalık toplanırmış. Mâlik تنها dinlemek isterdi. Çünkü emin, muttaki olan Mâlik rivayet ettiğini, sağlam doğru nakletmek isterdi. Zühri onun hıfzına hayrandı. Ona ilim hazinesi adını vermişti. Onunla sık görüşmesini, buluşmasını, hayatını anlatırken naklettik. (Bak : Madde 22)

90- Ebû Zinâd Abdullah İbni Zekvân:

İmam Mâlik'in son üstadı sayılan Ebu Zinad Abdullah İbni Zekvân Mevaliden, yani Arap sayılmayanlardan olup aslı Hemadan'lıdır. Künyesi Ebû Abdurrahman idi, sonradan Ebu Zinad denildi. Dini mevkii yüksek olan bir zatt . Adil Halife Ömer İbni Abdülaziz, haraç toplamak için onu Irak'a memur tayin etti, bu işi Abdülhamid b. Abdurrahman b. Zeyd b. Hattabla beraber yaptı . Ebu Zinad 66 yaşındayken 130 yılı Ramazan ayında banyoda ansızın öldü. 131 yılında öldü diyenler var.^{103[14]}

O Tâbi'nin yedi fakihinden rivayet yapanlardan biridir. Onlardan ilim öğrenmişti. Mâlik onda okumuştur yalnız İbni Şahab Zühri ile İbni Hürmüz'ü zikrettiği kadar onu çok anmamaktadır. Bu ikisinin, onun fikri ve görüşü üzerinde tesiri çok açıktır.

O rey ile meşhur olanlardan değildir. Öyle anlaşılıyor ki, onun şöhreti rivayetlerdir, fıkıhı da rivayet ve eser fıkıhdır, Dirâye ve Rey fıkıhı değil. Onun için diyebiliriz ki, Mâlik ondan yalnız hadis, bir de Ashab ve Tâbi'inden naklolunan eser fıkıhını öğrenmiştir.

Ebu Zinad'ın Abdurrahman adında bir oğlu vardı, o takriben Mâlik'in yaşındadır. Hicri 174 yılında öldü. Yedi fukahanın görüşlerini bir kitapta topladı ve ona

^{103[14]} İbni Kuteybe, Maarif.

(yedi fukahânın reyleri kitabı) adını verdi. Bilmiyoruz, Mâlik bu kitabı gördü mü, yoksa ondan müstağni miydi. Çünkü o bu fukahânın talebeleriyle buluştu, bu kitabı yazanın babasıyla da buluşup ondan ders aldı, böylece ondan onların ilmini de almış oldu.

91- Yahya b. Said Ensari:

Mâlik'in buraya kadar saydığımız üstadları, hadis ve eser alimidirler, şimdi de rey ile meşhur olan iki üstadını tanıyalım, hatta Mâlik olgunlaştıktan sonra Tâbi'inden naklolunan bazı eserlere muhalefet ediyor diye ona karşı çıkmıştır. O ikiden biri Yahya b. Said Ensari'dir. Medineli olup Ensari oğullarındandır. Nesebi Neccar oğullarına kadar çıkar. Medine kadısı idi, yedi fukahadan ilim aldı. Özellikle Said ibni Müseyyeb ve Kasım b. Muhammed'den okudu. Tehzibin kaydına göre Zühri, Evzal, Mâlik, Süfyan b. Uyeyne, Süfyan Sevri ve başkaları ondan Hım aldılar, ders okudular.^{104[15]}

Ahmed b. Hanbel onun için şöyle demiştir: «Yahya b. Said, insan-; lar içinde en dikkatli ve mevsuk bir kimsedir.» Hicri 132 yılında öldü. O, fakihda bir hüccet olmakla beraber, Medine onun 300 kadar hadisini nakletmiştir.^{105[16]}

Öyle anlaşılıyor ki, o rey fihkî ile tanınmıştı. Rabia, Ubeydullah b. Ömer, Kesir ibni Ferkad ve diğer bir çokları ile beraber, o da bunların meşhurdur. Leys b. Sa'd'ın Mâlik'e yazdığı mektupta o da vardır. İmam Mâlik, Rabia'dan olduğu gibi, ondan da rey fihkîni öğrendi.

92- Rabiâtür-Rey

Şimdi de Rabiâtür-Rey'i tanıyalım. Zira O Medine fihkînda seçkin bir kişidir. Onun İmam Mâlik'in ilmi hayatındaki büyük tesiri, Zühri'nin tesirinden hiçte az değildir. İmam Mâlik'in fihkî şahsiyeti, ilmî benliği, bir bakımdan birbirine yakın, bir bakımdan birbirine zıt sayılan bu iki büyük alimin tesiri altında oluşmuştur dersek, hiç de mübalağa yapmış olmayız. Şimdi, Medine fakihî içinde onun yerini bilmek için hayatına kısaca tanıyalım: Adı Rabia b. Ebû Abdurrahman Ferruh'tur. Künyesi Ebû Osman olup Af-i Münke'dir, Mevâlisinden'dir. Bunlar Teym kabilesine mensup olup Hz.Ebû Bekir Sâdık ailesindedirler. 136 Hicri yılında Enbar'da Hz.Ebu Abbas Abdullah Seffâh'ın kurduğu Haşimiye kasabasında öldü. Ebul-as onu Medine'den getirip kadılık vazifesi vermişti.

O, kuvvetli yapılı, güzel sözlü bir kişidir. Çok konuşur, hem de iyi konuşurdu. Suskun kimse, uyuyanla dilsiz arasında birisidir, derdi. Bazı kimseler onun çok sözlü olmasını, çok konuşmasını ayıplar, bir defa lafa başladı mı, bıktırıp, usanç verinceye kadar sürdüğünü söylerler. İddiaya göre, bir defa bütün bir gün konuşmuş, yanında da bir Arabi varmış. Rabia ona: «Ta'ciz etmek, usanç

^{104[15]} Hazretci, Tezhibu Tehzibil-Kemal, C. II. S. 264

^{105[16]} Ayn Kaynak.

vermek nedir.» diye sormuş. O da: «İşte bu senin yaptığıdır» demiş. Bize öyle geliyor ki, bu düşmanlarının uydurduğu bîr şey. Zira ozamanki Medine-i Münevvere muhitinde, onun ortaya attıkları yapan bir kimsenin elbet düşmanları olur. Onun en seçkin meziyetlerini, kusur gibi gösterebilirler. Öyle anlaşılıyor ki, o çok güzel söz söyleyen, tesirli konuşan bir kişidir. Bu konuda ona erişen v yok. Onun için ona taş atıp çok sözlü, usanç ve bıkkınlık verinceye kadar konuşuyor, dediler. Bunu doğrulayacak şahidimizde var. Mesela Leys b» şa9d ve Mâlik ona muhalif idiler, fakat hiçbir zaman ona çok sözlü, geveze demediler. Belki Leys, Mâlik'e yazdığı mektubunda onu beiağatlı, iyi ifadeli olmakta niteledi. Onu tenkid ederken şöyle der: «Bununla beraber, Allah'a hamd olsun, Rabia; çok hayır, asil bir akıl, beliğ bir lisan, açık bir fazilet, islamda güzel bir yol ve tutum sahibidir. Bütün kardeşlerine, özellikle bize karşı sadık bir dostluğu vardı. Allah -ona rahmet eylesin, mağfiret buyursun, onun ilmini en güzel mûka-faatla karşılasın.

Görüldüğü üzere, Sa'd onun bazı fetvalarını beğenmeyerek ondan hoşlanmadığını anlatırken bile, onda böyle bir kusur bulamıyor. Onda düzgün bir lisan, asil bir akıl olduğunu söylüyor. Onun belirttiği bu vasıflarıyla bazıları n o usanç ve bıkkınlık verinceye kadar çok konuşan biridir demeleri nasıl bağdaşır ve uyur?

Rabia, Mâlik'in de dediği gibi, Tâbii'nin yedi fukahasından ilim alan fakihlerden biridir. Bu bakımdan o, eser ve rivayet fıkıhı bilmektedir. Hadis-i şerifleri ocağından almıştır. Ashabın ve Tâbii'nin fetvalarını kaynağından içmiştir. Fakat o sadece ezberleyip orada durmak için almamıştır, belki ezberlemek, onun üzerinde durmak, tasarruf ve bina etmek içindir. Onun için geçmişlerden bir rey nakil olunmayan hususlardaki meseleler hakkında görüşünü beyan etmiştir. Onun için Tâbii'nden ve yedi fukahadan naklolunan Mesûr fetvalardan bir kısmı yüzünden onlara bazen muhalefet ettiği bile olmuştur. Elindeki fıkıh malzemesi üzerine yenilerini kurmaya çokça çalıştı, bundan dolayı ona Rebiatül-Rey görüşü Rabia dediler. Çünkü çok fıkıh görüşleri ortaya atardı.

93- Rabia Rey Fıkıhı Ebû Hanife'den mi Ald :

Fihrist sahibi İbni Nedim ortaya şöyle bir iddia atar: «Rabia, bu rey, görüş sahibi olmayı Ebû Hanife'den ald , ancak ondan önce öldü,» der.^{106[17]} Biz bunu uzak bulmaktaız. Çünkü elimizdeki kaynaklarda Rabia'nın Ebû Hanife'den (Allah ondan razı olsun) aldığına dair bir şey göremiyoruz. Herkesçe rna'ruf olan bir şey var ki, Rabia rey taraftarı olarak bilindikten ve meşhur olduktan sonra ancak Medine'den çıkmıştır. Kadılık yapmak üzere Hâşimiye'ye çağırılmıştır ve orada ölmüştür. Demek o fikirce olgunlaştıktan, fıkıhta yolunu bulduktan ve kendine bir yön çizdikten sonra Irak'a gitmiştir. Hatta diyebiliriz ki, Ebû Hanife ders okutmaya başlamadan önce, Rabia, ders okutmaya, fetva vermeye başlamıştır. Çünkü rivayet olunduğu üzere İmam.Mâlik, ilim tahsiline koyulacağı zaman

^{106[17]} İbni Nedim, Fihrist, S. 285

anas› ona Rabia'n n dersine gitmesini söylemiş ve ona ‹Rabia'ya git, ondan edebten önce ilim öğren› demiştir. Bazı rivayetlere göre Mâlik, ona derse gittiği zaman o kadar küçüktü ki, kulağında küpe bile vardı.

Mâlik böylece on yaşından küçükken derse başladığına göre (93 yılında doğmuş olduğundan) Hicretin 100. yıllarında Rabia'nın fıkıh ve fetva ders halkası olduğu anlaşılıyor. Halbuki Ebû Hanife 120 yılından Önce ders okutmaya başlamadı. Çünkü o, ‹ustad› Hammad b. Ebu Süleyman'ın vefatından önce ders kürsüsüne oturmadı, ölünceye kadar onun dersine geldi ve bir talebe gibi önüne diz çöküp oturdu. Ancak onun ölümünden sonra ders okutmaya başladı. Hammad'ın ölümü 120 yılındadır. Onun için biz İbni Nedim'in sözünü garip buluyoruz. Bizim bu görüşümüzü şu da kuvvetlendirmektedir. Rabia Irak fikhını beğenmiyor, çağındaki diğer Medine fıkıh alimleri gibi onu hoş karşılamıyordu. Ona göre de Medine-i Münevvere, fık h ocağıydı, Irak ise fitne yatağı. Onun için Irak'a vardığı zaman şöyle demiştir: ‹Bize gönderilen peygamber, sanki onlara gelen peygamberden başkası...› Ebu Abbas kendisini Hâşimiye'ye çağırıldığı zaman, Mâlik'de şunu söylemiştir: ‹Ben Irak'da oldukça, eğer benim bir fetva verdiğimi, bir hadis rivayet ettiğimi duyarsan, bilki ben ç›lg›n›m.›^{107[18]}

Bundan da görülüyor ki, ona göre, fık h ancak Medine'dedir, kendisi Medineliler nezdinde meşhur olana her ne kadar muhalif de olsa. kendine göre yeni bir yol çizmiş bulunsa da böyle sayılır. Onun tuttuğu bu yol, Leys b. Sa'd'ın dediği gibi, onlarca İslamda güzel bir yol olan meşhur olana her ne kadar muhalif düşse de bu böyledir.

94- Rabîa'nın Dersini Bırakıp Zühri'ye Dönmesi:

İmam Mâlik Rabia'nın ders halkasında okumaya başladı. Rivayetler onun çok küçük yaşta derse başladığını, anası onu fıkıh tahsiline yolladığı zaman önce Rabia'nın dersine gönderdiğini söylerler. Diğer bazı rivayetlere göre ise daha küçükken İbni Hüzmüz'de okuduğu, hatta onun dersine 7 küsur sene devam ettiği söylenir. Bu müddet içinde başkasından okumadığı da eklenir. Bu iki rivayetin arasına nasıl bulacağız? Bize öyle geliyor ki o, çok küçük yaşta ilim yoiuna girdiği zaman " Rabia'nın dersine devamla başlamış, babası bakmış ki, ondan istifadesi az oluyor, onun üzerine İbni Hüzmüz'e dönmüş, ona devam ederek istifade etmiş aklı biraz gelişmiş, Rabia'nın okuduklarını, hazmedecek bir duruma gelmiş, onun fıkıhdaki müstakil tutumunu kavramaya başlamış, ondan sonra İbni Hüzmüz'ü bırakarak Rabia'ya dönmüş. Yine onun dersini dinlemeye başlamış ve çok istifade etmiş, Rabia onun aklını, fikrini doldurup bu hal üzere devam ederken, İbni Şahab Zührî Medine'ye gelmiş, o da kendini ona kaptırır vermiş, bu ana gelinceyedek Nâfi'den de ve diğer eser fukahasından da ders dinlemiş. Fakat büyük bir zamanını Rabia'dan okumaya ayırırken nihayet onun yerini İbni Şahab Zührî almış, Rabia ikinci mevkide kalmış.

^{107[18]} Zevâvî, Menâkıbı İmam Mâlik. 116

İmam Mâlik, Rabia'dan eser, hadis fikhını aldı, fakat sırf bunun hududunda durmak için değil, onun üzerine akıl gereği yeni birşey de kurmaya yönelik bir gayret içinde idi. Vukubulan olaylara eserden bir cevap bulursa onunla fetva verirdi. Eğer bir esere nakil bulamazsa o zaman ona göre kıyas yoluyla cevap arardı. Bazı Tâbiî'ne muhalefet ettiği olurdu ve muhalefedinin sebebini de açıklardı. İmam Mâlik, ilk zamanlarda, üstadının bu yaptıklarını yadırgamaz olup kabul eder, onun yolunu takip ederdi. Fakat sonraları İbni Şahab Zührî'den ders almaya başlayınca ona, muhalefete girişti, ondan ashabın haberlerin; ve adaba dair olayları naklederdi. Bu hususta şöyle dediği rivayet olunur: «Utanacağın bir hacet için yürüme, gitme. Ben, Rabia şunu söylerken duydum. Bir kimse, Hz. Ebû Bekir'den bir iş için beraber gitmesini istedi. Yolda giderken Ebû Bekir Sıddık'a: «Başka yerden gidelim, çünkü yolumuzun üzerinde utandığım kimselerin toplantısı var,» dedi. Ebû Bekir de: «Utandığın birşey için bana arkadaşlık yapıyorsun, beni beraber götürüyorsun, öyle mi? Vallah seninle beraber gitmem, asla yürümem, dedi»^{108[19]}

Bak yoruz, Malik, Muvatta da Rabia'dan rivayet ediyor, orada hastal k halinde, hastanın talakı hakkında şöyle denilmektedir:

Mâlik, Rabia b. Ebû Abdurrahman'dan şöyle derken işittim: «Bana anlattılar; Abdurrahman İbni Avf'ın karısı, kocasından kendisini boşamasın istedi, hayz görüp temizlendikten sonra olur, dedi. O henüz hayz görmeden Abdurrahman İbni Avf hastalandı. Hayz görüp temizlenince, Abdurrahman onu bâin talakla veya başka hakkı kalmamış olan talakla boşadı, Abdurrahman onu boşadığı zaman hastaydı, öyle iken Hz! Osman, kadın» Abdurrahman b. Avf'a mirasç kıldı.»

Rabia'nın görüşleri, İmam Mâlik'in fikhında açıkça görünmektedir. Rabia da eğer bir emir üzerine müttelik iseler, o takdirde Medine halkının amelini alır ve bunu ameli icab hususunda haberi vahidden daha kuvvetli bulurdu. Onun şöyle dediği naklolunur: «Binin binden rivayeti bana bir'in birden rivayetinden daha sevimlidir, çünkü bir'in birden nakli sizin elinizden sünneti çeker alır, sünneti batırır.»^{109[20]}

Mâlik üstad Rabia'ya karşı çok saygı gösterirdi. Onun ders halkasında konuşmaz, bir soru sorulunca hemen cevaba kalkışmazdı. Sultan yani, idareci kendini çağırdığı zaman ona danışmadan gitmezdi. Ona danışmadan fetva vermeye başladığı söylenir, bunu yukarıda ders ve fetva vermeye başlamasından bahsederken anlattık.

Onun üstadına karşı edeb ve nezaketini şu olay da gösterir: «İbni Şahab Zührî, Rabia ve Mâlik oturuyorlardı. İbni Şahab Zührî ortaya bir mesele attı. Rabia cevap verdi. Mâlik sustu, bir şey söylemedi. Zührî Mâlik'e: «Sen bir şey söylemedin» dedi. O da: «Üstad cevap verdi ya..» dedi. Zührî:

— Sen cevap vermedikçe buradan dağılmayacağız, deyince Mâlik; Rabia'nın cevap na muhalif bir cevap verdi. Bunun üzerine Zührî:

^{108[19]} Zevâvî, Menak b, S. 43

^{109[20]} Kad , Medârik, S. 38

— Biz Mâlik'in sözüne döneceğiz, onu alacağız, dedi.

Bu olay, Mâlik'in üstadı Rabia'ya karşı ne kadar saygılı olduğunu göstermektedir. O son derece yüksek bir ahlak sahibidir, mecliste üstadın sözüne aykırı düşen bir şey söylemek istemiyor, aynı zamanda Mâlik'in fıkhta ne kadar olgun olduğunu da gösteriyor. Onun görüşü, üstadı Rabia'nın görüşünden üstün geliyor ve İbni Şahab Zührî onun rey'ini daha doğru bulup, Rabia'nın seçtiği rey'den dönüp onu alıyor.

95- İmam Mâlik olgunlaşınca Rabia'ya İtiraza Başladı :

İmam Mâlik, yetişip olgunlaştı, dar çerçeveyi kırdı, nefsinin ver-; diği olgunluk ölçüsü ile üstadının görüşlerini incelemeye başladı. Muhtelif yönlerden ve çevrelerden büyük bir ilim serveti topladı. Yalnız üstadı Rabia'dan aldığıyla yetinmedi. Bu zengin ilim yığını içinde kendine özgü bir çığır açtı. Bu çığır onu üstadına yaklaştırır veya ondan uzaklaştırabilir. Sonunda birleşirler veya birleşmezler, bunun önemi yok. O hakkı arıyor. Bazen gerçeği meydana çıkarmak için münakaşa yaptı, üstadıyla tartıştı, ona muhalefet etti ve en sonunda onun dersini

bıraktı .

Zira baktı ki üstadı Rabia, geçmişlerin bazı fetvalarına muhalefet ediyor, buna canı sıkıldı, dayanamadı. Her ne kadar kendisi de rey fikhını almış ve benimsemiş, onun yolunu tutmuş ise de, geçmişlerin, selef fetvalarına aykırı yot tutmak istemedi. Bunu böyle düşünen tek o, değildi. Üçüncü oluyordu. Daha önce Abdülaiiz b. Abdullah^{110[21]}

Leys h. Sasd, Mısır'ın bu değerli fakihini de, böyle düşünüyorlardı. Bu üçü Rabia'nın rey tarafıslı olmasını hoş görmüyorlardı. Ley's b. Şa'd, Mâlik'e yazdığı mektubunda bunu böylece kaydetmektedir. Yukarıda geçti ise de (Bahis: 30) burada da tekrarlıyorum: «Rabia'nın bazı geçmiş şeylerde muhalefet ettiği şeylerden bir kısmı da bildiğin, hazır bulunduğun hususlardır, hatta bunlar seni, onun meclisini terke zorladı. Ra-bia'yı kınadığımız şeyler hakkında sen ve Abdülazizle müzakere etmiştim. Benim kabul etmediğim şeylerde buna muvafakat ediyordunuz. Benim hoşlanmadıklarımından siz de hoşlanmıyorsunuz...»

Görülüyor ki bunlar Rabia'nın, geçmişlerin, selefin görüşüne muhalif olmasına karşı çıkmakta birleşiyorlar. Yalnız bunu şöyle anlamalıyız. Onlar onun rey-kıyas taraftarı olmasını ayıplamıyorlar. Eğer arzulunan mesele de geçmiş sahabelerin bir görüşü yoksa onu beğeniyorlar, eğer eskilerin bir görüşü var da, Rabia ona karşı bir görüş ortaya atıyorsa, o zaman ona karşı çıkıyorlar, onu beğenmiyorlar. Bu ona karşı saygısızlıkta sayılmaz.

^{110[21]} Abdülaziz b. Abdullah b. Ebl Seleme 164 H. yılında Bağdad'da öldü. O zaman Mehdi halifeydi, cenaze namazını o kıldırdı. Orada Kureyş mezarlığına gömüldü. Çünkü Kureyş Mevalisinden idi.

96- O Hem Rivâye, Hem Dirâye İlimlerini Bilirdi:

Mâlik, üstad› Rabia'n n dersinden ayrıldıktan sora evine kapandı. İlk zamanda mescid'de ders halkası da yoktu. Hayatının akışından-; anlaşıldığına göre, Rabia'nın dersinden ayrılmadan önce İbni Şahab Zuhrî'nin hadis dersine de devam etmeye başlamıştı, her ikisinin dersinde bulunmay bir arada yürütüyordu. Fakat daha çok İbni Şahab Zuhrî'nin dersinde bulunuyordu. En sonunda, Rabia'n nTâbi'inin, selefın görüşlerine muhalefeti üzerine, ondan hoşlanmaz oldu ve onun dersini bıraktı. ZührVnin dersi olmadığı zaman evinde oturuyordu. Eskiden defterlere kaydettiklerini, kağıtlara yazdıklarını toplayıp bir araya getirirdi. Hatta arkadaşları arasında onun kitap yazdığı bile yayıldı. Rabia'nin dersinde arkadaşı olan Abdülaziz b. Abdullah'dan şu naklolunur: «Rabia'n n dersinde beraber otururduk. Mâlik onun dersini b rak nca evine kapandı. Onun kitap yazdığını duyduk. Onunla karşılaştığım zaman onunla şakalaşır ona: «Meydan sana kaldı, derdi. Vallah günden güne o ilerledi, yükseldi, başa geçti, günün efendisi oldu.» O, Rabia'da ders okuyup ilim sahibi oldu. Rabia, yukarıda geçtiği üzere, hem Rivaye, hem Diraye ilminde üsîaddı. Dirâye tarafı biraz ağır basıyordu. Mâlik ondan başka: Nâfi İbni ŞahabZühri'den de ders okudu. Bu ikisinin ise rivaye taraf› fazlayd . Böylece Mâlik'in ilmi, Rivâye ve Dirâye denk ve mütenasib bir şekilde ikisinin karışmasından meydana gelmiş oldu. Onun için derse oturduğu zaman hem hadis, hem fetva ve meselelere temas ediyordu: Hem hadisci, hem fakih ikisi birlikte idi. Her ikisinde de yüksek yeri vardı. Öyle anlaşılıyor ki çağında onun rey ve Dirâyedeki şöhreti, hadis ve rivayedeki şöhretinden pek az değildir. Onun için Rabia ve Yahya"b. Said Ensârî, ki bu tkisi o zaman Medine'de Rey fikhı temsilcisi idiler, Medine-i Münevvere'den ayrılınca, İmam Mâlik, Rey ve Diraye fakihî sayılmaya başlandı, onların yerini o aldı. Sntîkâ'da şöyle denir: «İbni Lehia şöyle derken işittiğini bana söyledi: «Bize, buraya yani fustata Ebul-Esved Muhammed b. Abdurrahman b. Nufeyt geldi. Kendisine: Medine-i Münevvere de Rabia'dan sonra rey üstad kim? Çünkü Yahya b. Said de Irak'da? diye soruldu! O Esbei oğlan, (yani Mâlik) dedi.»^{111[22]}

97-Bu Üstadlann Yetiştirdiği Malik:

İmam Mâlik'in üstadlan işte bunlar (Aifah onlardan razı pisun). Hepsinden ders okudu, feyz aldı. İnsanların ihtilaf ettikleri meseleler rey fikhını öğrendi. Hz. Peygamberin (Ona salat ve selam oisun) hadislerini dinleyip belledi. F›k h ve hadis ilimlerinde onlarda yetişti. Böylece iyi belleyen bir hadis alimi, keskin bakışlı; aydm görüşlü bir fikhî üstadı oldu. Rey'de aşırı gidip, atak koşan biri olmadığı gibi sırf nassfar etraf›nda toplan›p onlar n ötesine geçmeyen biri de

^{111[22]} İntikâ, 26 Medârik, 133, Zevâvî, Menâkıb, 12.

kalmadı. Şu da var ki alimi, sadecehocaları yetiştirmez, onun müstakil çalışması, incelemeleri en büyük kaynak olup ilmi varlığını onlar oluşturdu.

MALİKİN İNCELEMELERİ VE ARAŞTIRMALAR!

98- Üsdatlarında Dersini Tamamladıktan Sonra Da İlim Peşinde Olduğu:

Bir kişi ilim peşinde olup onu aradığı müddetçe alim olmaya devam eder. Öğrendim, bilirim dedi rni, cahil oldu demektir. Selef-i Salihin ulemas gerçek ilmi böyle anladılar. Allah'a olan ihlaslar, samimiyetleri onlar ilim aramaya sürükledi. Bu ilmin din olduğuna olan inançları, onları ilim ve irfan yolunda bir sınırdan durmaya itti. Onun için ileri gelen üstadlardan, büyük alimlerden ders alıp resmi tahsili bitirdikten sonra yollara düşüp itler, beller aşarak diyar diyar dolaşırlar, muhtelif ülkelerde hadis ve ilim talep ederlerdi. Meseleleri müzakere yaparlardı, aralarında hadis rivayet ve nakleler, herbiri kendinde olanı diğerine aktarırdı, öbür arkadaşında olanı öğrenirdi. İlim alış verişi olurdu. Şehirlere ilim için seyahata çıkan bir fakih, her türlü ilim elde etmek imkanı bulurdu. Bu fakihin zihnini açar, onu insanların muhtaç oldukları şeyleri anlamaya hazırlardı. Onları doyuracak, işe yarayacak hükümler çözümlerinde maharet kazandırdı. İmam Mâlik'in böyle bir seyahat için Hicaz diyarı hudutları içinde olurdu. Hac veya umre yapmak için Mekke-i Mükerrreme'ye gider gelirdi. Halifeler onu Bağdat'a gelmesi için davet ederlerdi, o özür diler gitmezdi. Şu hadis-i şerifi naklelerdi: «Medine onlar için daha hayırlıdır, şayet bir bilseler. Medine-i Münevvere'den çıkmaz, Hz. Peygamber Aleyhisselâmın civarından ayrılmak istemezdi.

Öyle anlaşılıyor ki, Medine-i Münevvere'de bulunması onun başka yere gitmesine gerek bırakmıyordu. Çünkü seyahatta kazanacağı şeylerin hepsini, bu mübarek yerde, bu kutsal ve şerefli şehirde buluyordu.

Çünkü ulemanın çoğu Medine-i Münevvere'yi ziyaret ederdi, hepsi hac için gelirlerdi. İmam Mâlik, onlarla hacda görüşürdü veya Medine'yi ziyarete geldiklerinde onlarla buluşurdu. Hz. Peygamberin Ravza-ı Mutahharasını ziyarete, İslam eserlerini görmeye, Sahabe ve Tâbii'nin asarını tanımaya gelirlerdi. Orada Sahabe ve Tâbii'nin fetvalar seleften halefe geçen âsâr dolu, bunlar görmeye gelen bu yüksek ulema ile buluşup görüştüğünde, muhtelif ülkelerin örf ve adetlerini öğrenir, onlarla hüküm ve fetvalar müzakere eder, onlara hadis-i şerifler naklelerler, onlardan dinler, kendi şartlarına uygun bulduklarını alırlar. onlar n içinde ehil olanlara bildiklerini dinletir, böylece bir ilim alış-verişi yapmış olurdu.

Diyebiliriz ki İmam Mâlik üstadlarında okuyup tahsilini tamamladıktan, ilmi o halde kalmadı, onu ilerletti, geliştirdi, gerek fukaha gerek diğer ulema ile

devamlı ilmi münasebetlerini devam ettirerek ilmî servetini artırdı. Bu ilmî temas başlıca üç yolla oluyordu:

- 1 - Hac mevsiminde Mekke'de ve bir de Medine'ye ziyarete geldiklerinde,
- 2- Medine ulemasıyla devamlı ilmi sohbetlerle,
- 3- Yazışmalarla.

99 - Ulema İle Münasebeti ve Öğrenmeye Cevabı:

Hac zamanı hacca gelen ulema ile görüşüp onlarla münazaralar yaparak ilim alışverişinde bulunmasına gelince, bu hac süresince devam ederdi. Hacılar Medine'yi ziyarete geldiklerinde bu hep böyle sürerdi. Ebû Hanife'yle görüşür, ikisi gayet nezih bir suretten münazara yaparlar, birbirlerini takdir ederler, biri diğeri hakkında; gerçekten o bir fakih der, diğeri de onun hakkında aynı şeyi söyler, aynı hava içinde Leys İbni Sâs, Evzâî, Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan ve başkalarıyla karşılaşır buluşurlar, konuşurlar, ilim ahp verirler, birbirlerini takdir ederler. Bu türden bir buluşmaya örnek olarak Ebû Hanife'nin oğlu Hammâd ile Mâlik arasında geçen şu olayı Medârik'ten dinleyelim:

«Ebu Hanife'nin oğlu Hammâd diyor ki: İmam Mâlik'e geldim. Onu evinin baş köşesinde oturur buldum. Arkadaşları ve talebeleri de kapının iki yanında oturmuşlar, ben evin kapısında durdum.

— Sen kimsin? diye sordu. Ben de:

— Filan oğlu filanım, bir mesele sormak istiyorum, dedim.

—Yaklaş, dedi. Ben de yanına yaklaştım. Yer gösterip beni minderinin önüne oturttu. Talebesi bunu görünce yerlerinden kalktılar, neza-keten dışarı çıkıp bize meydan verdiler. İmam Mâlik ile sohbete başladık, bana: «Baban şu mesele hakkında ne derdi?» diye sordu. Ben de cevabın verdim. «Delili neydi?» dedi. Ben de delilini bildirmedim. Bana Hanefî mezhebine dair bazı şeyler, onların delillerini sordu. Bundan sonra: «Şimdi sen soracağını sor» dedi. Ben de sordum, cevap verdi. Ben yanından çıktktan sonra talebeleri döndüler.»^{112[1]}

Bundan da görüyoruz ki, İmam Mâlik nam saldıktan sonra evi her taraftan gelen talebe ve âlimlerin uğrağı oldu. Fıkıh ve hadis ilimlerinde baş mevkie geçti. Bununla beraber o araştırmadan, incelemeden vazgeçmedi. Nasıl ki, Ebû Hanife'nin oğlu Hammâd'ın yanında bulunması fırsat biliyor, onu yanına çağırıp ona babasının fetvalarını soruyor, belki kendisi için inceleme konusu olan meseleleri araştırıyor, cevaplar elde etmeye çalışıyor. Çünkü onun adeti şöyle: Bir mesele hakkında araştırma yapıp o olgunlaşmadıkça ona cevap vermezdi. Hatta çok defalar cevaptan kaçınıyor, mesele üzerinde uzun boylu düşünür, doğru cevabı araştırırdı. Bazı meseleler hakkında yıllarca düşündüğü söylenir. Anladığımızı göre o, Ebl Leyla, İbni Şubrume, Ebû Hanife gibi seçkin Irak fakihlerinin görüşlerini öğrenmeye çok meraklıdır. Ebû Yusuf'un; Haraç, İhtilafı İbni Ebî Leyla, Erreddü Ala Siyeri Evzâî gibi kitapları ortaya çıktığı zaman, zannımızca, İmam Mâlik hayattaydı, Çünkü bu iki zatın ölümleri

^{112[1]} Kad , Medârik, S. 188

birbirine yakındır, ikisinin ölümü arası 4 yılı geçmez, eğer o kitaplar, o sağken çıktı ise, madem ki Ebû Hanife'nin görüşlerini bilmeye bu kadar önem veriyor ve meraklı idi, mutlaka onlar görmüştür. Bahsizimizin başında belirttiğimiz gibi o, Ebû Hanife'yi büyük bir fakih olarak görüyordu. Bir defa onunla yaptığı münazarada terlemiş ve Leys b. Sa'd'a: «O tam bîr fakihtir, ey Mısırlı.» demiştir.

100- Çağındaki Fukaha ile Müzakereleri, Mübahaseieri;

İmam Mâlik ister Medine'nin yerlisi, ister dışarıdan gelmiş olsun, orada bulunan büyük ulema ile ilmi meclislerde buluşur, görüşürdü. Orası adeta bir ilim inceleme ve araştırma yeri olmuştu. Bunlar Çoktu. İlim öğrenmek, araştırmak için gelenlerin çoğu, burada özellikle

Mâlik'i bulurlar, onu seçerlerdi. O da onlarla fıkıh müzakereleri yapar, onlarda ne var, ne yok yoklardı. Hanefilerden İmam Muhammed b. Hasan, Mehdi'nin halifeliğinin ilk devirlerinde İmam Mâlik'e üç yiti devam etti, İmam Muhammed Irak fikhını rivayet eden ve işleyenlerdendir. İmam Mâlik'in Ebû Hanife'nin ve onun fıkıh ve takvasında olanların görüşlerini tanımaya ne kadar düşkün ve meraklı olduğunu biliyorsun. İmam Muhammed, Ebû Hanife'den onun talebelerinden, ondan önce geçen Irak fakih ve kadılarından ne kadar ilim aldığını, bunların hepsini Mâlik mutlaka ondan öğrenmek istemiştir.

İmam Mâlik, fıkıh meselelerini müzakere etmeye çok önem verdiği için, Medine'deki fukaha ve oraya misafir olarak gelen ulema ile özel meclisler kurar, ümmi mübahasalar yapardı, buna avamdan gelen, halktan katılan olmazdı. Medârik'de şöyle denir: «İbni Münzirdedi ki, orada başkalarına yer verilmezdi, gelen fukaha ise bulunduğu yere meclis bitinceye kadar oturmakta serbestti.»^{113[2]}

Bütün bunlardan görüyorsun ki, Mâlik, zamanındaki fukaha ile sohbet meclisleri kurmaktadırlar. Orada aralarında müzakereler yapmaktadırlar. Bu müzakerelerde baş, odur. Fakat herhal ve kârda bu iş, hocanın talebesine ders vermesi gibi değildi, eşit alimlerin birbirleriyle ilim sohbeti kabilindendi.

101- İmam Mâlik'in ve Leys'in Mektupları:

Şimdi de İmam Mâlik'in ilmini yenilemek için ulema ile yaptığı müzakerelerden üçüncü nev'e gelelim: O çağındaki alimlerle yazışma, mektuplaşma yoluyla da ilmi mübahaseler yapardı. Bu mektuplardan günümüze kadar gelenler olup iki tanesini bulduk. Bunlar o zamanki bazı fıkıh bahislerini tescil etmekte, Mâlik ile diğer fukaha arasında olan mübahaselerin, yazışmaların nev'ini açıklamaktadır. Onların ikisini aşağıda sunuyoruz. Biri Mâlik'in Medine'den, Mısır'daki Leys b. Sa'd'a^{114[3]} yazdığı mektup, diğeri de Leys b. Sa'd'ın Mısır'dan Mâlik'e yazdığı

^{113[2]} Kad , Medârik, S. 171

^{114[3]} Leys b. Sa'd 175 H. 791 M. yılında Mısır'da İmam Mâlik ise, 17 H. 795 H yılında Medine'de vefat etmiştir. Leys b. Sa'd'ın mezhebi zamanla kaybolup gitmiştir. Bununla birlikte, o büyük bir fakih idi. Hatta İmam Şafîi, onun hakkında şöyle demiştir. Leys, Mâlik'ten daha fakih idi. Ancak talebeleri onun fikhını neşretmiştir.

cevap: Bunları Kadı İyad'ın Medârîk'inden ve İbni Kayyım'ın Hâmül-Muvakk>nin'den al yoruz.

Fıkıh Tarihinde İmam Mâlik ile Leys b. Sa'd arasındaki yazışma meşhurdur. Bunlar alimlerin yazışma ile ilmi ilişki kurduklarını gösterir. Önce İmam Mâlik'in mektubunu verelim.

İMAM MÂLİK'İN MEKTUBU:

«Mâlik b. Enes'ten Leys b. Sa'd'e, selam üzerine olsun. Ben, kendisinden başka bir tanrı olmayan Allah'a hamd ederim. Bundan sonra, Allah bizi de seni de gizli ve aşikare taatıyla korusun; bizi ve sizi her türlü kötülükten esirgesin.

Allah seni rahmetinde daim kalsın. Bilesin ki, bana gelen haberlere göre, bizim bu memleketteki halkın amel ettiği şeylere aykırı olarak, insanlara çeşitli fetvalar veriyormuşsun. Sen, -emanet ve fazilet sahibi oluşuna, memleketindekilerin nezdinde olan mevkiine, senin yanındaki kilerin sana olan ihtiyaçlarına ve senin söylediklerine itaat etmelerine göre- nefsinin tehlikeye atılmaktan sakınmalısın ve uyduğun takdirlerine göre nefsinin tehlikeye atılmaktan sakınmalısın ve uyduğun takdirde seni kurtuluşa götüreceğini umduğumuz şeylere bağlı kalmalısın. Çünkü Allah Teala kitabında şöyle buyurmuştur: «Muhacirlerle Ensar'dan birinci dereceyi kazananlar...»^{115[1]} Yine Allah Teala: «O halde sözü dinleyip en güzeline uyan kullarım müjdele...»^{116[2]} diye buyurmuştur.

İnsanlar Medine halkına tabidirler; çünkü hicret oraya yapılmış, Kur'an orada nazil olmuş, haram ve helal orada bildirilmiştir. Ayrıca Peygamber (s.a.v.) onların arasında idi. Onlar vahye, Kur'an'ın inişine şahit oluyorlardı. Peygamber, onlara emir veriyor, onlar da buna itaat ediyorlardı. Allah, onun vefatını dileyerek ona kendi nezdindeki tercih edinceye kadar o, onlara sünnetlerini anlatıyor, onlarda buna tabi oluyorlardı. Allah'ın salat ve selam rahmet ve bereketleri onun üzerine olsun.

Peygamber'den sonra, ümmeti içinde insanlar n O'na tabi olanlarından İşbaşına geçenler yeni olaylarla karşılaşmışlar. Bunlardan bildiklerini infaz etmişler, bilmediklerini sormuşlar, içtihatlarında ve ilk zamanlarda kuvvetli bulduklarını almışlar; eğer birisi, onlara muhalefet ederek daha kuvvetli ve daha üstün bir şey söylemişse, kendi görüşlerini bırakıp onunla amel etmişlerdir.

Bunlardan sonra tabiiler aynı yola girmiş ve aynı adet ve usullere uymuşlardır. Bir iş Medine'de mevcut ve ona göre amel ediliyorsa, hiç kimsenin bunun

^{115[1]} Tevbe Sûresi, 100. ayetin devamı şöyledir: «... ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. O, bunlara, içinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte bu, en büyük kurtuluştur.»

^{116[2]} Zümer Suresi, 17,18 ayetin devamı da şöyledir «-İşte bunlar, Allah'ın kendilerine hidayet etdiği kimselerdir. İşte onlar, temiz akıl sahibi olanlardır ta kendileridir.»

tersine hareket etmesini uygun bulmam; çünkü al p götürülmesi ve sahip çkılmas› imkans z olan o miras, bunlar n elindedir. Diğer şehirlerin insanları: Bu amel, bizim memleketimizde vardır, geçmişlerimiz buna uymuşlardır deseler, bunda onlar güvenilecek bir kaynak olmazlar ve Medine halk için caiz olan şey, onlar için caiz olmaz.

Sen, -Allah seni rahmetinde daim etsin- nefsin için benim yazd klar ma bak. Bil ki ben, sana yazdığım la bunda ancak bir olan Allah için nasihati, seni gözetip esirgemeyi istedim. Mektubuma buna göre değerini ver. Sen bilirsin ki, ben sana nasihatta hiç kusur etmedim. Allah, bizide, sende her işte her zaman kendi ve Resulünün taat nda muvaffak k›ls›n. Seiam Allah' n rahmeti ve bereketlen üzerine olsun.»

Mektuptan sadece Kadı İyad'ın Medârik'de naklettiği bu parça mevcuttur. Orada mektubun 7 Safer Pazar günü yazıldığı kaydı var, fakat yıl yazılı değil. Kadı İyad Leys'in cevabını tam vermiyor. Onu İlâmül-Muvakk nînden anhyoruz.

LEYS B. SA'D'İN MEKTUBU;

«Selam üzerine olsun. Ben, kendisinden başka Tanrı olmayan Allah'a hamd ederim. Allah, bizi de, sizi de korusun. Dünya ve ahirette akibetimizi, hay›rlı , güzel kılsın. Mektubun bana ulaştı. Onda, durumunuzun iyi olduğunu yaz yorsun. Buna çok sevindim. Allah sizi afiyette daim eylesirij Onu şükür ve ihsan›n›n artmas›na yardım c ›k larak tamamlas n.

Sana gönderdiğim mektuplar hakkındaki görüşünü, onları düzelttiğini ve üzerini kendi mührünle mühürlediğini anlatıyorsun. Onlar bize geldi. Allah, seni yaptığından daha hayırlısı ile mükafaatlandırsın. İşte onlar, senden bize gelen mektuplardır. Ben de, senin görüşünle onların hakikatına ulaşmak istemiştim.

Mektubunda, senin hakkında bana gelen şeyleri düzeltmek ve bana nasihat etmek imkanlarını verdiğin için sana yazdıklarımın seni sevindirdiğini, yazdıklarına değer vermeme umduğunu, bunun diğer hususlarda bize karşı iyi düşünmene engel olmadığını, çünkü benim seninle böyle bir şeyi münakaşa etmediğimi, yanınızdaki cemaatin Medine ameline muhalif olarak bazı şeylere fetva verdiğimi işittiğini, vanımdakilerin kendilerine verdiğim fetvalara itimat etmeleri sebebiyle nefsim için korkmam gerektiğini, insanların, hicret edilen ve Kur'an'ın nüzulüne sahne olan Medine ehline tabî olduklar› ›söylüyorsun.

Umarım yazdıklarında isabet etmişsindir. Onlar, benim katımda istediğin yeri aldı. Şaz fetvalardan en çok nefret eden, Medine halkı alimlerini son derecede üstün gören ve onların ittifak ettikleri şeyleri hararetle benimseyen, benden başka kendisine Him nisbet edilen bir kimse yoktur. Bunun için alemlerin Rabb olan, şeriki olmayan Allah'a hamd olsun.

Resulullah'n Medine'deki makam›, Kur'an' n orada O'na sahabi-ler aras nda nazil oluğu, Allah'ın onlara peygamberi vasıtasıyla öğrettiği şeyler ve bu hususta insanların onlara tabi olmaları gibi anlattığın hususlara gelince : Bunlar söylediğin gibidir.

Zikretmiş olduğun «Muhacirlerle Ensardan birinci dereceyi kazananlar ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da, Allah'tan razı olmuşlardır. O, bunlara, içinde ebedi kalmak üzere, alt ndan ›rmaklar akan cennetler hazırlad . İşte bu, en büyük kurtuluştur.» ayetine gelince; Muhacirlerden birinci dereceyi kazananların çoğu, (Tevbe:100) Allah'ın rızasını talep için Allah yolunda cihada çıkmışlar ve ordular teşkil etmişler, insanlar onların etrafında toplanmışlar, onlar da, bunlar›n aras›nda Allah'›n kitab ve Peygamberinin sünnetiyle hükmetmişler ve bildikleri şeyi onlardan gizlememişlerdir.

Onların ordusunda, Allah İçin, O'nun kitabın ve peygamberinin sünnetini öğreten, Kur'an ve Sünnetin açıkladığı konularda reyleriyle içtihat yapan bir zümre vardı. Bu konuda onların başında, Müslümanlar n kendilerini idare etmek için seçmiş oldukları Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman geliyordu. Bunların her üçü de, müslüman ordular›n gözden çok uzak tutmuyorlar ve onlardan habersiz olmuyorlardı. Aksine hepsi de, dini dosdoğru tutmak ve ihtilaftan kaçınmak için küçük bir meselede bile Allah'›n kitab ve Peygamberinin sünnetiyle hareket edilmesini yazıyorlardı. Kur'an'ın açıkladığı ve Peygamber (s.a.v.)'in amel ettiği, yahut da Peygamberden sonra kendilerinin istişare ettikleri bir meseleyi mutlaka onlara bildiriyorlardı.

«Ortaya çıkan bir işi, Resulullah'ın ashabı bir hükme bağlamışsa ve Mısır'da, Şam'da, Irak'ta Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman devrinde kendileri vefat edinceye kadar o hal üzere kalmışlar ve onlara bundan başkasını emretmemişlerse, biz de, müslüman ordular› için bu gün, Resulullah'›n ashab ve onlara tabi olan seleflerinin amel etmediği bir işi ortaya atmalar›n caiz görmüyoruz. Bununla beraber, daha sonra Resulullah'ın ashabı birçok şey hakkındaki fetvalarda ihtilaf etmişlerdir.' Senin bildiğini bilmeseydim bunları sana yazardım.

Resulullah'›n ashab ndan sonra Safa b. Müseyyeb ve bunun gibi tâbHler bir çok ihtilaflara düşmüşlerdir. Keza, bunlardan sonrakiler de ihtilafa düşmüşlerdir. Ben, onlarla Medine ve diğer yerlerde görüştüm. Bunların başında o gün İbni Şihab ve Rabia b. Ebî Abdurrahman vardı.

Rabia'nın bazı geçmiş şeylere muhalif olduğu hususlardan bazısı da: Bildiğin ve benim, Yahya b. Said'in, Ubeydullah b. Ömer'in, Kesir b. Ferkad' n ve ondan daha çok yaşlı bir çok rey sahibi Medinelilerin görüşünü işittiğim meselelerdir. Hatta bunlar seni onun meclisini bi-rakmak gibi, hoşlanmadığın bir şeye mecbur etmiştir.

Rabia'yı kınadığımız bazı şeyler hakkında sen ve Abdülaziz b. Abdullah ile müzakere etmiştim. Siz ikiniz, benim kabul etmediğim şeyde bana muvafakat ediyor, benim hoşlanmadığım gibi siz de ondan hoşlanmıyordunuz. Bununla birlikte, Allah'a hamd olsun; Rabia'da çok hayır, sağlam bir akıl, beliiğ bir dil, apaçık bir üstünlük, islâml güze! bir yaşayış, genel olarak bütün arkadaşlarına ve

özel olarak bize karşı sadık bir muhabbet vardır. Allah, ona rahmet ve mağfiret eylesin. Onu, amelinden daha güzeli ile mükafaatlandırın!

İbni Şihab'la karşılaştığımız ve yazıştığımız zaman da, onun bir çok ihtifafa düştüğü olurdu. Bazen bir mesele hakkında, -ilim ve reyinin üstünlüğüne rağmen- o'na birbirini nakzeden üç türlü görüş yazılırdı ve bu kohuda o, önceki reyinin farkında olmazdı .

İşte bu, terketmemi senin hoş görmediğin o terketmeme sebep oldu. Yine biliyorsun ki, benim İbni Şihab'ı reddettiğim bir husus da, müslüman ordularına mensup birisinin, yağmurlu gecede iki namazı birleştirmiş olması meselesidir.^{117[1]} Şam'ın yağmuru, Allah bilir ya, Medine'nin yağmurundan çok fazladır; oradaki imamlardan hiçbirisi qmurlu'gecede namaz birleştirmemiştir. Halbuki aralarında Ebû Ubeyde b. Cerrat, Halid b. Velid, Yezid b. Eb Süfyan, Amr b. As ve Muaz b. Cebel vardı .

diye cevap vermiştir.^{118[2]} Bu halife de, akşamla yatsı namazını yağmurlu gecede asla birleştirmemiştir. Halbuki kendisinin oturmakta olduğu Hanas r'daki evine! yağmur, bardaktan boşanırcasına yağardı. '

İhtilafli meselelerden biri de şudur: Medineîiler, kadınların müeccef mehirleri hakkında istediği vakit bir talepte bulunma yetkisine sahip olduğuna, talep ettiği zaman da mehri'nin verilmesine hükmederler. Iraklılar, Şamlılar ve Mısırlılar, bu konuda Medine'lilere muvafakat etmişlerdir. Halbuki ne Resulullah'ın ahabından, ne de Tâbii'lerin hiçbirisi, kadının müeccelmehri'ne hükmetmiştir. Ancak kad>n, ölüm veya talâk sebebiyle kocas>ndan ayr> nca hakk>n> al rd .

İhtilafli diğer bir mesele de şudur: Onlara göre «İlâ»da, isterse dört ay geçmiş olsun, kocası boşanma kararını belirtmedikçe talâk vaki olmaz. Halbuki Nafi'nin, Abdullah b. Ömer'den dört ay geçtikten sonra kocanın boşama kararını belirtme işi kendisinden rivayet edilen o dur-bana anlattığına göre Abdullah b. Ömer, Allah'ın kitabında zikrettiği «İlâ» hakkında şöyle derdi: «İlâ yapan kimse, müddet tamam olunca, ya Allah'ın emrettiği gibi geri dönecek veya talaka karar verecektir. Başka türlü yapması caiz olmaz.» Siz ise Allah'ın tayin ettiği dört aydan sonra bekler ve karar>n bildirmezse talak vaki olmaz diyorsunuz.

«Halbuki Osman b. Affan, Zeyd b. Sabit. Kabîsa b. Zueyb, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf' n, ilâ hakkında şöyle dedikleri bize kadar oluşmuştur: «Dört ay geçerse bair talak olur.» Said b. Müsey-yeb, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. Haris, İbni Hişam ve İbni Şihab da: «Dört ay geçerse bir talak vaki olur ve iddet içerisinde erkeğin geri dönme hakkı vard r» demiştir.^{119[3]}

«Başka bir mesele de şudur: Zeyd b. Sabit şöyle diyordu: «Kişi boşanma yetkisini kar>s>na verse, kar>s> da kocas>n ihtiyar etse, bu bir talak olur. Kendisini üç talakla boşarsa, bu da bir talak olur.» Abdulmelik b. Mervan bununla hükmetmiştir Rabia b. Ebi Abdurrahman da aynı şeyi söylüyordu. Halbuki insanlar şunun üzerinde birleşmişlerdir. Bu kadın, kocasını ihtiyar ederse talak vaki olmaz. Kendisini bir veya iki talakla boşarsa, kocasının ric'at, dönme hakkı vardır. Eğer üç talakla boşarsa, bu bair talak olup kocasına helal olmaz. Ancak, kadın başka bir koca ile evlenip yeni kocası kendisi ile birleşip sonra ölür veya onu boşarsa, ilk kocası ile tekrar evlenebilir. Yalnız kocas>, ayn mecliste karısına karşılıklıta bulunarak, «ben ancak sana birtalak

^{118[2]} Bir şahid ve davacının yeminle mahkemede hüküm vermek mes'elesi, Medine fukahası ile İrak fukahası arasında ihtilafıdır. Sonraları bu ihtilâf hep sürdü. İmam Mâlik, imam Şafî, İmam Ahmed, Ebû Dâvud, Ebû Sevr ve Medine'nin yedi fakihî bir şahid ve davacının yekimi ile hükmü mai davalar nda kabul ederler, imam Ebû Hanife, Sevr'i, Evzâf, Leys b. Sabit ve Câbir'in rivayetlerine dayan rlar. Müslim, İbni Abbas'tan şunu rivayet eder: «Hz. Peygamber, bir şahid ve yeminle hüküm verdi.» Buhârî bunu almadı.

İkincilerin delili de kitap ve sünnettir. Kur'an-ı Kerim şöyle der: «Eğer iki şahid yoksa, o zaman şahidliği kabul edeceğiniz bir erkek ve iki kadın şahidlik yapar.» (Bakara Sûresi). Burada şahidlik yapacaklar beyan olunmuştur, bunlardan başka Şahid tanımak, Kur'an't nesih etmek i, olur Mütevatir olmayan bir hadis, Kur'an'ı nesh edemez. Sünnetten delilleri de şudur: Buhârî f' ve Müslim Eş'as b. Kays'ten şunu rivayet ederler: «Benim birisiyle dâvam vard , Hz. Pey-gamber benden şahid istedi, veya davalıya yemin düşer, dedi. Ben de o yemin eder, çekinmez, dedim. Hz. Peygamber de: 'Bir kimse haksız yere yemin ederse, ofâcirdir, Allah'ın iihuzuruna çıktığında Allah ona gazab eder.' buyurdu.»

^{119[3]} İlâ' Araplar arasında câri bir tür kadından ayrılma yolu ve yemin usulüdür. 4 ay 10 gün süreyle idevam eder. Onun sonunda ya kadına yaklaşır veya ayrılırlar. Kur'an-ı Kerim bunu anlatır. Fukaha arasında ihtilafli bir konudur. Bunda Ebû Hanife'nin görüşü ile diğer imamların, Şafî. Mâlik ve Ahmed'in görüşleri ayrılır. Ebû Hanife'ye göre 4 ay 10 gün geçerse kadın boş olur.

hakk verdim» derse, kendisine yemin ettirilir ve buna göre karısı ile o baş başa bırakılır.^{120[4]}

Diğer bir mesele de şudur: Abdullah b. Mes'ud şöyle diyordu: «Herhangibir erkek, bir cariye ile evlense, sonra bu onu satın alsın, bununla üç talak vaki olur, nikah bozulur, çünkü rakabesine malik olan, nefaata da maliktir. Raiba'da böyle söylüyordu. Keza hür bir kadın bir köle ile evlense ve sonra onu satın alsın, durum yine aynıdır.

Sizden bize, hoş olmayan bazı fetvalar ulaşmıştır. Ben, bunların bir kısmını sana yazmıştım; fakat sen, mektubuma cevap vermedin. Ben de bunun sana ağır geldiğinden korktum ve bunun üzerine kabul etmediğim ve senin görüşün üzerine ileri sürdüğüm şeyler hakkında sana mektup yazmaktan vazgeçtim.

Bir de ben duyduğuma göre sen, yağmur duası yapmak istediğin zaman Züfer b. Asım Hilâli'ye, namaz hutbeden önceye almasını emretmişsin. Buna çok hayret ettim doğrusu; çünkü hutbe ve yağmur duası namazı, aynen Cuma namazı gibidir. Ancak İmam, hutbeyi bitireceği sırada cübbesini ters çevirir ve dua eder, sonra inip namaz kılınır. Ömer b. Abdülaziz, Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve başkaları yağmur duası yapmışlar, hepsi de hutbe ve duayı namazdan önceye almışlardır. Bunun için Züfer b. Asım Hilâl'i nin filini bütün halk kınamış ve hoş karşılamamıştır.^{121[5]}

Diğer bir mesele de şudur: İştittiğime göre sen; «İki mal ortağından her birinin hissesi nisap miktarı olmadıkça, bunlara zekat vacip olmaz.» diyormuşsun. Oysa ki, Ömer b. Hattab'ın mektubunda, bunlara zekat vacip olduğu ve bunun aralarında hisselerine göre paylaşacakları vardır. Sizden önce Ömer b. Abdülaziz ve başkaları devrinde buna göre amel olunuyordu ve bunu, bana Yahya b. Said anlatmıştı. Bu zat, zamanın üstün bilginlerinden geri değildi. Allah, ona rahmet ve mağfiret etsin, makamını da cennet eylesin.^{122[6]}

İhtilafli meselelerden biri de şudur: Yine istittiğime göre sen şöyle söylüyormuşsun: «Kendisine bir başkasının herhangi bir malı sattığı bir kimse iflas etse, satıcı da parasının bir kısmını alsın veya müşteri malın her miktarını sarfetse, bu satış malından neyi bulursa onu alsın.»

Halbuki insanlar, satıcı parasının bir kısmını almışsa veya müşteri malın bir miktarını sarfetmişse, malın aynı olarak geri alınmasına kail değildir.

Başka bir mesele de şudur: Sen, Peygamber aleyhisselamın Zübeyr b. El-Avvam'a ganimetten ancak bir at için hisse verdiğini söylüyorsun. Oysa ki insanların hepsi, Peygamberin ona iki at için hisse verdiğini ve üçüncü at için birşey vermediğini rivayet ediyor. Ümmetin hepsi: Şam'lılar, Mısırlılar, Iraklılar ve Afrika'lılar, bu hadis üzerinde ittifak etmişler, bu konuda iki kişi ihtilafa

^{120[4]} İbni Hazme göre, bir adam karısına boşanma yetkisi verse, kadın bu hakka sahip olmaz. Çünkü boşanma yetkisi erkeğindir. Onu kadına veremeyiz. Ebû Hanife, Mâlik, Safi ve Evzâl ve diğer tükahaya göre kadın bu hakka sahip olur, kadın muhayyerdir, dilerse kocasının yanında kalır isterse boşanma hakkını kullanır. Kendisini boşar, kocasından ayrılır.

^{121[5]} İmam Mâlik ve Şafi'ye göre yağmur duasında hutbe, bayram namazlarında olduğu gibi sonra okunur. Leys ve Ebû Davud'a göre Cuma'da olduğu gibi önce okunur, Ebû Hanife'ye göre ise yağmur duasında hutbe yoktur.

^{122[6]} İmam Mâlik ve Ebû Hanife'ye göre ortaklar ayrı ayrı nisaba mâlik olmadıkça onlara zekat düşmez. Safi'ye ve Leysre göre ise ortak mal, bir kişinin gibidir, mal nisab miktarını bulunca, ortaklara zekat vermek farz olur. Birinciler mal sahiplerinin hâline bakıyor, ikinciler mala bakıyor. Hadis-i Şerif iki türlü yorumlanıyor. Ebû Hanife'nin ve Mâlik'in yorumları daha yerindedir. (Şafi' ve Leys yoksulu gözetiyor).

düşmemiştir. Kendisinden razı olunan bir kişiden bunun aksini işitmiş olsan dahi, senin bütün ümmete muhalefet etmen uygun olmaz.^{123[7]}

Bunlara benzer birçok şeyi bıraktım. Allah'ın seni muvaffak kılmasın ve ömrünün uzun olmasın dilerim. Çünkü bunda insanlar için fayda umar, senin gibi birisinin ziyanından korkarım. Yurtlarım z birbirinden uzak da olsa, senin kalbimde yerin başka, sana yakınlık duymaktayım. İşte benim yanımda senin mevkiin böyledir, bundan emin olmalısın. S hhat haberini, durumunu, çoluk ve çocukların durumlarını, senin ve yakınlarından birisinin herhangi bir ihtiyacı olursa, bana yazmay ihmal etme; çünkü ben, bununla sevinç duyuyorum.

Bunu sana yazdığım anda ,Allah'a hamdolsun, biz iyi ve afiyetteyiz. Allah'tan bizi ve sizi ,verdiği nimetlerin şükrü ile nasıplendirmesi ve bize olan ihsanlarını tamamlamasın dikerim. Selamla ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.

102- Yazışma Suretiyle, Uzak Ülkeler İle İlim Bağlantı Kurma

İslam Fıkıh Tarihi'nin kıymetli ve ebedi birer belgesi olan bu iki mektubu, ikincisi uzun olduğu haîde, İmam Malik ile diğer alimler arasındaki ilmi bağlantıyı göstermek üzere buraya koymuş bulunuyoruz. O. onlara yol gösterici bir nürşid gibi yazıyor, onlar da ona, hem irşad isteyen ve hem de muhalif tavır alan bir sâfatla yazıyorlar. Onlar, muhalefet yaparken, hak gördükleri bir noktayı nazarlarına ona izah ediyorlar, dayandıkları delilleri gösteriyorlar. Ülkeler birbirine uzak olduğu halde, böyle ilmi münasebet ve bağlantı kurmak ile nice faydalar ortaya çıkıyor. Mâlik, böylece başkaları nezdinde olan rivayet ve esere dair bilgileri öğreniyor, olabilir ki ondan uzakta kalmış olan bu âlimler, onun Medine'de elde edemediği, bulamadığı bir sahabe kavlini, bir rivayeti kendi ülkelerinde bulmuş olabilirler. Zira Hz. Peygamber'in (O'na selâm olsun) Ashab-ı Kirâm'ın hidayet dîni olan islâm yaymak için, ülkeler fethetmek üzere gazalara ve cihada çıktıklarından, bilhassa Hz. Ömer'in Hakk'ın rahmetine kavuşmasından sonra, Medine'deki fakih sahabiler de onlarla birlikte çıkmışlardır. Çünkü Medine, onlara kapılarını açmış, diğer islâm ülkelerine gitmelerine yol vermiştir. İşte İmam Malik; bu yazışmalar vasıtasıyla onlarla temas kuruyor, onların düşüncelerini yokluyor, o ülkelerin örf ve âdetlerini öğreniyordu. Böyle mektuplaşma ile bağlantı kurma onunla diğer uzak ülkelerdeki fukuha arasında ilmi bağlantı kurma, fikir alış-verişi devam etmiştir.

^{123[7]} Cihad atına verilen hisse hakkında fukaha arasında iki noktada ihtilâf var. Birincisi: Bir at için iki hisse mi, yoksa bir hisse mi verilir? Ebû Hanife'ye göre atıyla gazaya gidene iki hisse verilir: Biri kendisi, biri de at için. Yani ata bir hisse verilir. Hayvanın hissesini, insanın hissesinden fazla yapmam diyor. Mâlik, Evzâl, Leys ve diğerlerine göre bir hisse kendisi, iki hisse de atı için olmak üzere üç hisse alır. Yani ata iki hisse verilir. Bunların delili İbni Ömer'in rivayetidir.

Diğer ihtilâf da şurada: Gazada iki atı varsa, iki at için hisse verilir, yoksa bir at için mi? Ebû Hanife ve Mâlik'e göre bir at için hisse verilir. Leys, Evzâl ve başkaları iki at için hisse verilir. ikiden fazlası için verilmez, diyorlar. Leys: Şam, Irak, Mısır ve Afrika müslümanları bunda ittifak halindedir, diyor. Birinci görüş sahipleri bunu reddediyorlar. İmam Ebû Yusuf, Evzâl'ye red kitabında bunu tartışıyor ve bu konuda Hz. Peygamber'den ve Ashabdan ancak bir hadis var, bir hadis ise şazdır, onunla amel edemeyiz, diyor. Ve devam ediyor: «Ümmet bununla amel etti, ulema bunu aldı, diyorlar. Bu kabul olunmaz. Bunu alan âlim, bununla amel eden imam kimdir. Buna ehil midir bakalım? İki ata verilir de, üçe neden verilmemez? Üzerinde gaza edilmemiş, evde bağlı ata nasıl hisse verilir? (Bak: Ebû Yusuf'un Siyeri Evzâl'ye red kitabı, S-40)

103- Mektupların Anlattığı Gerçek:

İkinci mektup, yani Leys'in yazdığı bizim işaret etmiş olduğumuz bir çok noktaları açığa çıkarıyor, onları beyan ediyor. Biz dedik ki: - İmam Mâlik üzerinde çok büyük tesir bırakan iki mühim ve seçkin kişi vardır ki onlar da Rabia b.Ebû Abdurrahman ile İbni Şihab Zührî'dir.

Mektup bunu sarîh olarak kaydediyor. Çünkü mektup bir yerinde Tâbi'nden sonra gelen ulema sınıfından bahsederken şöyle diyor: «Sonra onların ardından gelen ve senin de Medine'de onlar›n yan nda bulunduğu kimseler ihtilafa düştüler. Onların başında o gün İbni Şihab Zührî ile Rabia İbni Ebû Abdurrahman vardı.» Açtkca görülüyor ki, bu ikisi, İmam Mâlik'in en büyük üstad›d rlar.

Mektup bize aç kça gösteriyor ki, bu yüksek mertebedeki üstadlar, Hz.Ebû Bekir, Hz.Ömer ve Hz.Osman devirlerinde müslümanlar toplu halde bulunduklar› s›rada bir meseie hakk nda icma' varsa, ona muhalefet caiz olamayacağındaittifak halindedirler. Onlardan sonra gelenlere, onlar n görüşlerinin birleştiği ve karar kıldığı şeyi değiştirip bozmak caiz değildir. Mektup bu hususta şöyle diyor: «Hz.Ebû Bekir, Ömer ve Osman devrinde Resûlullah'ın ashabının Mısır, Şam (Suriye) ve Irak'da devamlı surette amel ettikleri ve onu değiştirmeyi emretmedikleri bir iş geldiğinde, Resûlullah'ın ashab , selefın yapmadığı şeyi, bir emri yapmaları müslümanlara caiz değildir. Mektup şu ciheti de açıklamaktadır: «Eser ile reyî ve fıkıh kıyasını bir araya toplayan hadisci fukuha şuna da kail ki, fıkıhın ve fıkıh araştırmanın esası, ashabın ve tabii'nin görüşlerini inceleyip araştırmaktır. Onun için Leys İbni Sa'd'in, İmam Mâlik'e karşı en çok kullandığı delil: Ashab ve Tâbi'nin kavilleri ile amelleridir. Mâ-lik'de Medine halkının amelini kabule çağırırken önce, Tabii'nin, Saha-be'nin ve Resulü Ekrem'in asar na uymağa davet etmiş oluyor. Sahabe ve Tâbi'inin fikhını bilmek, onfarın münakaşistnın temeli budur.

Bu iki mektup, İmam Mâlik'in hüküm almada temel tuttuğu meselelerden birini ele almaktadır ki o da Medine halkının amelidir.Yukanda geçtiği üzere Rabia bazı sözleriyle buna işaret etmektedir. Mâlik mektubundan buna dayan yor. Leys b. Sa'd ise Ashab-ı Kirâm'ın muhtelif ülkelere dağılmış olmasından doıayı buna karşı çıkıyor. Böylece bu fikir, iki büyük imam arasında med ve cezir halinde kal yor.

Bundan ayr ca bu iki mektup baştan başa edep ve nezaket, kıymetli araştırmaları, samimi sadakat, ağır başlı olarak hakkı arama gayretiyle doludur. Ne inad var, ne de düşmanlık, belki sevgi, saygı, dostluk ve samimiyet dolu, budur onlar n yolu.

<u>İMAM MALİK'İN YAŞADIĞI ÇAĞ, İLİMLERİN GELİŞMESİ</u>	1
<u>104- İki Devri Gören Alîm</u>	1
<u>105- Neviler Devrinde Yetiştî, Abbasiler. Devrin</u>	2
<u>106- O, İki Devlet Çağında Yaşadı:</u>	2
<u>107- O Devirlerde Siyasi Hayatı O Her Türlü İsyana Karşıdır:</u>	2
<u>108- İdarenin, İslahı, Milletın İslahıyla Olur:</u>	4
<u>109-Abbasilere Karşı Tutumu:</u>	4
<u>110- Abbasi Halifelerinin İki Yönü:</u>	5
<u>111- Hükümdarlara Btaat Dayanağı:</u>	6
<u>112- O Çağda İslam Medeniyeti:</u>	6
<u>113- Hayattakinin F kha Tesiri:</u>	7
<u>114- Saraydaki Bir Hıristiyanın, Müslümanlar Aleyhine Çalışması:</u>	7
<u>115- İslamı Yıkıcı Ecnebi Parmakları:</u>	9
<u>116- O, Sapık Tartışmalardan Uzaktı:</u>	10
<u>117- Dini filimler Hakk nda Çalışmalar:</u>	10
<u>118- Tartışmalar Çağı:</u>	11
<u>119- İslam Ülkelerinde Fıkıh Merkezleri:</u>	12

İMAM MALİK'İN YAŞADIĞI ÇAĞ, İLİMLERİN GELİŞMESİ

104- İki Devri Gören Alîm

İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun)Emevl Halifelerinden Velid b. Abdülmelik zamanında dünyaya geldi, Abbasi Halifesi Harun Reşîd devrinde öldü. Onun gençliğinde Emevl Devleti yerleşmişti. Onun kuvvetli olduğu günleri gördü. Sonralar> Emevl Devleti sarsıldı , çöktü gitti. Onun yerine Abbasi Devleti kuruldu. Abbasiler gizli gizli çalışarak yuvalar kurdular. Sonra ayaklandılar. Emevi Devleti'ni sarsıp çöktürdüler. Dünyayı Emevilerin başına yıktılar. Yer onlara dar geldi? Mervan oğullarıyla Abbasi oğulları arasındaki bu kavgaya yetiştî, sonra Emevilerin saltanatına Abbasilerin oturduğunu, hilafet makamının onlara geçtiğini gördü. Sonra da Emevileri yıkmak için beraber çalıştığı Amuca oğulları Hz. Ali b. Ebû Talib evlatlarına karşı,- Ebû Cafer Mansur'un sert tutumunu gördü. Onları ezdikten sonra meydanın ona kaldığını, her şeye hakim olduğuna şahid oldu. Halife Mehdi'nin zındıkları nasıl tepelediğini, bir taraftan Horasanlı> Mukanna'nın kumandasındaki sap k ordularını savaş alanlarında dağıtırken, diğer yandan ulemanın yardımıyla Irak'daki sapık zındık inançlarını nasıl bastırdığını gördü. Harun Reşid devrinde devletin istikrar içinde bulunduğunu, İran, Hind ve Arap medeniyetleri gibi çeşitli medeniyetlerin karışımı olan Abbasi medeniyetinin kurulduğu günleri ve İslam medeniyetinin parlak devirlerini yaşadı. O, bu devletin birliği için toplayıcı bir unsur oldu. Dağıtıcı güçleri bir araya toplayıp birleştirmeye çalıştı. İslam birliği, takva ve tehzible beslenerek ona yararlı> g dalar verdi. Baştaki

hükümdarın rengi ve tutumu ne olursa olsun, onlarla iyi münasebetler kurdu ve millet düzenini güzel sağlamaya çalıştı. Hükümetin, İslamdaki hüküm nizamına uzak, olduğuna bakmaksızın o İslam birliğini yaşatmaya uğraştı.

105- Neviler Devrinde Yetiştirdi, Abbasiler. Devrin

İmam Mâlik'in hayatı, iki eşit bölüme ayrılmıştır, bunun yansıması Emevîler, yarısından da Abbasiler devrinde geçer. Ömrünün 40 yılını Emevîler devrinde, 46 yılını da Abbasiler devrinde geçirdi. Emevîler Devleti düştüğü zaman ömrünün en olgun çağındaydı. Ondan sonraki hayatı Abbasiler devrinde geçti.

O, Emevîler devrinde akılcıca ve bedence kemale ermişti. Çünkü 40 yaşına ayak bastı., insan bu yaşa gelinceye kadar her yönden kemale erer. Akılcıca, fikirce olgunlaşır, istifade edebilir, ifade etme çağına gelir, âîrken, vermeye başlar. O zamana kadartahayyüü yapar, toplar, ondan sonra meyvelerini verme zamanı gelir, onun için şöyle diyebiliriz: O, Emevîler devrinde kendini yetiştirdi, olgunlaştı. Abbasiler çağında ise talebe yetiştirdi, onları ilim gıdasıyla besledi, arkadaşlarıyla fikir mahsullerini mübadele eder oldu. Elde ettiği ilmi, hadisi öğretti. Abbasiler devrinde yeni bir şey öğrenmediğini, ilmine ilim katmadığını demek istiyoruz. Çünkü akil daima yeni yeni şeyler öğrenmek peşindedir, özellikle İlahî sahibinin Alimin akli ilmi susuzdur. O, ilimden, hakka ulaşmaktan, gerçeği öğrenmekten başka bir şey beklemez, İmam Mâlik, nesiller üzerinde etkisi olan temiz bir alimdir. O, her türlü ilmi sırf din için, dine hizmet için istiyordu. O, Allah indinde olandan başka bir şey aramıyor, ancak onun rızasını gözetiyordu. O, ömrünün sonuna kadar ilim elde etmekten, bilgisini arttırmaktan hiç geri kalmıyordu. Ancak o, gençliğinde çok öğrenir, az verirdi. Yaş ilerledikçe az öğrenir, çok verir olmuştu. Hatta ihtiyarlığında ise büsbütün daha az alır, daha çok verir hale gelmişti.

106- O, İki Devlet Çağında Yaşadı:

İmam Mâlik, madem ki bu iki çağda yaşamıştır, öyleyse, gerek Emevîler ve gerekse Abbasiler devrindeki siyasi hayatı, sonra da bütün İslam ülkelerindeki içtimai hayatı, özellikle onun yaşadığı Medine'deki durumu kısaca da olsa anlatmamız gerekir. Bir de büyük İslam merkezlerinde çeşitli yönlerden İslam düşüncesine karşı durup onunla savaşıyan fikir cereyanları ile İmam Mâlik'in kendisine ikamet yeri seçtiğini değinmek isteriz.

107- O Devirlerde Siyasi Hayatı O Her Türlü İsyana Karşıdır:

Önce siyasi duruma bakalım. İmam Mâlik (Allah ondan razı olsun), Emevî Devletinde Velî Abdülmevâk zamanında bulundu. Uzun çekişmelerden, kavgalardan sonra Emevî Devleti duruma hakim olmuş, idare durulmuş ve yerleşmişti. Bu istikrar, güzel meyvelerini vermeye başlamıştı. Uzak ülkeler

fethoiunmuş, Batıda İslam güney Avrupaya dayanmış, Endülüs alınmış, İslam orduları Avrupa içlerine dalmıştı. Doğuda ise, İslam tâ Çin sınırlarına ulaşmış, her laraîa yay lmıştı. İşlerin böyle istikrar bulup rayına oturması sayesinde zaman da cömertliğini gösterdi ve Mervan oğullarının adil Halifesi Ömer b. Abdulaslz gibi bir zat yetiştirdi. Böylece Mâlik, istikrar nimetini gördü ve meyvelerini toplamaya başladı. Bilgi ufku açıldı, Hz. Ali. ile Muaviye" arasında çekişmeleri, kopan fitneleri öğrendi." Ernevi Halifesi Yezid zamanındaki fitneler, Hz. Peygamberin (s.a.s.) şehri olan Medine'de her şeyin hela!, car), mal, rz ve namusun üç gün mubah kılınarak çeşitli rezaletler işlendiği o günler malumu oldu.^{124[1]} Hilafet davasına kalkışan Abdullah İbn Zübeyr ile Emevi Halifesi Abdulmelikb. Mervan arasındaki kanlı ,kavgalar. (Haccac' n Kabe'yi bile taşa tutması) bu yüzden islam toprakları, arasında fesadın nasıl sokulduğu ,ahlakın bozulup sarıldığı Müslümanların fitne ve fesad ateşinde nasıl kavrukları

yaş, kuru, her şeyin nasıl yandığı birbirine neler ettikleri, bunları hep öğrendi.Eğer Allah'ın lufu keremi esirgemesi olmasaydı düşmanları onlara göz dikecekti.Fakat Allah onlar n içine bir korku saldı.Müslümanlara sald ramad lar kendi başlarının derdine düştüler İmam Malik Haricilerin idareye karşı çıkışlarını dinledi ve bunlara şahid oldu.İnsanların emniyetini nasıl bozduklar n devletin asayişini nasıl sarstıklarını her tarafta Müslümanları nasıl kalkıp rahatsız ettiklerini de göz gördü.Onlar her şeyi alt üst ediyorlar,dinin zahirine saplanıyorlar,kuru sözlerin kabuğuna göre anlıyorlar, okun yайдan fırladığı gibi İslam hakikatlarından uzaklaşıyorlardı.Dinin özünden uzaktılar. Cahillikleri yüzünden kendilerinden başkasına küfür ve fisk okları atıyorlar, dini hiçbir delil ve kuvvete dayanmaksızın, onları Müslüman saymıyorlardı. Elebaşları Ebû Hamza kumandasında onlar n Medine üzerine yürüyüşlerini gördü. Medine halkını en korkunç şekilde öldürdüklerini, Medine'ye girip hak, batıl ayırmaksızın neler yaptıklarına şahid oldu, o kara günleri yaşadı. Yukarıda ele başları Ebû Hamza 'nın Medinelilere söylediklerini naklettik. Medine halk na nas l insafs zca sald r yordu. Bunlar hep onun onlardan nefretini arttırdı . Haricilerden, devlete karşı gelmenin ne gibi fenalıklar doğurduğunu, fitne ve fesadın ne kadar kötü olduğunu gördü. Onun içinjdareye karşı her türlü ayaklanma n aleyhinde bulundu, böyle bir harekete çağıranlara karşı çıktı. İdareye karşı gelenlere iyi gözle bakmadı. Çünkü tecrübeler ona göstermiş ve geçmişte milletin başına gelenlerden öğrenmişti ki, karşı gelmekle ortadan zulmü kaldırmaya çalışmak, hiç iyi sonuç vermiyor, bilakis adalet getirmeye çalışırken daha çok zulüm işleniyor, her isyan," her tarafı kana boyuyor ayaklanma anarşi getiriyor, fesad getiriyor, ıslah etmiyor. Emniyette olanlar da rahatsız ediyor, bir zulmü kaldırmıyor. Onun zama-t n nda Emevilere karşı ayaklanan Hz. Ali evladına da bu gözle baktı. Tarihin kayd na göre Zeyd b.

^{124[1]} Harra Vaka's :Emevilerin tarihine leke olan bir olaydır.Medine'yi sardılar,devlete karşı çıktılar diyerek;üç gün üç gece Medine'yi düşman ülkesi addedip her şeyi helal saydılar.Mal,can ,ırz,namus emniyetini tanımadılar.Bunu hükümet yaptı,aynı zulmü ve rezaleti Hariciler de yaptı .

Ali'nin, oğlunun ve torununun Emevi idaresine karşı çıkışları hakkında görüşü böyleydi. Onlar emniyet içinde yaşayanları rahatsız eden birer fitne olmaktan ileri geçmedi. Bu yolla zalimlerin zulmü ortadan kaldırılamaz görüşündeydi. Buna kalkışan. Zeydiye Mezhebi sahibi olan Zeytâ fe. Âlâ (Allah ondan razı olsun) gibi ilim ve fazilet sahibi olsa da, hükmü bu yollayd .

Onun için bakıyoruz ki İmam Mâlik idarede istikrar yanlısıdır, isyan değil. İdare edenleri ıslahın yolu, milletin ıslahıdır, millet düzelirse, baştakiler de mutlaka düzelir. Onun görüşüne göre, ıslahata halkın tslahiyla başlamalı, çünkü, ası! odur, kök odur, güven odur. İdare edenler, onun meyveleridir. Meyve daima ağacın cinsine göredir, oluşunu ondan alır, meyvesi ona göre olur. Eğer ağaç iyi cins ve temiz ise, idare de öyledir. Hiç kimse bir ağaçtan, başka cins meyve devşiremez, meyve de kendi ağacından başka yerde yetişemez, her ağaç kendi meyvesini verir.

108- İdarenin, İslah›, Milletin İslah yla Olur:

Hariciler, Emevilere karşı geldikleri zaman, İmam Mâlik Emevilerin o makama konup idareyi ellerine almalarında haklı veya haksız olduklarını düşünmedi, hak veya batıl üzeremidirler, ona bakmadı. İleride açıklayacağımız üzere o, onların idare tarzının islami bir nizam olmadığı kanısındaydı. Bununla beraber onlara karşı ayaklanmayı hiç bir zaman mubah görmedi. Çünkü o idarede istikrar yanlısıydı ve o hükmünü olaylara göre verirdi, mücerred nazariyelere göre değil. Çünkü o gördü ki, devlete karşı huruç etmek, anarşi doğurur, kargaşalık getirir, hakKı yerine getirmeye yaramaz. İstikrar ise, velev hükümet şer'i yoldan o makama geçmiş olmasın, iyi meyveler verdiği görüşündedir. Onun sakin tabiatı, milletin huzur ve emniyet içinde olması eğilimi, sükûnet arzusu onu bu görüşü tercih etmeye yöneltmiştir, bu tarz düşüncüyü benimsemiştir. O ki, Allah'tan başkasının levminden korkmayan takva sahibi, ihlası bir kimsedir, doğrudan hiç çekinmez, Baz yazarlar, onun bu durumundan Emevilerin idaresinden raz olduğu, onları te'yid ettiği anlamını çıkarıyorlar. Doğrusu o, onlardan ne razıydı, ne de onlara kızgındı. O devlete karşı isyana kızardı. Çünkü, sebep ne olursa olsun, isyan, fitnedir. O isyan›, slah çaresi olarak görmezdi. Ona göre slah yolu, istikrar sayesinde durumu iyi yolda düzeltmektir. İyi olmayan halden iyiye geçmek, iyiden de daha iyiye gitmektir. Bu da halk› slah ile olur.

109-Abbasilere Karşı Tutumu:

Emevilerden sonra Abbasi Devleti geldi.Onlar mevkie gelmezden önce, İslam topraklarının çoğunda kanlı çarpışmalar oldu,İslam kılıçları birbiriyle çarpışarak şiddet çok sertti.Müslümanlar karanlık fitneler içinde kaldı.Hz. Peygamber'in şehri,Medine-i Münevvere harp meydan›na döndü.Bu karanlık fitnelerin içinde Haricilerin eliyle Muhacir ve Ensar'ın oğulları öldürüldü, istikrardan başka bir şey istemeyen, ancak sükûn ve emniyet arzu eden ve ,ıslahatın önce milletin

düzelmesiyle olacağına inanan imam Mâlik hiç şüphe yok ki bu ve önceki hallerin hiçbirinden asla razı değildi. Devletin başlangıcında işler henüz yoluna girmedi. O, millet tefrikaya düşüp herşeyin darmadağın olmasından endişe ediyordu. O zaman istikrar bir hayal olur uçar gider istikrar isteyenler onu bulamazlar, hayal kırıklığına uğrarlar erüyalari gerçekleşemezdi. Onun için istikrar adam, olan Malik durumdan hoşnut değildi, küskündü. Bu hal, Abbasi oğullarına kızgınlığından Emevileri sevdiğinden ileri geliyor değildi. O özlediği nimet yüklü istikrar elden gitti diye üzgündü. Huzur ve sükûn içinde fikrî hayat n sürdüreceği emniyet bozuldu diye kızgındı?

Abbasi Halifesi Ebû Cafer Marssur, kendisine karşı çıkan Hz. Ali torunlarını temizleyip devlete istikran sağlayınca, sükûn adamı Mâlikin, kızgınlığı geçti, istikrardan hoşnud kaldı. Böylece Abbasilere karşı tutumu, Emevilere karşı olan durumu gibi oldu. Abbasiler de iktidara geürken, kendilerinden önce Emevilerin yaptığı gibi yaptılar. Hz. Ebû Bekir'in. Ömer'in ve Osman'ın (Allah onlardan razı olsun) hilafete se-çüimeleri gibi, dini bir usul takip etmediler. Bununla beraber Mâlik onların devletinden razıdır. Çünkü ancak iktidar, anarşiyi önler, o sayeds emniyet ve asayiş sağlanır, fitne def'olur. «Bir millet kendini bozmadıkça. Allah onlara verdiği nimetleri değıştirmez.» (Kur'an- Kerim)

110- Abbasi Halifelerinin İki Yönü:

İmam Mâlik Abbasi oğulları hükümdarlarına onun öğütlerini dinlediklerini, onun nasihatlar na kulak verdiklerini görünce, bu ona cesaret verdi, onlarla münasebet kurdu, onların armağanlarını, kaynağını aramaks>z'n, kabul edip ald . Çünkü Abbasi Halifeleri, Hz. Peygamber Aleyhisselamla yak>n akrabalar doıayısıyle, kendilerinin bir makam ve şerefe haiz olduklarını hesap ediyor, bu yüzden ulema ile münasebette bulunmadığı bir vazife sayıyorlar, yaptıklarının dini yönden muteber tutulma »nı istiyorlardı. Eğlence ve safa alemlerine dalmakla beraber,dini duygu ve eğilimleri arasında uygun bir denge sağlamaya gayret ediyorlard>. Onlar, bir yanda nefislerinin arzular>na uyarak zevke dal p şüpheli şeylerden bile çekinmez, hatta bazıları haram yasağını biie aşip sefahata dalarken, diğey yandan ulemanın vaazlarını dinlerler, onları arzu ederler; onları dinlerken, sanki zahidler ve sofular gibi ağırlardı. Bu kabilden zahidlerin, alimlerin Harun Reşid'e gönderdikleri bir çok mektuplar mesajlar görüyoruz. Bazı tarihçilerin dediğine göre, o, bunları dinlerken ağlardı. Bakıyoruz, Harun Reşid haraç ve diğey vergileri toplama hususunda, dini hükümlere uygunluk sağlamak için Ebû Yusuf'tan yol göstermesini istiyor, bu imam da Haraç kitabını yaz yor, dini emirleri toplayarak hakikatle aklınca idare arasını birleştiriıyor, dini hakikatleri, bu müstebid hükümdarca benimsenecek makbul bir hale sokuyor. Ebû Cafer Mansur, Mehdi, Harun Reşid hacca gidiyorlar. İlim ve ulemaya itibar ediyorlar, dine ve din erbab na saygı gösteriyorlar, onlarla görüşüyorlar, İmam Mâlik'e hususi hürmet gösterin onu kabul ediyorlar, meclislerinde onu başa geçiriyorlar.

111- Hükümdarlara Btaat Dayanağı:

Abbasi halifeleri ulemaya itibar ettiklerinden, İmam Mâlik onlarla ilgi kurdu ve onlardan nasihatlarını esirgemedi, onlara öğüt verdi. Çünkü diledikleri vardı. Onlara verdiği öğüt ve yaptığı nasihatlardan bazısını zikretmiş bulunuyoruz.

İmam Mâlik hazretleri, hilafet hakkındaki görüşlerine, hükümdarlara itaata dair düşüncelerini, çağın ahvalinden âsâra olan vukuf ve bilgisinden ve Hulefâ-Râşidin'in (Allah onlardan razı olsun) haberlerinden almıştır. Bahsimizde uygun yeri gelince bunu beyan edeceğiz.

112- O Çağda İslam Medeniyeti:

Şimdi de İmam Mâlik'in yaşadığı o çağdaki içtimai duruma bakalım. O, onda yetişti, onun içinde yaşadı. Bu çağın en belirgin yönü şudur: İslam şehirleri İran, Rum, Hind, Arap gibi muhtelif unsurlarla dolup taşıyordu. İslam Devleti çok genişlemişti, Batı da Endülüs'ten tut da doğuda tâ Çin'e kadar uzanmıştı, bir çok İslam merkezleri oluşmuştu, Hz. Osman devrinde başlayarak sonraki çağlarda Hz. Peygamber Aleyhisselamın Ashab- Kiram'ta bir çok ülkelere gidip yerleşmişlerdi. Bunların her birinin talebeleri yetişmişti, o şehirler halkına uygun fıkıh görüşleri olmuştu. Her şehrin içtimai, ticari, İlmî Özellikleri vardı. Bunlardan her biri ulemasının, fukahasının çokluğu ile üstün bir mevki sağlamak istiyordu. Makamı cennet olsun, kabri nûr dolsun, üstadımız, rahmetli Muhammed Hudarî Abbasiler çağının başlarında İslam şehirlerinin durumunu şöyle anlatır:

«Batı tarafında İslam ülkelerinin sonuna, Endülüs kıtasına baktığında Kurtuba şehrini görürsün. Endülüs'de Emevi Devletinin kurucusu ulu Emir Abdurrahman b. Muaviye'nin başkanlığında, Abbasilerin merkezi Bağdad ile boy ölçüşmeye hazırlanıyor. Kuzey Afrika'da Kay-revan şehrini görüyoruz, o ki bütün azametiyle Roma Afrika şehirleri'nin yerini almıştır. Daha berilere gel, Mısır'ın başkenti olan Fustât (Kahire) şehrini bulursun. Büyük Fustat camiinde ulema ders halkaları var, onlar ictihad yolunda en büyük çalışmaları yaptılar, muhtelif mezheplerin müctehid imamları'nın bütün dallarına ait eserleri insanlara sundular.. Bu ülkeye dair tarihçilerin yazdıklarına bakan kimse görür ki. o ilim, ticaret, sanat bakımından kültür itibarıyla Bağdad şehrinden hiç de geri değildir. Sonra Şam şehrine bak. Orası her ne kadar hilafet merkezi olmaktan çıktıysa da Emevilerin oraya kazandırdıkları o eski azameti hala korumaktadır. Küfe ve Basra, ulema ve hukema ile doludur. Bağdad onların yakınında bulunmakla beraber, onun azameti yanında onların güneşi de batmadı. Çünkü Basra, Hind ticaretinin en büyük limanıydı. Küfe Arap unsurunun yatağıydı. Şark'a doğru yoluna devam edersen: Merv, Nisabur ve diğer büyük şehirler görürsün. Medeniyet; ticaret, ziraat ve sanatın ilerleyip genişlemesini gerektirir. Bu çağlarda,

bunların hepsi de en doruk noktasına erişmiştir. İslam ülkeleri medeniyetçe o kadar parlamıştır ki, kendinden önceki bütün medeniyetleri gölgede bırakmıştır. O, muhtelif medeniyetlerin özü ve en parlağıdır. Şüphesiz ki, bunların fıkıhta büyük tesiri olmuştur. Çünkü bütün bu meselelere cevap vermek gerekti. »^{125[2]}

113- Hayattakinin F kha Tesiri:

İşte ticaret, sanayi ve diğer yönlerden medeniyet bakımından İslam şehirlerinin genel durumu böyleydi. Her şehirde bir ilim hareketi vardı. Her şehir, birbirinden ayrı muhtelif cins kültür dalgalar ile dalgalan yordu. Herkes kendi kültür rengini ve duygularını katıyordu. Bu şekilde olan bir toplumda, toplumsal olaylar çok olur ve bu milli özelliklerin etkisiyle bunlar n muhtelif belirtileri başgösterir. Bir olayın dini yönden hükmü vardır. İslam dini umumi bir din olup küçük, büyük her olay için mubah veya yasak hükmünü verir. O türlü kültürler içinde meydana gelen olayları araştırıp incelemek, faklhin düşünüş tarzını genişletir, zihnini açar, tâ ki, meseleleri çözebilsin, birbirine aykırı olan olayları bir düzene koyabilmek için kaideler'bulup gerekli temelleri kurabilsin.

O zaman için bugün olduğu gibi, ziyaret yeri olan Hicaz şehirleri de öyleydi. Orada da bu hayatın bütün şekillerini, bütün renkleriyle görürsün. İnsanlar o hayatın içinde uzak ülkelerden oraya gelmektedirler. F trat dini sahibi Hz. İbrahim Aleyhisselamın davetine icabet ederek, gönüleri oraya bağlıdır. Hicaz şehirlerinde oturanlar, ziyaret için gelen hac kabilelerinde müslümanların içtimai belirtilerini bütün renkleriyle görmektedirler. Muhtelif cinsten insanlar n örf ve hallerini gözleriyle görerek vakıf olmaktadırlar. Bunlar kulaktan dolma haberler yoluyla değil müşahade yoluyla öğrenmektedirler.

Hz. Peygamber Aleyhisselam n hicret yurdu olan Medine ki, Ravza- Mutahhara orada, Mescid-i Nebevi orada, Hac esnasında müslümanlar n ziyaret ettikleri bir yerdir, orada bulunmakla şeref duyarlar, Hz. Peygamber'in civar nda durmakla tebrik ederler. İmam Mâlik de o şehri kendine ikamet yeri olarak seçti. Medine'de insanların birçok örfleri, muamele şekilleri, içtimai yaşayışta tutumlar ve durumlar vardı. O bunların arasında yetişti.

114- Saraydaki Bir Hıristiyanın, Müslümanlar Aleyhine Çalışması:

İçtimai duruma çok kısa da olsa bu kadarcık işaretten sonra, şimdi de Mâlik'in çağındaki düşünce durumuna bir göz atahrn: Bu da iki manzara arzeder: Biri o çağda hakim olan akıl hareketleri, ikincisi dini çalışmalar ve Medine-i Münevvere'nin bunlara göre durumu. Orada fıkıh çalışmaları ve genellikle dini ilimlerdeki gelişmeler:

Birinci yöne bakalım. Bunu açıklarken, o zaman baz müslümanlar n akl > kurcalayan bir takım meselelere işaret etmemiz gerekir. Şöyle ki; Emevi çağından başlayarak Abbasi çağının başlarında umum İslam ülkelerinde,

^{125[2]} Muhammed Hudari, Teşri'i İslamı Tarihi, imamların İctihadı bölümü.,

özellikle Irak'da, İslam inancını bozmak için müslümanlar arasına gizli gizli bazı düşünceler, sapık mezhepler sokulmaya başlandı. Onlar din işlerinde şaşırtmak, doğru, açık şeyleri bulandırmak, insan aklının kolay kolay hazmedemeyeceği, küh ve hakikatini anlayamıya-cağt şeyleri ortaya atarak fikirleri karıştırmak istiyorlardı. Mesela kaza ve kader meselesi, insan iradesi nedir. İnsan hür müdür ki, teklif ma'kul ve ceza makbul olsun, yoksa insan, iradesinde hür değil midir? Öyleyse teklifin hikmeti nedir? Gayesi sebebi ne olabilir?^{126[3]}

Bu münakaşalar, Müslümanlar arasında gizli bir planla el altından yürütülür, din anlayışları karıştırılmak istenirdi. Böylece İslam düşmanlar, müslümanlardan öç almak fırsatını buluyorlar, araya engeller sokarak, kendilerini korumak için meydan açıyorlardı. Bu gizli eller, müslümanlarda şüphe uyandırmak, onların birliğini bozmak, aralarında fikir çekişmeleri uyandırarak onları birbirine düşürmek istiyorlardı. İslama uymayan, müslümanlara yabancı düşünceleri yaymak için planlı çalışıyorlardı. Abbasi çağı yazarlarından bu gizli ve kirli ellere işaret edenler olmuştur. Mesela Câhız, bazı eserlerinde, Hıristiyanlığı korumak için Hıristiyanların, Müslümanlar arasında ne gibi görüşler yaymaya çalıştıklarını nasıldıkları planlar hazırladıklarını anlatır.

Hişam b. Abdülmelik devrinde Emevilerin hizmetinde bulunan Şamlı Hıristiyan Yohanna'nın Tarihi'nde müslümanlarla din konusunda nasıl münakaşa yapacaklarını Hıristiyanlara öğrettiğini görüyoruz. Tüراسül-İslam LegacyOf İslam: İslâm mirası eseri onun şöyle dediğini nakleder: «Arap sana : İsa hakkında ne dersin derse, O Allah'ın kelimesidir, de. Sonra o müslümana Kur'an Hz. İsa'ya ne adı veriyor, diye sor ve müslüman sana cevap verinceye kadar hiçbir şey söyleme. Çünkü müslüman sana Kur'an'daki ayetiyle cevap vermek zorunda kalacaktır ve şöyle diyecektir: «Mesih Meryem oğlu İsa'dır o Allah'ın elçisidir ve o Meryem'e ilka ettiği bir kelimedir ve ondan bir ruhtur.» Sana bu cevabı verince, ona sor: «Allah'ın kelimesi ve ruhu nedir? O mahluk mudur, değil midir? Eğer mahluktur derse, o zaman ona şöyle de: Allah vardı, lakin ne kelime, ne de ruh vardı! Bunu söyleyince Arap susacaktır, cevap yolu bulamayacaktır. Çünkü bu görüşte olanlar, müslümanlara göre zındıktır...»

^{126[3]} Kader ve insan iradesinin hürriyeti meselesi eskidir, İslamın ilk çağlarında daha ortaya çıkmıştır. Fakat Hulefâ-i Raşidin devrinde öyle kuvvetli değildi ve münakaşa konusu olma ştı. Rivayete göre Hz. Ömer'e bir hırsız getirildi. Halife ona: «Niçin çaldın?» diye sordu. Hırsız da: «Allah'ın kaza ve kaderiyle» cevabını verdi. Hz. Ömer, elinin kesilmesini emretti ve ona dayak attı. Ömer'e bunu neden yaptığı soruldu; «El kesmek, sırsızlık cezası, dayak da, Allah hakkında yalan söylediği için.» dedi. Halife, Hz. Osman'a, Öldürenlerden bazısı, onu öldürenin kendi değil, Allah olduğunu iddia ettiler. Onu sanıp hücum ettikleri zaman bazıları: Sana okları Allah atıyor, dediler. O da yalan söylüyorsunuz, eğer atan Allah olsaydı, yamalmazdı, dedi.

Hız. Ali devri gelince, hilafet meselesinde münakaşalar çoğaldı, sonra günah işleyen müslümanın durumu ve kader münakaşası başladı. İbni Ebi Halid, Nehcül-Belâga şerhinde şuhu kaydeder: Bir şeyh, Hz. Ali'ye sordu: «Bizim Suriye üzerine Şam'a yürümemiz Allah'ın kaza ve kaderiyle midir? Bize haber ver.» dedi. Hz. Ali buna şöyle cevap verdi:

«Yerden tohumlan bitiren, canlıları doyuran Allah aşkına, nereye basmış isek, hangi vadiye inmiş isek, bunlar hep Allah'ın kaza ve kaderidir.» Şeyh ona: «Öyleyse bize ecir var mı?» dedi. Hz. Ali de:

«Allah ecirinizi ziyade kılsın, siz yaptığınızı zor altında yapmıyorsunuz, gidip gelmeniz hepisi

Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Eğer kaza ve kader zor ve cebir demek olsa, o zaman teklif bat olur. Sevap, azap, emir, nehiy olmaz, bunların mânası kalmaz. Bu gibi batıl sözler şeytan ordusunun kuruntusudur. Kaderiye denen fırka, bu ümmetin mecüsileridir. İş öyle olsaydı, zaman Peygamber göndermeye gerek kalmazdı. Allah yerleri ve gökleri boşyere yaratmadı.

Kaza ve kader Allah'ın hükmüdür, emridir.» dedi. Ve şu ayet-i kerimeyi okudu: «Allah ancak kendisine ibadet etmenizi emir buyurdu. Sana itaatle Mahşerde Allah'ın rızasını umarsın. Sen bize dinimizi açıkladın. Allah sana ihsanda bulunsun.»

Görüldüğü üzere o müslümanlarla nasıl tartışacağı ve onu nasıl köşeye sıkıştırıp ilzam edeceğini öğretiyor. Sonra, sözü, Allah Teâlâ'nın kelamının kadim olmas na getiriyor ve davasını bununla desteklemek istiyor. Halbuki bu, ona hiçbir şey kazandırmaz. Bu incir çekirdeğini h 'idurmaz bir laftır. Çünkü kelimeyi Allah Teâlâ'ya izafe etmek ve ruhun Allah'tan olmas›, onun kadim olmas›n hiç gerektirmez. Zira Cenab-ı Hakk'm yarattığı kelime, kadim değildir, yine böylece yarattığı ruh da kadim olamaz. Hz. İsa'ya Allah'ın kelimesi denildi, çünkü arada baba vasıtası bulunmaksızın, mücerred Allah'ın (OL) sözüyle meydana İdi keza ruh denildi, zira Allah' n insanlar›n vücut bulmas için koymuş olduğu nizam gereği canlılar için hayat maddesi olan şey, onun vücut bulması için tutulmuş bir yol değildir. Şahıslar en belirgin halin vasfını alırlar.

Sonra Yohanna, İslam prensiplerini eleştirme yollarını telkin etmeye yelteniyor: Çok kadınla evlenmeyi, karı boşamayı, hülleyi diline doluyor, Hz. Peygamber hakkında yalanlar uydurup ortaya atıyor, Hz. Peygamberin Zeyneb binti Cahş ile olan aşkı iftirasını çıkarıyor, azadlısı Zeyd'in karısı iken Zeyneble evlendiğini söylüyor, Haceri Esved'i takdis etmek, hac takdis etmek gibidir, diyor. O sadece bunlarla yetinmiyor, mücadeleciler›ristiyanlar›, müslümanlar kaza ve kader, insanın iradesi, bu iradenin hür veya cebir altında olup olmadığı meselelerini münakaşaya sürüklemelerini de istiyor.^{127[4]} Böylece Arabın aklını tartışma çöllerinde dolaştırıp şaşkırtmak amacını güdüyor. Müslümanları şaşkırtmak, sapıtmak için karışık kördüğüm olmuş bir takım güç meseleleri kurcalıyor, aralar na ayrılık koyup, sapık inançlar, batıl hevesler sokup türlü fikir ayrılıklar meydana getirmek, parçalamak diliyor. Bütün bunlar, Emevi Hanedan›nın, Hilafet ocağının bağrına bastığı, sarayında beslediği bir Hıristiyan tarafından yapılıyor, ondan öncede babası o sarayda barınmış, orada yaşamıştı.

115- İslamı Yıkıcı Ecnebi Parmakları:

Bu fikir cambazlığının yanında diğer bir fikir sömürme hareketi de vardır ki, o da Emeviler çağında başladı. Abbasiler çağında gelişerek meyvesini verdi. Bu da Yunan felsefesiyle olan bağlantıdır, İbni Hal-İ kân bunun Emeviler çağında başlamasını şöyle anlatır: «Halid b. Muaviye Kureyş içinde ilim ve tenleri en iyi bilendi. Kimya ve tıp fenlerinde söz sahibidir. Bu iki ilmi çok iyi bilirdi. Bunlardaki maharetini ve "mini gösterir risaleleri vardır. Bu fenleri Beryanis Rumi denen bir papazdan öğrendi. Bu konuda üç risalesi vardır. Birisinde adı geçenle olan macerasını, ondan nasıl öğrendiğini, onun öğrettiği rumuzları anlatır.» Bu felsefeyle olan temas, tercüme hareketiyle gelişti. Abbasiler çağında Yunan, İran ve Hind dillerinden tercüme başladı. Bunların İslam düşüncesinde etkisi oldu. Bu felsefeleri elde edenlerin akıl ve dinlerinin kuvvet derecesine göre onlar üzerinde türlü tesirleri görüldü. Akıl› yerinde, iman› sadık

^{127[4]} Bunlar, Van Vioten'in basmış olduğu Câhız'ın risalelerinde, Oidordun hazırladığı İslam Mirası kitabında Eb Lewis Şeyho'nun Mahtutat-ı Arabiyye kitabında anlatılır.

olanlar, akılların kuvvetleri Ve imanların metaneti sayesinde aldıkları bu fikri hazmettiler, onlara hakim oldular, üstün düşünceleri ile onlardan faydalandılar, idrakları ile onlardan alacakları aldılar. Bir takım da ontar hazmedemedi, o yükü kaldıramadı, eski ile yeni arasında denge sağlayamay p akılları şaşırtdı kaldı. Bir fikir anarşisi içinde çalkandı kaldı. Bu yüzden bakıyoruz ki, bazısı şair, bazısı yazar, bazısı ilim adamı geçinen bir takım kimseler bu fikirlere kendini kaptdı, onlar akılları hazmedemedi, çalkantı içine düştüler, şaşırıp kaldılar.

Bunların yanısıra, yukarıda dediğimiz gibi, zındıklar türedi, İslam toplumunu bozucu görüşlerini meydana verdiler, İslam'ı yıkıcı şeyleri ortaya atıp ilan ettiler, Müslümanlara tuzak kurdular, müslümanlığın şanını küçültücü hilelere başvurdular. Bir takım, islam hakimiyetini ortadan kaldırmak, İran hakimiyetini kurmak sevdasında, yukarıda işaret ettiğimiz üzere, Mehdî çağında, Abbasi Devletine karşı çıkan Horasanlı Mukanna bunu yapmak istemişti.

116- O, Sapık Tartışmalardan Uzaktı:

Bu geçen şeylerin hepsi de fikir çekişmelerine sebep oldu, birbirine zıd görüşler, birbirine uymaz inançlar meydana çıktı. İmam Mâlik böyle bir çağda yaşadığından, şüphesiz ki, kulağına bu çapraşık görüşlerin akisleri çalınmıştır. Onun hayatın anlatırken, söz arasında, onun birbirine uymaz görüşü ve mezhepler hakkında bilgisi olduğunu, ancak bunlara kapılıp dalmadığını, bunlar hakkında tartışmaya girmeye yanaşmadığını da söylemiştik. Çünkü o, bir alimin her bildiğini konuşmasının uygun bulmuyor, ancak yararlı olacak, dinleyenlerin hazmedebileceği, akıllarının alabileceği şeylerin söylenmesini istiyordu.

Evet, onun bu konulardaki bilgisi, çağdaşı olan Ebû Hanife'nin bilgisi kadar değildi. Zira Ebû Hanife, bu boğuşmaların olup bittiği Irak'taydı. İmam Mâlik ise Medine'deydi. Medine, Irak bölgesindeki o kavgalardan uzaktı. Basra ve Kûfe'de geçerli olup çalkalanan bu tür

... Medine'de geçmezdi. Medine pazarında geçerli olup aranan; kitap, sünnet ve bu ikisi sayesinde yürütülen fıkıh istinbat usulü idi. Mâlik'in ilmi bunlardı, din ve mezheb ilimleri...

117- Dini filimler Hakkında Çalışmalar:

İmam Mâlik çağında fikir sürtüşmeleri, bu tür şeylerdi ve onun bunlardan haberi vardı. Onun bunlara karşı tutumu olumsuzdu, onlara dair birçok şeyler biliyordu, fakat onlardan uzak duruyordu. Bir kimsenin serden korunmak için onu öğrendiği gibi öğrenmişti, onlara uymak için değil.

İslam'ın ilk zamanlarında ilim, şifahi yolla, sözlü olarak öğrenilirdi.

Kitaplarda yazılı değildi. İnsanlardan bir takım, imuhtelif ilimleri öğrenmeye yönelince, Emeviler çağının sonlarına doğru alimler, bildiklerini yazmaya koyuldular, ilimler sınıflara ayrılmaya başladı. Her ilimde mu-tahasss alimler

yetişir oldu, her biri kendi sahasında derinleşip o ilmin kaidelerini tesbit etti. Böylece fakihler ve Hadis alimleri de Emevi çağından itibaren hadis ve fıkha dair eserler yazmaya başladılar. Hicaz fukahası ashabdan Hz. Aİşe, Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Abbas'ın ve onlardan sonra Medine'de bulunan Tabii'nin uluların fetvalarını topladılar, onlar dikkate aldılar, onlara göre yeni hükümler çıkarıp meseleleri çözdüler. Irak fukahası ise Ashabdan Abdullah İbni Mes'ud'un fetvalarını, Hz. Ali'nin hüküm ve fetvalarını, Kadı Şu-reyh'in hükümlerini ve diğer Küfe kadıların verdikleri kararlar topluyorlar onlara göre yeni hükümler veriyorlar, meseleleri çözüyorlardı. Abbasiler çağı gelince bu ilim çalışmaları ilerledi, hadis yazma işi genişledi, hadisleri fıkıh bablar üzere tertib etme çalışmaları başladı.

Bu yolda çalışmalar yalnız bunlara münhasır kalmadı. Şia fukahası da görüşlerini tesbit edip yazdılar. Milano'da bazı islami eserler bulundu. Onların arasında 122 yılında şehid edilen Zeydiye İmamı Zeyd b. Ali'ye ait yazma bir fıkıh kitabı var. Elde bulunan matbu' mecbu kitabı bu imama nisbet olunur, Ona nisbet doğru olsun olmasın, şu bir gerçektir ki, Şia'nın Zeydiye kolunun İmam Mâlik çağında belli bir fıkıh görüşleri vardı. İmam Mâlik, Şia İmamı Cafer Sad kula tanıştı.^{128[5]} Ondan rivayet etti (Allah ikisinden de razı olsun).

118- Tartışmalar Çağı:

Unutmamak gerek ki bu çağ, münazaralar, tartışmalar çağıdır. Muhtelif fırkalar, Şia ile Ehli sünnet arasında, Haricilerle diğerleri arasında, sapık fırkalarla bunların tümü arasında çok sert tartışmalar oluyordu.

Alimler, böyle tartışmalar yapmak üzere bir yerden başka yere gidiyorlardı. Örneğin, Basra alimleri, ora alimleriyle tartışmalar yapmak için Küfe'ye geliyorlar, onlar da aynı karşılığı veriyorlardı.

Fıkıh hakkındaki tartışmalar daha çok hac mevsiminde oluyordu. Bak, işte Ebû Hanife, İmam Mâlik ile fıkıh meselelerini müzakere ediyor, Evzâî ile tartışmalar yapıyor. Bu fıkıh tartışmaları diğerlerinden daha verimli, daha faydalı oluyordu. İmam Mâlik karşısındakine üstün gelmek, yarışı kazanmak için yapılan tartışmalardan nefret eder, hoşlanmazdı. Nasıl ki, Harun Reşid ondan İmam Ebû Yusuf ile münazara yapmasını istediği zaman ona şöyle demişti: «İlim hayvanlar arasındaki döğüş, horoz döğüşü değildir.» İmam Mâlik din işlerinde tanışmay , kısır bir çekişme sayar, ondan bir netice alınamayacağını bilakis bozacağını söylerdi. Fakat o, ihlas sahibi iyi niyetli ulema ile tartışmalardan da kaçmazdı . Mesela, Ebû Hanife ile, terleyinceye kadar tartışma yapıyor ve sonunda onun ilmi kudretini anlıyor ve dostu Leys b. SaJd'a : O tam bir fakiri,-ey Mâsûr'ı diyor. Ebû Cafer Mansur ile münazara yapıyor, kendi görüşüne karşı olanlara mektup gönderip onları kendi görüşüne çağırıyor (Leys'e mektubu gibi). Çünkü o yahn gerçeği meydana çıkarmak için yapılan bu münazaralar , dinde yasaklanan

^{128[5]} Şia'nın İmamiyye fikhını inceleyen kimse onların akidleri ve şartları hakkındaki görüşleri ile Mâliklerin görüşleri arasında çok yakın bir benzerlik olduğunu görür.

çekişmeler türünden saymıyordu. Çünkü bunlardan maksat, karşısındakine üstün gelip onu altetmek değil, hakkı meydana çıkarmaktır. Bunda gösteriş yok, mugalata yok, gerçeği aramak var, ihlas var.

119- İslam Ülkelerinde Fıkıh Merkezleri:

İmam Mâlik çağında, görüşler birbirinden ayrılarak her biri kendini kesin bir çizgi ile belirlerdi. Her meşhur şehir, fikir alanında kendine özgü bir ilimle seçildi ve şöhret buldu. Örneğin: Basra, dini ilimler arasında inançla ilgili meselelerde daha seçkinde, felsefe ve inanca dair meseleleri konuşan muhtelif fırkalar oradaydı. Vaaz ve fıkıh anlatan alimler oradaydı. Hasan Basri oradaydı, orada fıkıh azdı. Küfe ise, İbni Mes'ud'un rivayetlerine dayanan Irak fıkıhının yatağıydı. İbrahim Nahai'nin görüşleri orada yaygındı. Onu Hammad b. Süleyman'ın dersleri temsil ederdi. Sonra bu ekolü Ebû Hanife'nin dersleri temsil etti. Takdiri ve farazi fıkıh orada, kıyas ve istihsan en belirgin şekliyle oradaydı. Şam'da ise, sahabe ve Tâbii'nin asarına dayanan fıkıh hakimdi, orada rey fıkıhı azdı, bu fıkıh, Evzâî ve onun ekolü temsil ederdi, Evzâî sünneti iyi bilirdi, fakat Mâlik ayarında bir hadis alimi değildi.

Medine'ye gelince, orası hadis ocağıydı, Selef-i Salih'in âsâr orada çoktu. Rey yanlısı seçilmiş bulunan Hz. Ömer, Zeyd b. Sabit (Allah onlardan razı olsun) gibi sahabelerin ve onlardan ilim alanların görüşleri orada bilinirdi. Orada; Hadis, sünnet, rey. Bunların hepsi vardı. Öyleyse onlardan kâsaca söz edelim.

İmam Malik

Muhammed Ebu Zehra

www.islamvetasavvuf.org

